

TIZENEGYEDIK ÉVFOLYAM

LÁTHATÁR

KISEBBSÉGI KULTÚRSZEMLE

TARTALOM:

Vitéz Nagy Iván dr.: A külföldi magyar sajtó - Várkonyi Nagy Béla: Így sájtó kodtam évekig (Vers) - Kovács Endre: Egy konstruktív szlovák politikus - Szabó István: A magyar irodalom a román folyóiratokban - Csorba Tibor: Magyar irodalom lengyel nyelven - Ács Tivadar: Erdély Browninja - Könyvszemle - Ör hely - Sajtószemle

A legelső amerikai magyar hírlap a „Magyar Szeműzöttek Lapja” volt, 1853-ban jelent meg. (L. Vitéz Nagy Iván dr. „A külföldi magyar sajtó” c. tanulmányát a folyóirat vezetőhelyén)

XI. ÉV

1943 MÁJUS

5. SZÁM

ÁRA 1:30 PENGŐ

**„ÉS AMINT AKARJÁTOK, HOGY AZ EMBEREK VELETEK
CSELEKEDJENEK, TI IS AKKÉPEN CSELEKEDJETEK AZOKKAL“**

LUKÁCS EVANGÉLIUMA, 6. R. 31. VERSE

A *Láthatár* kisebbségtudományi munkaközösségének tagjai: Ákos István dr., Bertalan István dr., Bisztray Gyula dr., Czettler Jenő dr., Csanády György, Csuka János, Csuka Zoltán, Elekes Dezső dr., Faluhelyi Ferenc dr., Flachbarth Ernő dr., Fekete Lajos, Gál István dr., Gáldi László dr., Gramantik Margit dr., Imre Kálmán dr., Joó Tibor dr., Kemény Gábor, Kozocsa Sándor dr., Maklái Sándor dr., Mester Miklós dr., Mindszenti Béla dr., Moravék Endre dr., vitéz Nagy Iván dr., Nánay Béla, Marék Antal dr., Padányi Gulyás Jenő, Pataky Mária dr., Pongrácz Kálmán dr., Prokopy Imre dr., Pusztai-Popovits József, Rónai András dr., Schubert Tódor, Siposs Sándor dr., Stütz János dr., Sziklay László dr., Sziklay Ferenc, Szvatkó Pál dr., vitéz Técsői Mórész Kálmán dr., Vájlak Sándor dr., Varga Imre, Vass László, Vinczelhidy Ernő dr. és Zathureczky Gyula.

LÁTHATÁR

kisebbségi kultúrszemle, a középeurópai népek és a külföldi magyar szórványok szellemi életének figyelője. Megjelenik havonta. Felelős szerkesztő: Csuka Zoltán. — Kiadja a Studium Könyvkiadó Rt. Felelős kiadó: Imre Kálmán dr. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Baross-tér 15. Telefon: 426—921. Szerkesztőségi hivatalos órák d. e. 9—1-ig. Előfizetési ár jogi személyeknek és egyesületeknek évi 24 pengő, egyébként 12 pengő. Egyes szám ára 1,30 pengő.

Szerkeszti: CSUKA ZOLTÁN

Szerkesztőbizottság:

Bédi Imre, Csuka Zoltán, Fekete Lajos, Majtényi I. Géza, vitéz Nagy Iván, Rónai András

A pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet önálló rovatainak főszerkesztője:

Faluhelyi Ferenc dr.

egyetemi ny. r. tanár, az intézet igazgatója

A külpolitika időszerű kérdéseiről és eseményeiről

a

KÜLÜGYI SZEMLE

tárgyilagosan és szakszerűen tájékoztat —

Kiadja a Magyar Külügyi Társaság

Szerkeszti Baross Drucker György

Évi előfizetési díj 10.— P — Kiadóhivatal:

Budapest V., Országháza

Kérjen mutatványszámot!

A külföldi magyar sajtó

Hogy születtek meg a hírlapok? — Bevezetőlül erről szólanék. Már a császári Rómában meg voltak az *Acta Diurna*-k, amelyekben a császári ház „sajtófőnöke” közzétette az irányított híreket, melyeket sokszor száznál is több írástudó rabszolga diktálás útján sokszorosított. A XV. század folyamán az akkori egész ismert világgal összeköttetésben álló Velencében adták ki kézirati tudósításokat (*notizie scritte*) a fontosabb eseményekről, amit egy-egy *gazeta* nevű pénzért árultak, (ebből alakult ki később a hírlapok „Gazette” francia elnevezése). A német közönséget *Neue Zeitung* című röplapokon tájékoztatták az élelmes kiadók, 1474-ben Augsburgban jelentette meg az első ilyen nyomtatott újságokat, lapokat. Ránk vonatkoztatva érdekes, hogy három ilyen röplap is megemlékezett akkoriban a mohácsi csatáról.

Hazánkban 1597-ben a vas megyei Monyorókeréken felállított nyomdában adták ki az első röplapot „*Neue Zeitung aus Ungern*” címmel. Ez volt egyúttal a külföldet a hazai viszonyokról tájékoztató első idegennyelvű sajtótermék is, talán azt mondhatnánk — a Pester Lloyd őse.

Alig tíz év múlva, 1597-ben Frankfurtban pedig már külön folyóiratot is jelentettek meg „*Ungerischer und Stebenbürgischer Kriegshändel — Ausführliche Beschreibung*...” s a többi címmel, melyben többek között Hatvan várának ostromáról is beszámoltak. De érdekelte, úgy látszik, a magyar helyzet az olasz közvéleményt is, mert a budapesti tudományegyetem könyvtárában értékes példányaink vannak abból a he'emkint kétszer megjelent kisalakú folyóirathoz, amelyet 1616-ban Velencében adtak ki „*Diario d'Ungheria*” címmel.¹ Néhány évvel később, 1621-ben megtaláljuk azután az első angol nyelvű híradásokat is Magyarországról, amelyek során pl. egy Bécsből kelt jelentés Bethlen Gábornak a törökökkel vívott egyik ütközetéről tesz jelentést.²

Rákóczi szabadságharc alatt 1705-ben jelent meg egy magyar hetilap „*Mercurius Hungaricus*”, majd később „*Mercurius veridicus ex Hungaria*” címmel, 1711-ig latin nyelven szólva a nagyvilághoz, beszámolva a szabadságharc katonai és politikai eseményeiről, hogy a bécsi udvar hamis híradásait a külföldi közvélemény előtt megcáfolhassa. A Rákóczi szabadságharc egyszerű megszervezésének egyik legjellemzőbb megnyilatkozása ez az első rendszeresen megjelentetett folyóirat, amelyet egyúttal az első kimondott propaganda-lapnak is tekinthetünk a magyar igazságok meghirdetésére érdekében.

Az első magyarnyelvű hírlap Rát Mátyás szerkesztésében 1780-ban indult meg „*Magyar Hirmondó*” címmel, hogy néhány évvel később, 1787-ben „*Magyar Kurir*” címmel megjelenjék az első külföldön kiadott magyar lap, Bécsben. Ennek kiadója és szerkesztője Szacsavay Sándor ugyan-ezzel a címmel a megelőző év július 1-én Pozsonyban megjelentetett ugyan már egy hírlapot, de a helytartótanács a további megjelenést nem engedélyezte. Ebben az új számban a vezető cikk beszámol az európai politikai helyzetről, majd főképp a császári udvar eseményei és „Toldalék” címmel vegyes külföldi hírek töltötték ki a hasábot. Később sikerült több tudósítót szerezni Magyarországon minden részéről és így a kezdetben 370 előfizető már az első évben 800-ra nőtt, majd 1200-ra, ami az akkori viszonyokhoz képest igen jelentős szám volt, hisz pl. tudjuk, hogy a *Pressburger Zeitung*nak 1779-ben mindössze 50 előfizetője akadt és 1790-ben sem volt több 101-nél. 1793-ban egy tudósítás kapcsán, amely XVI. Lajosnak a konvent előtt történt kihallgatásáról szólt, a lapot beszüntették. A fő kifogás az volt, hogy a magyarra való átfordításnál a német „Sie” ki-

fejezést a fordító „kegyelmed” szóval adta vissza, ami a magyar udvari kancellária vezetője, gróf Pálffy Károly szerint egy fejedelemmel szemben „höchst unanständig”. Kéthavi szünetelés után Decsy Sámuel bölcsész- és orvosdoktor nyerte el a lap folytatására a szabadalmat. Később bekapcsolódott a lap szerkesztésébe Pánczél Dániel is, aki 1815-től maga szerkesztette, 1828-tól pedig Márton József vette át a lapot. Sok viszontagság után 1834 végén szűnt meg a lap, amelynek előfizetési ára évi 20 forint volt.

1787—1880. között Bécsben összesen 19 magyar lap jelent meg. Ezek a következők voltak:³

Magyar Kurir 1787—1834. Melléklapjai:

Magyar Musa. Szépirodalmi és ismeretterjesztő lap.

1789 jan.—1792 december.

Kedveskedő. Szépirodalmi és divatlap. 1824—1827

Sokféle. Szépirodalmi és mulattató hetilap. 1828 jan.—

1834 dec. 4.

Hadi és más nevezetes Történetek.⁴ Politikai és vegyes tartalmú hetilap. 1789 július 7.—1791 december 30. Szerkesztette és kiadta Görög Dömötör. Ára egy évben helyben 16, vidékre 20 forint. — Folytatása:

Magyar Hirmondó. Politikai és vegyes tartalmú hetilap. 1792 január 2.—1803 május 30. Szerkesztette és kiadta Görög Dömötör és Kerekes Sámuel, majd később Sándorfy József, Márton József és Császár József.

Magyar Merkurius. Politikai hetilap. 1793 ápr. 23.—1798 május 25. Szerkesztette és kiadta Pánczél Dániel. Megjelent hetenként kétszer. Ára a mellékletekkel 10 rénusi forint. Melléklapjai:

Ujj Bétsi Magyar Musa. Vegyes tartalmú és szépirodalmi lap. Megjelent hetenként egyszer. 1792—1798.

Bibliotheca Irodalmi folyóirat. Megjelent havonként egyszer. 1793 július 1.—1795 vége

Sokféle. Történelmi, nyelvészeti és szépirodalmi folyóirat. Szerkesztette és kiadta Sándor István. Időköz nem kötött kötetekben 1791—1808. Az első nyolc kötet Győrött, a kilencedik, utolsó kötet Bécsben adatott ki.

Nemzeti Gazda. Gazdasági hetilap. Szerkesztette és kiadta Kis Szántói Pethe Ferenc. 1814 január 1.—1815 vége. (1817-től Pesten jelent meg, 180 előfizetővel indult.)

Birodalmi Törvény és Kormánylap. A birodalmat illető törvények és rendeletek hivatásos közlönye. német és magyar szöveggel, időköz nem kötötten. 1849 november 1.—1859 december 31.

Magyar Sajtó. Politikai hírlap. 1855 július 15.—1856 december 31. Szerkesztette Török János. (1857—1865 között Pesten jelent meg.)

Kelet Népe. Magyar irodalmi csarnok és időszaki szemle. Szerkesztette és kiadta Török János. 1856 aug. 20.—1856 dec.

Bécsi Heti Hírök Ipari, kereskelemmi, gazdasági és művészeti hetilap. Szerkesztette és kiadta Malocsay Ferenc. Magyar és német szöveggel hetenként egyszer jelent meg. 1862 június 5.—1862 szeptember 30.

Bécsi Híradó Politikai napilap. Szerkesztette és kiadta Kecskeméthy Aurél. Megjelent hetenként hatszor. 1865 január 1.—1865 szeptember 30.

Vándor. Szépirodalmi hetilap. Szerkesztette és kiadta Pécz Mór. Megjelent havonként háromszor. 1875 november 1.—1876 eleje.

Nemzeti Divatközlöny. Időszaki szakirat a férfi öltözék iparágában. Szerkesztette és kiadta Hoffmann F. A. Megjelent havonként egy szám. 1871 január—1873.

Bécsi Magyar Vasárnapi Ujság. Vegyes tartalmú hetilap. Szerkesztette és kiadta Bojtár Dénes. 1879 július 6.—1879 július 27.

Ezzel a mindössze három számban megjelent kis képek-lappal nagyjában és egészében be is fejeződött Bécsnek te-

³ Szalády adatai nyomán.

⁴ A *Magyar Kurir* folytatására Bajza József kért annak idején engedélyt, de az udvari kancellária nem juttatta.

⁵ A lap célja „a nemzetet született nyelvünk szeretetére, becsülésére, s tanulására serkenteni”. Ebből a célból pályázatot írt ki egy magyar nyelvtanra is és így született meg az ú. n. „*Dehreczeni grammatica*”. A lapot különben ingyen küldötték a gimnáziumok magyar tanáraiknak.

¹ Szalády Antal: A magyar hírlapirodalom statisztikája, 1780—1880. (Budapest, 1884, Lampel). — Ferenczy József: A magyar hírlapirodalom története 1780—1867-ig. (Budapest, 1887, Lauffer.)

² Eredetije a New-Yorki Magyar Tájékoztató Könyvtár Fekeli-féle gyűjteményében.

kintélyesebb szerepe a magyar sajtóirodalom terén. Budapest maga is birodalmi fővárossá erősödött, sajtója megismosodott, nyomdászata korszerű lett, hírszolgálatát kiépült az egész világgal és így nem volt szükséges már a kiadóknak és szerkesztőknek a bécsi székhely, amely annak idején talán azért volt előnyösebb, mert közelebb voltak a hírforrásokhoz és — mint ahogy az egykori feljegyzésekből tudjuk, — a cenzúrát is szabadelvűbben kezelték talán ott, mint idehaza.

A Bécsben megjelent és felsorolt magyar lapokon kívül a múlt század második felében még 7 külföldi magyar lapról tudunk a kontinensen. Ezek közül 3 Románia földjén jelent meg; 2 Bukarestben, 1 pedig Galacban mutatva, hogy már akkor szükségletet elégített ki az átvándorolt székely tömegek magyar érzésben való megtartása terén. Ezek a következők:

Bukaresti Magyar Közlöny. Első száma megjelent 1860 május 15-én, megszűnt 1961 január 15-én. Megjelent hetenként egyszer. Szerkesztői voltak Várady Ádám, Koós Ferenc és Oroszhegyi József. A kiadó Koós Ferenc azonban nem tudta kifizetni a román kormány által óvadékkul kívánt 5000 leit és így a lapot beszüntették.

Missiói Lapok. Az első protestáns magyar missziói közlöny. Szerkesztette és kiadta az első számát Ploestében, a második számától kezdve Galacban Czelder Márton. A 10. számától kezdve Sárospatakon nyomatták, 1866 január 31 — 1873 között jelent meg.

Bukaresti Híradó. Szerkesztette és kiadta Vándory Lajos, 1876 október 1-én indult. Megszűnésének időpontját nem sikerült megállapítani.

Egy-egy magyar lapot találtunk még Svájcban, Olaszországban, Szászországban és Csehországban. „Katonai Hetilap” címmel Genfben jelentetett meg Kápolnai István egy katonai szaklapot 1862. szeptember 1-én, amely azonban 3 hónap után megszűnt. Milánóban „Magyar-Magyar” címmel Helfy Ignác szerkesztette és adott ki egy havonként kétszer megjelenő politikai és társadalmi szemlélet, amely azonban csak az 1869. év folyamán jelent meg. Prágában „Irodalmi Lapok” címmel Riedl Szende próbált egy tudományos folyóiratot megjelentetni, mindössze azonban az 1860 június 1-i első szám jelent meg belőle. Lépésében „Garasos Tár” címmel jelent meg alig három hónapon át (1834. jan. 1—márc. 22. között) egy közhasznú ismereteket terjesztő képes hetilap, szombatokként egy-egy negyedévtől kis íven. Szerkesztette Vajda Péter; a kiadó Wigand Ott volt.

A legnagyobb számú sajtóorgániummal az amerikai magyarság szerepel. 1853-tól kezdve közel 200 magyar lap született meg Amerikában.⁶

A legelső amerikai magyar hírlap a „Magyar Száműzöttek Lapja” volt. 1853 október 15-én jelent meg az első száma és még ugyanazon év decemberében a 6. számmal meg is szűnt. A szerkesztője és kiadója Kornis Károly, aki a szabadságharc alatt a délvidék kormánybiztosa volt, majd annak leverése után halálos ítéletet mondottak ki rá is. Egy magyar és egy lengyel emigráns volt a kis lap szerzője és bizony az egykori feljegyzések szerint 10 napba került a kis alakú négy oldalnyi lapnak 100 (száz!) példányban való előállítás. Az első szám beköszöntőjében a szerkesztő vállalta céljait: összeköttetést akar teremteni az Amerikában szétzóródva élő magyar menekültek között, tudósításokat akar közzétenni az óhazai eseményekről, művelni akarja a magyar nyelvet és ezzel fenntartani a nemzeti érzést. Részletes tudósítást ad az első szám annak a Koszta Márton nevű emigránsnak híres esetéről is, akit az osztrákok Szmirnában elfogtak és egy ott horgonyzó hadihajójukra vontak. Amikor ezt megtudta az ugyancsak ott horgonyzó St. Louise amerikai hadihajó parancsnoka Ingraham kapitány, ágyúit ráirányította az osztrák hajóra és kijelentette, hogy tüzelni fog, ha az amerikai szolgálatban álló magyart nem engedik azonnal szabadon. — A második

⁶ Kún Andor dr.: Az Északamerikai Egyesült Államok magyar sajtója. (A Sajtó, 1930 október.)

szám egy rövid hírt közöl a New-York-i Magyar Segítőegyletről, amelyet valószínűleg ugyancsak Kornis alakított. A negyedik szám — pártfogás hiányában — már csak két oldalon jelent meg, pedig ebben a számban tették közzé Kosuth felhívását, hogy jelentkezzenek az emigránsok a krími háborúban való részvételre. November 30-án az elkészedett szerkesztő bejelentette, hogy a lapot többé nem tudja megjelentetni. Ezután kitanulta a fényképezés mesterségét, majd Braziliába hajózott és jöllehet a Rio de Janeiroi egyetem jogi katedrával kínálta itt meg egy a brazíliai házassági törvényről frott tanulmánya alapján, hazatért, ahol azonban 1863-ban rövidesen elhunyt.

Ha nem is ennyire tragikus a későbbi amerikai lapok és azok szerkesztőinek sorsa, mégis csak kevés van, amely évtizedes működésre tekinthet vissza. „Magyar Amerika” címmel 1879 június 15-én jelent meg magyar, német és angol szöveggel a második magyar amerikai hetilap első száma. Löw Vilmos és Magyarországi Arkád szerkesztették egy évre 4 dollárban, Magyarországon 10 forintban állapítván meg az árát. A lap alcíme ez volt: „Magyarhon és Amerika művelődési érdekeinek szentelt hetilap.” A lap programját a szerkesztők a vezető cikkben így határozták meg: „A Magyar Amerika akar egy hatalmas, egy virágzó, egy boldog Magyarországot; akar egyetemes jólétet minden magyarnak, bárhol lakják is; fel akarja a szép magyar irodalmat segélni azon magaslatra, mely azt megilleti; megismertetni a nagy kiterjedtségű amerikai elemmel hazánkat, nemzeti gondolkodásunkat, kultúránkat s egyéb szellemi s anyagi előnyeinket, ellensúlyozva a rosszakaró szomszédok terjedését. Új hazánkról viszont oly képet akarunk olvasóinknak adni, mely az igaznak megfelelő legyen, nem ámitva a világot oly hírekkel, melyek érdekesek ugyan, de nem igazak.” Olyan program ez, amit akár egy ma induló magyar lap is vezérmotívumul választhatna. És az angolul értő amerikaiak felé eleget is igyekezett tenni ígérétenek: közzétett néhány Petőfi és Arany fordítást és Fraknói Vilmos cikkét „Civilization in Hungary” címmel. A hirdetésekben viszont meg tudjuk, hogy annak idején New Yorkban volt már magyar gomblyukvarroda, süttőde, székpipta és borkereskedés, péküzlet, cukrászda, inggyár, kávéház, fűszer- és képráma kereskedés. A második számmal azonban ez a lap is megszűnt.

De a második magyar hírlap korai bukása sem akasztotta meg a magyar sajtó kialakulását Amerikában. 1884 február 1-én új lap indult meg az „Amerikai Nemzetőr”. Eleinte havonta kétszer jelent meg, 1-én és 15-én, majd hetilappá erősödött. Szerkesztője Erdélyi Sz. Gusztáv volt, aki a lapnak a következő magyar és angol alcímet adta: „Magyarhon és Amerika művelődési érdekeinek szentelt közlöny. Az Egyesült Államokban élő magyarok újságja. The American Nemzetőr is the only newspaper in America published in the „Magyar” language and devoted to the interests of over 600.000 Hungarians in the United States.” Igaz, hogy akkoriban még közel sem volt ennyi magyar polgár Amerikában, de a hirdetések úgy látszik, mégis eljutottak a kiadóhivatalhoz, mert ez a lap legalább hosszabb időre biztosítani tudta fennmaradását. Négy éven keresztül nem is volt más magyar újság Amerikában, mikor azután 1891-ben Clevelandben megszületett a „Szabadság”, Hazletonban pedig az „Önállás”. 1894-ben egy negyedik lap is jelentkezett, a „Magyar Híradó”. Erdélyi Sz. Gusztáv azonban szívós igyekezettel egészen 1895 január 15-én bekövetkezett haláláig fenntartotta a Nemzetőrt.

A Szabadság alapítása és felvirágoztatása Kohányi Tihamér nevéhez fűződik. 1891 november 12-én jelenik meg az első szám, 1897-ben pedig beolvastja lapjába a newyorki Magyar Híradót is. 1909 szeptemberében megvásárolja a Fecső Imre által alapított Magyar Napilapot is és ezzel egy

⁷ Az amerikai lapokra vonatkozó történeti adatokat Kende Géza: „A magyarok Amerikában. Az amerikai magyarság története 1583—1826” (Cleveland, 1927. I—II. Szabadság.) című munkából vettem.

komoly, hivatása magaslatán álló magyar lapban veti meg végleges alapjait.

A most megjelenő amerikai magyar lapok két nagy csoportba oszthatók jellegük szerint. Minden nagyobb magyar telepnek megvan ugyanis a maga általános jellegű, mondjuk az egyleti életet regisztráló rendes hetilapja, azonkívül az egyházaknak van egy sereg hitbuzgalmi, vagy egyházközségi értesítőjük. E két csoportba a következő lapokat sorolhatjuk:⁹

I.

Akron.

Akroni Magyar Hírlap. Akron Hungarian Journal. Magyar nyelvben — amerikai szellemben. Akron és vidékének egyedüli magyar hetilapja. Beolvadt lap a „Hét”. Akron, Ohio, 7 East, Buchtel Avenue. 1912. Megjelenik minden csütörtökön. Szerk. Tarnóczy Árpád. K. Tarnóczy Árpád. 40×56.

Bethlehem, PA.

Bethlehemi Híradó Bethlehem Hungarian News. Bethlehem, Allentown, Northampton és környéke magyarságának érdekeit szolgáló független és társadalmi hetilap. Bethlehem, PA. 512 E. Fourth street. Megjelenik minden pénteken. Szerk. Ikafalvi Diénes László. K. American Hungarian & Windish Publishing Company. 40×56.

Bridgeport.

Bridgeport. Az első magyar ujság a New-England-beli államokban. A connecticuti magyar egyházak és egyletek hivatalos lapja. Beolvadt lap a „Testvériség”. Bridgeport, Conn., 628 Bostwick Avenue. 1914—1941. Megjelenik minden pénteken. Szerk. Csongrádi Kornél. K. „Bridgeport” Publishing Company. 44×55.

Egyetértés. Concord. 1941-től a „Bridgeport” új címe. Beolvadt lapok: Testvériség, Bridgeporti Ujság, Norwalki Hírlap. (Többi adat, mint fent).

Rákóczi Szemle R. Review. A bridgeporti Rákóczi Segélyező Egyesület hivatalos közlönye. Bridgeport, Conn., 624 Bostwick Avenue. 1923. Megjelenik havonként 6000 példányban. Szerk. Varga István. K. Rákóczi Segélyező Egyesület. 28×44.

Szövetség. Fraternity. Az Amerikai Betegsegélyző és Életbiztosító Szövetség hivatalos közlönye. Bridgeport, Conn., 1412 State street. 1914. Megjelenik minden hó 15-én. Szerk. Dezső János. K. az Amerikai Betegsegélyző és Életbiztosító Szövetség. 28×44.

Buffalo.

Buffaloi Hírlap. Buffalo Herald. Buffalo és környéke magyarságának egyetlen hetilapja. Buffalo, 381 Ontario street. 1919—. Megjelenik minden csütörtökön. Fel. szerk. Szely József. K. Szely József. 44×56.

Chicago.

Az írás Hungarian New. Our platform: America First — Better Citizenship — Workers Welfare — Illinois Waterways — Back to the Soil — Justice for Hungary — Peace Among Nations. Chicago Ill., 53 W. Jackson Blvd. 1924—. Szerk. Izsák Ignác. K. Izsák Ignác. 45×57.

Interest. Chicago, 4450 N. Kedzie Ave. 1932—. Megjelenik hetenként. Szerk. és K. Kálmán Sándor. 45×57.

Magyar Tribune. An American newspaper in the Hungarian language. Chicago, 2207 Clybourn Avenue. 1913—. Megjelenik minden pénteken. Szerk. és K. Sándor S. 44×56.

Otthon. At home. Chicago, 440 S. Dearborn street. 1908—. Hetilap. Szerk. és K. Dessewffy A. 44×56.

Amerikai Rádió (Amerikai magyar rádió ujság.) Hungarian Music, theatre, movie, radio news. Társadalmi és szépirodalmi, tudományos hetilap. Chicago, 817 E. 92nd street. 1930—. Szerk. Kovács J. Ferenc, Szegedi László. 44×56.

Cleveland, O.

Szabadság. Liberty. A legrégebb és legnagyobb magyar lap Amerikában. The oldest established and largest Hungarian Daily paper in the United States, serving the interests of about 800.000 Hungarians. Beolvadt lapok: Magyar Híradó, Magyarok Csillaga, Esti Ujság, Magyar Hírlap, Magyar Hírmondó, Californiai Magyar Farmer. — Cleveland, 1435. East 12th street. 1891, november 12.— Megjelenik minden nap, vasárnap kivételével. Szerk. Petheő Pál János, Budapesti szerk. Kásás Ernő. K. The Consolidated Press & Printing Co. 41×57.

A Jó Pásztor. The good shepherd. A Szent György görk. Szövetség hivatalos lapja. Beolvadt lapok: A Kereszt, Egyetértés. Cleveland, 2857—2859 East 116th. street. 1920—. Megjelenik minden pénteken. Szerk. és K. Tárkány B. C. 41×56.

Az Ujság. The Hungarian News. Cleveland, 8407 Woodland Avenue. 192—. Megjelenik minden pénteken. Szerk. és K. Tárcsi Lajos. 42×58.

Bérmunkás. Wage worker, Hungarian official organ of the Industrial Workers of the world. Cleveland, 8622 Buckeye Rd. 1912—. Megjelenik hetenként. Szerk. és K. — 28×40.

Detroit.

Detroiti Magyarság. Detroit Hungarian Journal. Amerikai szellemű magyar ujság. Detroit, 7802 West Jefferson. 1931—. Megjelenik minden pénteken. Szerk. és K. Pálos Erő. 44×56.

Detroiti Ujság. Detroit Hungarian News. Detroit, 7911 West Jefferson Avenue. 1910—. Megjelenik minden pénteken. Szerk. Fodor Gyula. K. Frattinger Ferenc. 44×56.

Himler Márton Hetilapja. Martin Himler Weekly. Az elhallgatott igazságok krónikása. Detroit, 8502 W. Jefferson Avenue. 1923—. Megjelenik minden szombaton. Szerk. és K. Himler Márton. 44×56.

Katholikus Magyarok Vasárnapja. Catholic Hungarian's Sunday. A legrégebb és legnagyobb katolikus hetilap az Egyesült Államokban és Kanadában. Detroit, 7007 West Jefferson Avenue. 1909—. Megjelenik minden csütörtökön. Szerk. és K. Köller A. és Ricker E. 44×56.

Magyar Bányászlap. Hungarian Miners Journal. Az egyedüli magyar bányászlap az Egyesült Államokban. Detroit, 8502 West Jefferson Avenue. 1912—. Megjelenik minden csütörtökön. Szerk. Himler Márton. K. Associated Hungarian Weeklies of America. 44×56.

Magyarok Vasárnapja. Hungarian Sunday. Amerika legrégebb magyar katolikus hetilapja. Detroit, 8423 South street. 1894 október 24.— Megjelenik minden csütörtökön. Szerk. Kukla Tarzicius. K. Catholic Press Inc. 44×56.

Himelville, Ky.

Magyar Farmer. Hungarian Farmer. Egyedüli magyar far-

⁹ Saját gyűjteményem adatai; bibliografiai feldolgozásuk Dezsényi Béla: Sajtó és könyvészet (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai, XVI. — Bpest, 1921.) című tanulmányában közzétett előírás alapján történt.

Az adatok rendje: A lap címe; alcímei; megjelenési hely; az első szám megjelenésének (és esetleg a megszűnésének) időpontja; az időszak, melyben a lap megjelenik; szerkesztő neve; kiadó neve; a lap oldalának mérete centiméterben.

Ezeket a lapokon kívül *Kereszty* István adatai szerint („Az amerikai magyar sajtó” — Magyar Könyvszemle, 1912.) 1912-ben még a következő lapok jelentek meg: Perth Amboy és Vidéke, Clevelandban: Dongó (éclap), Haladás; Bethlehem és Vidéke; Johnstowni Híradó; Philadelphia: Mécs; Pittsburgi Híradó; New-York: Amerikai Magyar Ujság, az Amerikai Magyar Mérnök- és Építészegylet Értesítője, Egyetértés, Haladás, Hunnia, Palaestra, Testvériség.

1921-ben pedig *Szász József* „A magyarság Amerikában” c. cikkében (Közgazdasági Szemle, 1922. június) a következő lapokról ad hírt: Bethlehem: A Hét; Chicago: Felszabadulás; Cleveland: Bukfenc, Ohazai Híradó; Detroit: Magyar Hírlap; Flint: American Hungarian Chronicle; Los Angeles: Kaliforniai Magyar Kertész; Mckeessport: Magyar Katolikus Zászló; Newarki Híradó; New-Brunswick és Vidéke, New-Brunswicki Magyar Ujság; New-York: Amerikai Magyar Ujság, Magyar Munkáslap, Márciusi Tudósító; Passaic: Híradó; Perth Amboy: Magyar Szó; Philadelphiai Ujság; Pittsburg: Magyar Híradó, Magyar Világ; Yonkers és Vidéke.

D. A. *Souder*s: „The Magyars in America” című munkájában (New-York 1922, Doran) még a következő magyar lapokat említi: Buffalo: Buffaloi Hírlap, America (?); Cleveland: A Hét; Detroit: A Munka, Takarékos Háziasszony Ujságja; Hammond: Amerikai Magyar Kertész Lap; Martins Ferry: Függetlenség; Newark: Képes Tudósító; New-York: Berkó Képes Ujságja, Képes Világlap, Sportvilág; Oakland: Kaliforniai Magyar; Philadelphia: Magyar Híradó; South Bend: Magyar Tudósító; Wallingford: Ébresztő; Youngstown: Új Magyarország. — Ugyanő ad hírt a következő vallásos lapokról: Az Idők Jelei (adventista, Brookfield), Harangszó (evangélikus, Bethlehem), Református Hírnök (Wallingford), Vallásos Lap (baptista, St. Paul), Vedd és Olvasd (baptista, Trenton). Ugyancsak az ő táblázatából tudjuk, hogy Cincinnati-ban jelent meg a *Deutsch-Ungarischer Botel*

- merlap az Egyesület Államokban. Himlerville, Kentucky. 1924—. Megjelenik minden hó 1-én és 15-én. Megszűnt —? Szerk. és K. Kolos Leó. 44×56.
- Lorain, Oh.**
Lorain és Vidéke. Lorain and Vicinity. Társadalmi hetilap. Lorain, 3146 Vne Ave. 1913—. Megjelenik minden pénteken. Szerk. dr. Pólya László. K. Barta Róza. 40×56.
- Los Angeles.**
Californai Magyarság. Hungarian Weekly. Los Angeles, 212 West third street. 1923—. Megjelenik minden pénteken. Szerk. és K. Szabados Zoltán. 29×44.
- Newark, N. J.**
Newark Hírlap. Newark Journal. Newark, 54 Baldwin street. 1928—. Megjelenik minden pénteken. Szerk. és K. Ács Pál. 38×55.
- New Brunswick, N. J.**
Magyar Hírlap. Hungarian Journal. The Hungarian—American Weekly of Middlesex and Somerset Counties. New Brunswick, N. J., 82 French street. 1941—. Megjelenik minden csütörtökön. Szerk. —. K. Magyar Hírlap Publishing Co. 44×56.
Magyar Hírnök. Magyar Herald. Politikai, társadalmi, szépirodalmi és minden párttól teljesen függetlenül álló hetilap. Beolvadt: a Heti Szemle. New Brunswick, Highland Park, 165 North Eighth Avenue, 1909—. Megjelenik minden csütörtökön. Szerk. és K. Kormos Hugó. 44×56.
- New-York.**
Amerikai Magyar Népszava. American Hungarian Peoples Voice. A legelterjedtebb magyar napilap az Egyesült Államokban, melynek minden sora az Amerikában élő magyarság érdekeit szolgálja. Alapította Berkó D. Géza. New-York, 380 Second Avenue, 1899—. Napilap. Szerk. —. Budapesti szerk. Kún Andor. K. The Amerikai Magyar Népszava Inc. 44×56.
Amerikai Magyar Világ. Hungarian Daily World. A béke, haladás és népjogok lapja. (Kommunista.) New-York, 840 Greenwich street. 1901—. Megjelenik havonta, kivéve vasárnap. Szerk. és K. dr. Miklós Oszkár. 28×44.
Amerikai Magyarság. American Hungarian. Politikai, társadalmi és szépirodalmi hetilap. New-York, 1285 Second Ave. 1909—. Megjelenik minden csütörtökön. Megszűnt —? Szerk. és K. Bokor Ferenc. 44×56.
A munkás. The worker. A Szocialista Munkáspárt Hivatalos Lapja. New-York, 346 E. 80th street. 1909—. Megjelenik minden szombaton. Szerk. Kudlik Alex. K. a Szocialista Munkáspárt Magyar nyelvű Szövetsége: a Magyar Szocialista Munkásszövetség. 44×56.
Az Ember. The Man. Göndör Ferenc politikai hetilapja. New-York, 320 East 79th street. 1925—. Szerk. és K. Göndör Ferenc. 28×44.
Egyleti Élet. A newyorki magyar egyetek egyedül hivatalos közlönye. New-York, 1459 Third Avenue. 1922—. Megjelenik hetenként. Szerk. Szerényi Simon. K. Brown Charles. 26×35.
Newyorki Magyar Hírlap. New-York Hungarian Journal. Politikai és társadalmi riporttársaság. New-York, 176 Park Row. 1922—. Megjelenik minden szombaton. Megszűnt —? Szerk. Szerényi Simon. K. New-York-i Magyar Hírlap Co. 44×56.
Uj Előre. Minden hatalmat a munkásoknak! (Kommunista.) New-York, 33 Forst street. 1904—. Megjelenik naponta, kivéve vasárnap. Megszűnt —? Szerk. Bebrits Louis. K. Uj Előre Publishing Co. 42×55.
- Passaic, N. J.**
Szabad Sajtó. Free Press. The only Hungarian newspaper published in Passaic and Bergen counties. Passaic, 29 Monroe street. 1907—. Megjelenik minden csütörtökön. Szerk. és K. Karl N. Nándor. 38×56.
- Perth Amboy.**
Híradó. Perth Amboy Herald. Polgárosító és politikai magyar hetilap. Perth Amboy, 237 Madison Avenue. 1920—. Megjelenik minden csütörtökön. Szerk. és K. Zám-bory Sándor. 38×56.
- Philadelphia.**
Philadelphiai Függetlenség. Independence. Philadelphia, 700 W. Girard Avenue. 1923—. Megjelenik minden pénteken. Szerk. és K. dr. Aczél Aurél. 28×44.
- Pittsburgh, Pa.**
Magyarság. Hungarian people. Pittsburgh és környéke politikai és társadalmi hetilapja. Pittsburgh, 103 Hazelwood Avenue. 1924—. Megjelenik minden pénteken. Szerk. Fiók Albert. K. Expert Printing Co. 38×56.
- Verhovayak Lapja. Journal of the Verhovay Fraternal Insurance Association. Pittsburgh, 345 Fourth Avenue. 1917—. Megjelenik hetenként. Szerk. Bencez János és Révész Kálmán. K. Verhovay Egylet. 33×44.
Összetartás. Unity. A Munkás Betegségélyző Szövetség Központi Közönye. (Kommunista. Világ proletárjai egyesül-jetek! felírással.) East Pittsburgh. 1912—. Szerk. —. K. —. 38×56.
- San Francisco.**
Christianity. Kereszténység. Magyar Irredenta. Magyarország Régi Területének Épségéért Harcoló Magyarok hivatalos lapja és a Magyar Keleti Katolikus Egyházmegye hivatalos lapja. Christianity is Published Every Tuesday for Hungarian Colony of 25.000 Strong in San Francisco and Bay Cities and 100.000 in the State of California. San Francisco, 3672 Twentieth street. 1938—. Megjelenik minden kedden. Megszűnt —? Szerk. Stadler J. Rudolf dr. K. Most Rev. Stephan Victor, Bishop of The Hungarian Eastern Catholic Church Diocese (of the Eastern Con-fession) (?). 44×56.
Magyar Ujság. Hungarian News. San Francisco, 518 Octavia street. 1934—. Megjelenik minden pénteken. Szerk. dr. Szilágyi Endre. K. Pannonia Press. 44×56.
- South Bend, Indiana.**
Városi Élet. City Life. South Bend, 319 So. Chapin street. 1918—. Megjelenik minden pénteken. Szerk. Hajdu Ven-del. K. City Life Publishing Co. 45×60.
- St. Louis, Mo.**
St. Louis és Vidéke. Hungarian Weekly. Beolvadt lapok: St. Louisi Hírlap és Illinoisi Közönye. St. Louis, Title Guaranty Bldg. 7th and Chesnut street. 1912—. Megjelenik minden pénteken. Szerk. Káldor Kálmán. K. Hun-garian Publishing Co. 40×56.
- Toledo.**
Toledo. Kizárólag a magyarság ügyét szolgáló hetilap. Toledo, Ohio 1958 Genesse street. 1929—. Megjelenik minden pénteken. Szerk. és K. dr. Farkas Géza. Budapesti szerk. Eördögh Virgil. 45×58.
- Trenton.**
Függetlenség. Independence. Politikai, társadalmi, közgaz-dasági és szépirodalmi hetilap. Beolvadt lap: Református Egyházi Értesítő. A trentoni, roebingi és környékbeli magyarság legrégebbi hetilapja. Trenton, 200 Genesse street. 1912—. Megjelenik minden csütörtökön. Szerk. és K. Orosz J. Antal. 38×56.
Jersey Híradó. Jersey Herald. An official organ of the Hungarian societies of Trenton. Trenton, 27 Hancock Avenue. 1920—. Megjelenik minden csütörtökön. Szerk. Gerendai D. Mklós. K. Gerendai Mór. 38×56.
- Youngstown, Ohio.**
Amerikai Magyar Hírlap. American Magyar Journal. Amerikai magyar hetilap a Mahoning és Shenango völgyében élő magyarok számára. Youngstown, 408 West Federal street. 1910—. Megjelenik minden csütörtökön. Szerk. Neményi M. Ernő. K. Neményi R. Anna. 44×56.

II.

- A Forrás.** The Spring. Folyóirat az egyházi és társadalmi munka számára. New Brunswick, 22 Schuyler street. 1938—. Szerk. Papp Károly. K. Első Magyar Református Egyház. 21×28.
- Amerikai Magyar Református Élet.** Az amerikai magyar ref. egyházközsegek és az Amerikai Magyar Ref. Lelkészegegyesület hivatalos lapja. Bridgeport, 641 Hancock Avenue. 1899—. Megjelenik minden szombaton. Szerk. Böszörményi N. István. K. Református Élet Lapkiadó Társaság. 21×32.
- Amerikai Magyar Reformátusok Lapja.** Journal of the Reformed Hungarians in America. Official organ of the Hungarian Reformed Congregations and their Hungarian Synod. Lancaster, Pa. 55 N. Westend Avenue. 1900—. Megjelenik félhaviként. Szerk. és K. dr. Tóth Sándor. 21×29.
- Az Őrszem.** The Guardian. A görög szertartású katolikus amerikai magyarság hivatalos lapja. Lorain, Ohio, 2833 Wood Avenue. 1934—. Megjelenik havonta kétszer. Szerk. Bánó Gyula. K. —. 28×40.
- Evangeliumi Hírnök.** The Gospel Messenger. Az Amerikai Baptista Szövetség hivatalos lapja. Cleveland, 4142 Lorain Avenue. 1908—. Megjelenik minden hó 1-én és 15-én. Szerk. Petre Gábor. K. Hungarian Baptist Union of America. 24×32.

Jó Barát. Good Friend. Társadalmi havilap. New-York, 330 East 84th street. 1937—. Megjelenik minden hónapban. Szerk. és K. Berec J. F. 19×28.

Magyar Egyház. Magyar Church. Official organ of the Free Magyar Reformed Church in America. McKeesport, Pa. Sinclair street. 1921—. Megjelenik havonként. Szerk. Daróczy Sándor. K. Magyar Egyház Lapkiadó Társaság. 19×27.

Szebb Jövő. Brighter Future. Minden hónap elején megjelenő egyházi lap. Bridgeport, 641 Hancock Avenue. 1929—. Szerk. Böszörményi M. István. K. — 15×22.

Szent Kereszt Hírnöke. Holy Cross Messenger. A detroiti Szent Kereszt Római Katolikus Egyházközség hivatalos heti közlönye. Detroit. 8423 South street. 1929—. Szerk. dr. Nagy Dezső. K. Szent Kereszt Róm. Kat. Hírközség. 29×44.

Testvériség. Fraternité. Az amerikai Magyar Református Szövetség Lapja. Washington, W. C. 1726 Pensilvania Avenue. 1922—. Megjelenik havonként. Szerk. Molnár István. K. Hungarian Reformed Federation of America.

Kanadában lényegesen kevesebb lap jelenik meg magyar nyelven, ami természetesen következik is az ott élő magyarság lényegesen kisebb számából, másrészt a bevándorlás frissességéből. Lényegesebb számmal t. i. csak az első világháború után érkeztek ide magyarok. Számuk! 50.000-re becsülhetjük.

A lapok a következők:

Kanadai Magyar Ujság. Canadian Hungarian News. Az egyetlen kétszer hetenként megjelenő független magyar sajtó Kanadában. Az Angol Birodalom legelterjedtebb magyar nyelvű hírlapja, amely mindenkor önzetlenül védi meg az idegenbe szakadt magyarság érdekeit és a kanadai polgárokat megillető jogokat igyekszik kivívni minden honfitársunk számára. Winnipeg, 375 Hargrave street. 1923—. Megjelenik hetenként kétszer. Szerk. Bácskai P. Béla. K. Canadian Hungarian News Co. 44×60.

Kanadai Magyar Munkás. Az egyetlen hetenként háromszor megjelenő magyar nyelvű lap Kanadában, mely a dolgozók érdekében küzd. Toronto, Box 154 Gen. T. O. 1929—. Megjelenik kedden, csütörtökön és szombaton. Szerk. és K. — 44×60.

Világosság. Light. Vallásos folyóirat. Toronto, 92 McCaul street. 1935—. Szerk. Balla György. K. Baptist Home Mission Board of Ontario and Quebec. 20×28.

1912-ben Winnipegben megjelent még egy „*Kanadai Magyar Farmer*” c. lap, mely 1921-ben Edmontonban folytatódott, de azóta nem tudni adatait.

1936-ban a Kanadai Magyar Ujság szerkesztője Bácskai P. Béla érdekes és magyar nemzeti szempontból igen jelentős vállalkozáshoz fogott, amikor Winnipegben egy angol nyelvű új magyar folyóiratot indított „*The Young Magyar-American*” címmel. Nemesak Kanada, hanem az egész Egyesült Államok területén rögtön nagyszámmal akadtak előfizetői, úgyhogy rövidesen 10.000 példányban lehetett a lapot megjeleníteni. Az angol nyelvű folyóirat célja volt egyrészt az amerikai magyarság második és harmadik (!) generációjára részére olyan ujságot kézbeadni, amelyből élvezetes formában megismerkedhetnek a magyar történelem és irodalom, tudományos, és művészeti élet nevezetes eseményeivel és alkotásaival. Jó illusztrációkkal, az amerikai olvasó ízlése szerint megszövegezett rövid és élvezetes cikkekből egyúttal az amerikai nagyközönség részére is információs lapul szolgált mindazok számára, akik Magyarországról többet akarnak tudni. Később a folyóirat New-Yorkba került és ott folytatta diadalmas pályafutását. Amerika részéről sikerült megszerezni közreműködésre Wattson Kirkconnell-t, a Manitoba-egyetem tanárát, a debreceni egyetem tiszteletbeli doktorát, számtalan magyar irodalmi alkotás angolnyelvű átültetőjét. Rajta kívül még Meda Lynn az Amerikai Magyar Társaság titkára, R. W. Queen-Hughes, a Canadian Forum főszerkesztője vettek részt a kiadásban, míg az amerikai magyarság vezető egyéniségei közül dr. Deák Ferenc és dr. Kerekes Tibor, valamint dr. Reményi József egyetemi tanárok, dr. Telkes László ügyvéd és Yuhase (Juhász) William, a „Richmond Times” szerkesztője segítettek a munkában. A lap adatai:

The Young Magyar-American. (Az ifjú magyar amerikai.) Winnipeg, 375 Hargrave street. 1936—. Megjelenik havonként. Szerk. Bácskai-Payerle Béla. K. — 30×42.

A délamerikai magyarság Braziliában élő 50—80 ezer-nyi tömege súlypontjával Sao Paulo-ban helyezkedett el. Itt jelenik meg már közel két évtized óta a

Délamerikai Magyar Hírlap. Diario Hungaro. Organ da Colonia Hungara. Sao Paulo, Av. Sao Joao 578. 1922—. Szerk. és K. dr. Jose Candido Toloza de Oliveira e Costa 38×56.

Az argentinai, mintegy tizezernyi magyarságnak két lap is áll rendelkezésére. A régibb a

Magyar Szó. El Diaro Hungaro masantiguo en Sudamerica. Buenos Aires, Ada Cordoba 348. 1924—. Megjelenik minden kedd, csütörtök és vasárnap reggel. Szerk. Magyar Vilmos Ferdinánd. K. Hungaria Első Magyar Lapkiadó és Lapterjesztő Vállalat Délamerikában. 36×54.

Délamerikai Magyarság. Organo de la Colectividad Hungara en la America del Sud. Buenos Aires, Calle la Valle, 361 1928—. Megjelenik kedden, csütörtökön és szombaton. Szerk. Faragó Rezső. K. — 30×42.

Az amerikai magyar sajtó szociológiájáról írva mindekelőt megállapíthatjuk, hogy a két nagy napilaptól eltekintve, nem tekinthetők úgynevezett kapitalista vállalkozásoknak, mert legtöbbször csak egy-egy az egész energiáját, vállalkozói szellemét és munkaerjét a lapba befektető újságíró megélhetését tudják biztosítani. A lapokon meg is látszik, hogy nagyon sokszor nem hivatásos újságírók szerkesztik ragyogó tollal megírt közérdekű cikkeikkel irányítva az otthonától elszakadt magyarságot. Bizony legtöbbször telekügynökök, temetési vállalkozók, u. n. közjegyzők, egyesületi vezetőségi tagok vették meg egy-egy lap alapját, ha nem is nagy hozzájárulással, de annál nagyobb lelkesedéssel, kedvvel és hazafias alkotmánygyással. Minden város igyekezett ugyanis, ahol nagyobb számú magyar volt, a saját külön házi lapját megteremteni. Ezt a magyarságot az egyházak és az egyletek fogták össze. Bennük és rajtuk keresztül folyt le társadalmi életünk és minden megmozdulásunk is. Ennek viszont következménye, hogy a lapok is kénytelenek voltak legerősebb támogatóik, az egyházak és az egyletek kiszolgálására. Minden lap igyekezett valamelyik nagy amerikai magyar szervezet, vagy legalább helyi egyesület u. n. „hivatalos lapja” lenni. Így ugyan kénytelen volt évi 6—10 dollárért az egyesület összes híreit minden számában közzélni, de viszont az egylet is ajánlotta legalább tagjainak; ezek különben rövidesen ugyancsak átvették az amerikai polgár szinte kielégíthetetlen szomjúságát a „publicity” iránt. A személyi kultusz ápolása, sőt üzése különleges amerikai specialitás. A fórumon forgolódo amerikainak legyen ez akár gimnáziumi önképző kör titkára, akár egyletekben fellépő zongoraművész csodagyerek, képviselő, vagy szenátor, ügynök vagy óriás vállalat vezérigazgatója, mindnek u. n. „Scrape book” — újságkivágatok felragasztására üres lapokból összefűzött, sokszor egészen díszes kiállítású kötetek állanak rendelkezésükre, melyben összegyűjtik a róluk megjelent újsághíreket. Az évi 2 dollár előfizetési díjért a lap minden egyes előfizetője megköveteli, hogy az év folyamán legalább néhányszor neve a lapban bármilyen vonatkozásban, de nyomtatásban megjelenjék. Ezért vannak tele az amerikai magyar lapok névnapok, vacsorák, baráti összejövetelek, tombola és kártyaesték felsorolásával, mikor az összes résztvevők nevei mellett sokszor még az is kitűnik, hogy ki főzte a vacsorát. Sokszor lehet értesítést olvasni arról is, hogy ki kapott az óhazából levelet és mit írtak neki.

A hazai értelemben vett vezércikk rendszeren hiányzik a lapból. Az első oldalon megjelenő ilyen vezető cikk hangja a régi függetlenségi szónoklatok szótárából veszi kifejezését. A néha feltűnő tárcák rendszeren az óhazai lapokból yau átvéve. Kritikai rovatról sem lehet beszélni, mert az egyházak és egyletek által rendezett műkedvelői előadásokról szóló beszámoló az első említettek következtében rendszeren nem juthat el a kritikáig, hanem inkább dicséret dithirambusokba fulkad. Ezek a lapok tehát tisztára a helyi igénye-

ket elégtive ki, a provincialitás minden bélyegét magukon viselik, amit még elősegít az is, hogy sokszor 4—6 lapot is ugyanegy nyomdában állítanak elő, közös anyaggal leltve meg a belső két vagy négy oldalt és csak a külső két oldal szolgál az egyes városok helyi híreinek elhelyezésére. Jellemző még az is, hogy újabbban egyre több újságban találunk több-kevesebb híryanagot és cikkeket angol nyelven is — a második generáció számára.

A nagyszámú magyar újság kiadói 1937-ben életre hívták az *Amerikai Magyar Hetilapok Szövetséget*, amelynek alapszabályai a következőképp hangzanak:

— A Szövetség feladata: a trianoni revízió érdekében megindult, vagy megindítandó mozgalmak legmesszebbmenő támogatása; az amerikai magyar intézmények és általában az amerikai magyarságot érdeklő megmozdulásoknak erkölcsi és anyagi támogatása, védelme; a polgárosodás serkentése; a magyar lapok erkölcsi és anyagi támogatása; a segítségre szoruló amerikai magyar újságírók anyagi támogatása; a Szövetség tagjainak védelme; a magyar irodalom ápolása és a magyar szellem ébrentartása.

— A Szövetség tagjai: az Amerikában megjelenő magyar hetilapok, valamint egyházi és egyleti közlönyök, amelyek legalább havonta egyszer és az Egyesült Államok postai hatóságának rendeletei szerint legalább egy év óta megjelennek.

— A Szövetségben minden lap csak egy taggal lehet képviselve.

— Tagsági díj 1 (egy) dollár negyedévenként, mely előre fizetendő. Három hónappal hátralékban lévő tag a Szövetség sorából törölhető.

— A Szövetség tisztikara egy évre választatik és tagjai: elnök, alelnök, ügyvezető titkár, pénztárnok, ellenőr, hirdetői igazgató és három tagból álló végrehajtó bizottság. A tisztikar megválasztása titkos szavazással történik.

— A Szövetség gyűléseit negyedévenként tartja. Sürgős esetekben az elnök, vagy a 3 tagból álló végrehajtó bizottság rendkívüli gyűlést is összehívhat. A gyűlések, valamint az elnök és a végrehajtó bizottság által hozott intézkedések és határozatok minden tag számára kötelezőek.

— A tagfelvétel joga kizárólag a közgyűlés hatáskörébe tartozik; az határoz az esetleges kizárás felett is, melyhez a tagok kétharmadának szótöbbsége szükséges.

Külön fejezet illetné annak a szomorú korszaknak magyar sajtóját, amelyet a magyarországi tanácsközársaság leverését követő időben jelentettek meg az emigránsok külföldön, elsősorban Ausztriában, majd Franciaországban és nem utolsósorban Szovjetország területén. Élénk emlékeztetünkben van még az a hazaáruházzal felérő munka, amit az elmenekült forradalmár szerkesztők és írók végeztek ebben az időben. Először az 1919 október 31-én megindult *Bécsi Magyar Újság* állott Róna Lajos, Lázár Jenő, majd Jászi Oszkár szerkesztésében. Mellette Göndör Ferenc politikai hetilapja, amelynek első száma 1919 november 13-án jelent meg, vitte a főszerepet. „Az Ember” címmel. Amikor 1923 végén az emigránsok kénytelenek voltak bécsi központjukat felszámolni és onnét nyugatabbra húzódní, egyrészt Párizsba tette át székhelyét, mások Amerikába kerültek, ahol Göndör lapja még ma is megjelenik.⁹

Ezek mellett a különböző forradalmi és kommunista hetilapok és egyéb folyóiratok is nagy számmal buriázzottak. Ilyenek voltak: Akasztott Ember, Bécsi Kurír, Bunkó, Egység, Ék, Ma, Panoráma, Proletár, Új Március, Új Világ, Szabadság, Tűz, Vasárnap, Világosság, (Kunfi Zsigmond lapja), valamint Garami Ernő és Lovászi Márton 1921 március 4-től 1923 május 23-ig megjelent „Jövő” című lapja. Prágában „Fiatal Kommunista” címmel jelentettek meg 1921-ben egy lapot.

⁹ E sajtó szerepével részletesen foglalkozott *Mályusz Elemér*: *The fugitive Bolsheviks* című kitérő történeti munkájával. (London, 1931, Grant Richards.)

Oroszországban ebben az időben a következő magyar lapokat találjuk:

Jekaterinburgban „A III. Internationale”; Irkuckban „Roham”, kiadta az V. hadsereg politikai osztályának nemzetközi csoportja; Barnaulban „Tanács Magyarországi”, kiadta az altai kormányzóság magyar osztálya, szerkesztette Elek Béla; Taskendben „Világshabadság” címmel jelent meg 1919—20 években egy lap, mint a külföldi munkások és földművesek turkesztáni kommunista szervezete országos bizottságának hivatalos közlönye; Moszkvában és Omszkban 1920—21-ben két magyar újság is megjelent „Vörös Újság” címmel, a moszkvait az oroszországi kommunista párt magyar csoportja, a másikat a kommunista párt magyar agitációs osztályának szibériai irodája jelentette meg. De megjelent ugyanezzel a címmel 1922-ben *Berlinben* is egy lap: „Vörös Újság, Kommunista Magyarországi Pártjának Külföldi Lapja” címmel.¹⁰

Franciaországba 1924 év folyamán érkeztek meg nagyobb hullámokban a magyar emigránsok. Miután 1923 december 9-én és 10-én, tehát mindössze két napon át, Volszki Viktor kiadásában és Halmi József szerkesztésében megjelent a „Párizsi Újság”, 1924-ben két magyar lap is indult. Az egyik a

Párizsi Munkás. Organe himensuel du Comité inter-syndical Hongrois. Paris, 33 Rue de la Grange-aux-belles. 1924—. Megjelenik havonta kétszer. Szerk. R. Lelleu, K. a C. G. T. U. kötelekékbe tartozó Magyar Szakmaközi Bizottság. 32×50.

Párizsi Futár. Le Courier de Paris, 1924 február 10.— Megjelenik minden vasárnap. Megszűnt —? Szerk. Ben Ami. K. „Párizsi Futár Lapkiadó Vállalat”.

Köztársaság. La République. Journal republicain Franco-Hongrois. Paris, 5 Rue Nouvelle. 1925 május 1. Megjelenik minden szombaton. Megszűnt —? Lapvezér Károlyi Mihály. Szerk. Veér Imre. K. — 44×62.

Szabad Sajtó. Presse Libre. Hebdomadaire republicain Hongrois. Paris, 1 Rue de la Réale. 1926 november 1.— Megjelenik vasárnaponként. Megszűnt —? Szerk. Veér Imre és Jusztó Iván. K. — 28×44.

Párizsi Mindentudó. Journal des Étrangers. Megjelenik minden nap 26 magyarországi, csehszlovákiai, romániai és jugoszlávai lap összes franciaországi példányszámaiban. Paris, 11 Boulevard Bonne-nouvelle. 1926—. Napilap. Megszűnt 1926 május 14. (Ettől kezdve „Párizsi Világ” címmel jelent meg.) Szerk. Garai G. Sándor. K. — 28×40.

Párizsi Magyarság. Gazette des Hongrois de Paris. A Franciaországi Magyar Egyesületek Szövetségének Hivatalos Értesítője. Paris, 9 Square de Vergennes. Magyar Ház. 1928—. Megjelenik minden második vasárnap. Szerk. Pethő Sándor. K. Franciaországi Magyar Egyesületek Szövetsége. 32×50 és 22×28.

Párizsi Katolikus Tudóstóló. A franciaországi magyar katolikus misszió hivatalos értesítője. 1932—. Megjelenik havonta egyszer. Paris, 9 Square de Vergennes. Szerk. — K. Polgár J. 16×24.

Nincsenek pontosabb adataink a „Párizsi Hírlap”-ról, mely pedig 1934-ben már a VI. évfolyamában járt, valamint a „Párizsi Magyar Figyelő”-ről sem, amely 1934-ben jelent meg és melynek első számában dr. Ajtai Miklós írt „A párizsi magyar sajtó feladatai” címmel, azt tűzve ki célul, illetve feladatul, hogy a szétszórtan élő és alacsonyabb nemzeti öntudattal rendelkező franciaországi magyarság lelki közösségét kell elsősorban megteremteni és számontartani a nagy magyar politikai gondolatokat is ennek az elszakadt magyarságnak lelkében. Ugy látszik, később újból megjelent a „Párizsi Futár” is (1934-ben III. évfolyam jelzéssel), míg a kommunista lapja, mint a „franciaországi és belgiumi dolgozók egyetlen hivatalos jellegű forradalmi lapja” a „Párizsi Munkás”-ból a következő metamorfózisokon ment át: Osztyárharc, Riadó, Új Harcos, Fáklya, Szikra, Proletár. Munkásélet, Munkásszemle, Új Igazság (1934-ben).

¹⁰ Pontos adatok *Gorjup Alisz*: „Adalékok a külföldi magyar sajtó bibliográfiájához” című összefoglalásában. (Magyar Könyvszemle, 1926. 124—132. o.)

Megemlíthetjük még a „Le Danube” című francia nyelven kiadott és Kemény Árpád által szerkesztett, a közép-európai politikai megértést és konfederációt sürgető lapocskát, mely a francia közvéleményt lett volna hivatva a Kárpátmedence problémáiról felvilágosítani.¹¹ Mindenesetre sajnálatos kell megállapítanunk, hogy a közel 40 ezer főnyi franciaországi magyar kolóniának nem sikerült eddig Párizshoz és az ott élő magas műveltségű magyar kivándoroltak színvonalához méltó sajtót életre hívni. Igaz, hogy ennek oka volt talán az is, hogy a repülőjáratok beállításakor a budapesti lapokat már másnap lehetett Párizsban olvasni.

A külföldi magyar sajtóról írva érdekes és történeti szempontból is jelentős fejezetet lehetne írni azokról az idegenben megjelent magyar lapokról, melyek a hadrakelt sereg *tábori lapjaként* jelentek meg az 1914—18 évi világháborúban és most is Oroszországban. A Molnár Kálmán által szerkesztett przemysli „*Tábori Ujság*” Gyóni Géza verseivel egyike lesz a külföldi magyar sajtó legheroikusabb emlékü példányának.¹²

Közel két évtizeden át az *elszakított területek magyar sajtója*¹³ is a külföldi magyar sajtó fogalomkörébe tartozott. A visszacsatolások óta a kisebbségi magyar sajtótermékek száma természetesen lényegesen megcsökkent. Az erős magyar sajtócentralizációnak volt azonban a következménye, hogy míg Trianonban országunk területéből 71 százalékot veszítettünk, a *sajtónkból csak 31 százalék jutott idegen imperium alá*: Romániába 16, Csehszlovákiába 9 és Jugoszláviába 6 százalék került át. Erről a kisebbségi magyar sajtóról a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchenyi

¹¹ Sajtó gyűjtésén kívül lásd Gyóni Sándor: A franciaországi magyar sajtó jelen állása. („A franciaországi magyarság” című műben. Szerk. Baráth Tibor. Kiadta: A Párisi Magyar Diákegyesület, 1935.)

¹² Lásd részletesen Molnár Kálmán pécsi egyetemi tanár, a Tábori Ujság volt szerkesztője munkájában: Összegyűjtött kisebb tanulmányai és cikkei. II. Háborús emlékek. A Tábori Ujság. (Pécs, 1933.)

¹³ Lásd Olaj Ferenc: A magyar sajtó és az utódállamok, 1918—1928. (Budapest, 1929. Magyar Nemzeti Szövetség.) — La Presse Hongroise dans les Etats Successeurs 1918—1928. (Revue de la Hongrie, 1929. ápr. 15.)

Könyvtára Dezsényi Béla szerkesztésében összefoglaló kiadványok sorát jelenteti most meg, amelyből az első *Monoki István*, a kolozsvári egyetem kiváló főkönyvtárnoka munkája „A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt. 1919—1940.” (Bp. 1941) címmel már el is hagyta a sajtót és követni fogja rövidesen a csehszlovák és jugoszláv uralom alatt megjelent magyar sajtó bibliográfiája is. *Monoki* óriási munkát jelentő kötetéből csak azt idézzük, hogy míg 1919 előtt Erdélyben 19 napilap és ezekkel együtt 101 időszaki sajtótermék jelent meg, 1940-ben 33 magyar napilap jelen meg túl a Királyhágón és összesen 186 folyóirat; közben azonban 1932-ben 51 (!) volt a magyar napilapok száma és 1933-ban összesen 339 időszaki magyar sajtótermék látott Erdélyben napvilágot. A nehéz időknél tudható be, hogy az 1919-ben már életben volt 101 sajtótermékből mindössze mégis csak 43 érte meg a felszabadulás napját.

A Csehszlovákiában¹⁴ annakidején megjelent 62 magyar időszaki lap közül 35 volt politikai jellegű, élükön a *Prágai Magyar Hírlap*-pal, míg Jugoszláviában 11 magyar politikai lap jelent meg, közülök a legtekintélyesebb volt a szabadkai „*Napló*” és az újvidéki „*Reggeli Ujság*.”¹⁵ Délvidék irodalmi igényeit a Csuka Zoltán és Szentelky Kornél kezésére megjelent „*Kalangya*” szolgált.

Nagy magyar erőfeszítések és akarások, letörések és bukások jelzik mértföldkövekként azt az utat, amit a külföldi magyar sajtó a Bécsi Magyar Kurir első számától kezdve a Kiebben megjelenő mostani Honvéd Tábori Ujság-ig megtett. Mindenkor vállalta és meghirdette azonban — az 1918-as összeomlás forradalmár emigránsaitól eltekintve — a százados ígét: „Hazádnak rendületlenül légy híve, ó magyar!”

Vitéz Nagy Iván dr.

¹⁴ Csehszlovákischer Zeitungskatalog. (Prága, 1922.)

¹⁵ Adatokat találunk Czako István: A világsajtó múltja és jelene c. munkájában. (Budapest, 1923. Külügyi Társaság.) — Rövid, de jó összefoglalás jelent meg a külföldi magyar sajtóról Baráth Tibor: „Histoire de la Presse Hongroise” című tanulmányában. (Bulletin of the International Committee of Historical Sciences, Paris, 1935. szept.) Irodalmat is ad. — Mintaszerű feldolgozást nyújt Dezsényi Béla: A magyar hírlapirodalom első százada (1705—1805). Budapest, 1941. Kiadta a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchenyi Könyvtára.

Így sáfárkodtam évekig

Tegnap egy csomagot hozott
A posta. Néztém a címét:
S ragyogva mondták a betűk
A jó szülők izenetét.

Az anyakézlatta befült,
Az oldalas — a hazai
Biz' jól esett és ünnep volt
A kis csomagot bontani.

Olyan volt itt a hangulat,
Mint nagykarácsony éjjelén,
Ha otthon a fenyő alatt
Kerestem, hogy mi az enyém.

Egy jó darabig tétlenül
Néztük a teli skatulyát,
Mig észbe kaptunk végre, hogy
Hozzá is kéne nyúlni hát!

S beosztottuk az oldalast,
Naponta egy-két falatot
Ettünk belőle. Kóstoló
A földieknek is jutott.

Hát így van ez, ha valakit
Messze sodor a sors szele:
Egy kis csomag, egy hazai
Levél csodákat tesz vele.

Forgatja, nézi százszor is,
S van perc, hogy ez a mindene,
Ha érzi: hazait — hazát
Tart reszketően a tenyere.

Igy sáfárkodtam évekig
Lelkessel is, ha az idő,
A honvágy tépett, koptatott,
S lám megmaradt a drágakő:

Nincs csorba rajta, semmi folt,
Átélté győzedelmesen
Hazátlanságom éveit
Az én kemény s konok hitem.

Magyar hitem és a tudat,
Hogy az maradtam s az vagyok,
Ki akkor voltam, amikor
Kezembe adta a nyomor
A gyárított vándorkalapot.

Várkonyi Nagy Béla

Egy konstruktív szlovák politikus

A magyarságnak a szlováksággal való ezeréves együttélése és a két nemzet egymáshoz való viszonyulása még ma is jórészt kikutatlan terület. E történelmi kényszerű együttéléshez mindkét részről szolgáltatni adalékokat, de a szlovákság magyarországi helyzetének kimerítő és teljesen tárgyilagos történetét mindezekig egyik oldalon sem írták meg. A világháború utáni évtizedek megfertőzött levegőjében valóban nehéz lett volna annak a tudósnak a szerepe, aki a fennálló politikai feszültségre való tekintet nélkül iparkodott volna a két nép viszonyának pozitívumait kibányászni s felmutatni. 1918 után a szlovákság szellemi vezetői — érthető módon — a cseh-szlovák nemzetegység fikciójának szolgálatába állították tollukat és a magyarsággal való együttélésben a szolgátság, elnyomottság gyászos emlékeit kutatta a szemük. Ez a történelemszemlélet merev és ahisztórikus tételekből indult ki s az elmúlt korokat az akkori erőtegyezők figyelembevételével nélkül, a mai helyzet alapján sietett megítélni. Így azután természetes, hogy az új idők ideológusai nem azt keresték, ami a két népet a közös hagyományok és tagadhatatlan vérségi kapcsolatok erejével összeköti, hanem ami elválasztja őket egymástól. Aki az elmúlt harminc év csehofil szlovák történelmi irodalmát lapozgatja, joggal hiheti, hogy a szlovák érzelmi intelligencia sorsa a múlt század elejétől kezdve a behörtönzés, a testi-lelki kínzás volt. Ez a csehbarát történelmi irányzat, amely nemcsak a prágai egyetemi professzorok, Chaloupecky, Macourek, Pražákok műveit tölti meg, hanem a népoktatás során az alsóbb néprétegek fiatalabb tagjait sem hagyta érintés nélkül, a magyarságot szereti a kíméletlen elnyomó színeben feltüntetni s még azt is kétségbe vonja, hogy volt-e a szlovákoknak a múltban kulturális szervezkedési szabadságuk.

E ma már szlovák részről is meghaladott cseh szempontú történelmi elfogultsággal szemben kettőzötven értékes minden olyan adat, amely a „magyar iga”, politikai fűz tételével szemben a tények egyszerű, de meggyőző erejével világítja meg a való helyzetet. A szlovákság múlt századbeli kulturális öntudatosulásának és szervezkedésének folyamata ma még magyar részről koránt sincs feltárva, itt még fontos középeurópai feladatok várnak a fiatalabb tudományos nemzedékre. A jelek azt mutatják, hogy a kérdés magukat a szlovákokat nyugtalanítja a legjobban, ami érthető is, hiszen nemzeti kultúrájuknak legpezsgőbb időszaka az a sokat szidott múlt évszázad, amelynek liberális szabadságában megszűntek és működhetek a szlovák nép reprezentatív kultúrszervei (Matica 1833, Szent Adalbert Egyesület 1869, Živena 1869), újságok születtek, irodalmi és ifjúsági körök működtek és a szétszórt szlovák kultúrférfiak egyéni törekvéseiből kezdett kialakulni a szervezett szlovák tudományos élet. A csehbarát történelmi irány ebben a korban csak a végteleket pillantotta meg: egyik oldalon az 1861-ik évi szlovák memorandum követelményeihez ragaszkodó s egyre inkább passzivitásba vonuló szlovák hazafiak megmemalkuvó csoportját, a másik oldalon pedig a feltétlen behódolókat, akiket később a hirhedt magyaron jelzővel illették. E két véglet között azonban kellett lennie még egy rétegnek: *egy józan középnek*, amely hű maradt ugyan őseinek hagyományaihoz és nemzeti öntudatát semmi áron nem lett volna hajlandó elveszítetni s amelyhez ilyenformán az áruulás gyanúja sem férhetett, de amely az ezeréves magyar-szlovák együttélés hagyományainak szellemében a kibontakozás útját nem egy esetleges gravaminális politikában, vagy területi elszakadásban kereste, hanem a szlovák nép széleskörű kulturális felemelésében, a többi szomszédos nemzetekkel való egyenrangúvá tételében. Ennek a józan középregnak a kifejezőjét kell látnunk *Pauliny-Tóth Józsefben*, a neves szlovák íróban és lapszerkesztőben, a magyar parlament első szlovák képviselőjében. A hatvanas évek szlováksága maga is ebben a — már neve alapján is — szintetikus egyéniségben látta a két szélsőség közötti járható út kiépítőjét. Az idősebb nemzedék a turócszentmártoni deklaráció szellemében mélyreható változásokat várt, majd csalódottan vonult

vissza a pesti élettől a szlovák faluba, mint ahogy a federaliztikus terveiben csalódott csehek is ott hagyták Bécsset. Pauliny-Tóth az 1869-i tavaszi választásokon mint a szlovák és szerb választók érdekeinek képviselője jutott be a kulpáni választókerület mandátumával a képviselőházba, míg Uhlarikot az illavai kerület választotta meg. Pauliny-Tóth a Deák politikáját ellenző balszárnyak volt híve és a nemzetiségekkel való békés megegyezést hirdette. Fellépése felé jogosan tekintett várakozással a szlovák nép, amely egy bizonyos fáradsággal nézte a Stúr-féle eszmék letéteményeseinek passzív szemlalomharcát s amely a konszolidáló légkörben a békés, gyakorlati kultúrunka megindulása után vágyott. Pauliny-Tóth alkalmasnak is mutatkozott az összekötő szerv hivatására: megvoltak a kapcsolatai a magyarsággal s hiányzott belőle minden animozitás a magyarsággal szemben. Az 1848 előtti évek Bécs felé irányuló tapogatózásainak emléke nem nehezedett rá teherként, viszont családjának magyar kapcsolatai mellett is önérzetes szlováknak mutatkozott. A szlovák kultúrférfinak ahhoz a csoportjához tartozott, amely a népért végzett apró-munkát szívesen cseréli fel a szépirodalommal, ha a történelmi követelmények is ezt sugallják neki. Pauliny-Tóth 1866-ban költözött Szokolcáról Turócszentmártonba, ahol a szlovákság legfőbb kulturális szervének, a Maticának lett alelnöke. Egész sor alkotás fűződik nevéhez: könyvnyomda-részvénytársaságot alapított, takarékpénztárt és gimnáziumot szervezett, nagy munkát fejtett ki az evangélikus egyházi életben és a megyei bizottságokban. Szintetikus egyéniségét bizonyítja az a törvénytervezet, amelyben a magyarországi vasúti forgalom megkönnyítésére tesz javaslatot. A terv célja, hogy Magyarország az eddiginél határozottabban kapcsolja bele az európai közforgalomba, de tekintettel legyen a nyugatszlovákiai vidékek és Turóc fokozottabb bekapcsolására is.

Pauliny-Tóth e gyakorlati tevékenység mellett azonban egész szellemiségével kiemelkedik a kor átlagából. A szlovákság kultúrelétének mindig voltak egyéniségek, akik a kis nép természetes életérzésének eredendő pesszimizmusát és kishitűségét a nagy európai távlatokkal akarták elfojtani. A maga módján ilyen volt Vajansky is, aki a pánszláv álmokban látta a kicsinyes viszonyok ellenszerét és ilyen Pauliny-Tóth is, akinek a fantáziája talán nem álmódott olyan mesés keleti tájakat, mint Vajanskyé, de magyar viszonylatban mégis a lehető legértékesebb szlovák lelki magatartást tükrözte. Az 1868-as nemzetiségi törvény ellen neki is voltak kifogásai és bátran ki is mondta véleményét Jókai Mórnak a Honban közreadott felhívására válaszul, de ezek a nézetek nem akadályozták meg abban, hogy megkeresse azt a biztos alapot, amelyen a fennálló viszonyok és az adott államkeret között nemzetét előbbre viheti. Pauliny-Tóth Stúr politikai üzenetét teszi magáévá, akkor, amidőn a nép felé fordítja érdeklődését, de ezt a demokratikus népnevelő célszót fennartás nélkül hazafisággal egészíti ki. Ebben van számunkra igazi jelentősége! Akkor, amidőn a szlovákság vezető intelligenciája a legkülönbözőbb irreális álmok és csalódások között kereste a boldogulás lehetőségét, Pauliny-Tóth lételes tömörséggel és merész érzékenységgel egyben építő lendülettel fogalmazta meg a szlovákság történelmi feladatát a Kárpátok övében. Pauliny-Tóth tömör programadása pedig így hangzik: — Művelté, szabadddá, boldoggá és híressé kell tennünk a szlovák nemzetet, hogy ő is egyenlő jogú, méltó s egyben hű fia legyen Magyarországnak... E program célt jelöl meg, de egyben a nemzeti önismeretre és önkritikára való törekvést is jelzi, beismerése annak, hogy a szlovákság vezetői a múltban nem tettek meg minden lehetőt arra, hogy a szlovákok művelődése elérje a többi magyarországi nemzetiség szellemi színvonalát.

A múlt század írója azonban látja a részfeladatokat is, pontosan tudja, hol és hogyan lehetne támogatni a műveltségi kereteket s milyen konkrét eredményeket lehetne el-

érni az adott helyzetben. A Turócszentmártonban megjelenő Národnie noviny (Nemzeti újság) 1870 november 16-án kezdte megjelentetni Pauliny-Tóth levélsorozatát, amelynek bevallott hivatása volt, hogy utat mutasson a zsákutcában bolorkáló szlovák intelligenciának. *Levelek egy szlovák Tamáshoz*, mondja a sokat sejtető cím is s tegyük hozzá, hogy akkoriban sokan lehettek a szlovákság soraiban a bibliai Tamás kételkedő típusából, mert a levelek nem egy meghatározott személyhez íródtak, hanem mindenkihez, az egész szlovák néphez. A levelek összegyűjtve most könyv alakban jelentek meg,* úgyhogy teljes szemléletességében áll előttünk Pauliny-Tóth nemzetnevelő programja. A szlovákság nemzeti hivatásának megfogalmazása mellett száz jelét láthatjuk ezekben a levelekben az őstönző, sugalmazó és építő erőnek, mely nem az ország nyugalmának megzavarására törekszik, hanem ellenkezőleg a „szép és sokat ígérő épület” felépítését tartja szent életcéljának. A szerző egy láthatatlan ellenféllel, a hitetlen, szkeptikus Tamással vitázik. Nem elég a nemzeti szabadságért lamentálni: műveltség és tudás nélkül nem lehetnek szabadok a nemzetek — vallja mindjárt tanácsai elején. Viszont: nincs az a vad nemzet, amely egy művelt és erkölcsileg megérett nemzetnek bilincset rakhatna a kezére. Ez az elvi alap, amelyre sokoldalú gyakorlati tanácsadás épül. A gyakorlati célok elérése előtt elsősorban műveltségre van szükségük a szlovákoknak, később azután majd jöhetnek az iskolák, hivatalok, püspöki méltóságok stb. Szervezettség, fegyelem és tevékenykedés a nemzeti élet alapjai. E követelmények ma még hiányoznak, egyelőre a legnagyobb viszálykodás, irigység, gyűlölet választja el egymástól a nemzet legtehetségesebb tagjait s ha ebből a „mocsárból” valaki mégis kiemelkedik, a többiek, vesszen az egyén, éljen a nemzet” kiáltással nyomják vissza a sárba. Egység kell tehát egyházi és társadalmi tekintetben egyaránt. A nemzetéhez hű szlovák kell hogy a magyar hazáinak is hű fia legyen, a fajszeretet és a hazaszeretet érdekei azonosak. A szlovák nemzeti élet megszervezésére széleskörű javaslatokat tartogat Pauliny-Tóth. Olvasókörök, egyházi könyvtárak felállítását sürgeti, mulatságok, kirándulások, nemzeti ünnepek megrendezését javasolja, dalárdákat, testnevelő egyesületeket, szövetkezeteket vázol fel. Emellett gazdasági egyesületek, kölcsönös

* Dr. František Bokes: Viliama Pauliny-Tótha Listy K slov. Tomášovi. (Kiadta a Transilvania, Liptószentmiklóson, 1942.)

segélypénztárak, takarékpénztárak, földvásárlási hivatalok, biztosítók, szlovák nemzeti bank jelentenek az anyagi erősödést, míg a művelődés ügyét a különböző, már meglévő egyesületek, nyomdák, folyóiratok vannak hivatva előbbrevinni. Igen részletes elképzelései voltak ennek a mult századbeli jó szlovák hazafinak a szlovákság szellemi életének intenzívebbé tételéről, a különböző művelődési és gazdasági tényezők összefogásáról. Az olvasókörök háziarendjét is közli, de elkészíti a dalárdák szabályzatát is s nem feledkezik meg a műkedvelő színészetéről sem. Hadakozik a kisvárosokban felállítandó takarékpénztárak érdekében, foglalkozik a hibás szlovák nőneveléssel, ezért külön nőnevelő intézetet javasol, ismerteti a meglévő kultúrintézmények működését, de sehol egyetlen szóval sem említi, hogy a magyar állam ezeknek az intézményeknek a működését nem nézné jó szemmel vagy akadályozná. Reformtervei egytől-egyig a szlovákság belső erő kifejtését hangsúlyozzák: a nemzet nem várhat semmit másoktól, mindent magának kell megalkotnia, Pauliny-Tóth javaslataiban nem volt semmi utópisztikus jelleg, olyan időpontban hangzottak el, amikor a szlovákság a szomszédos népek példáin fellelkesülve maga is hozzá akart fogni megvalósításához. A 70-es évek a szlovák aktivitás éve: Pauliny-Tóth tervei közül egész sor valósult meg. A szlovák ifjúsági szervezet (omladina) hamarosan megalakult, a Könyvnyomda Rt. megkezdte működését s munkájának központjába nem a politikai, hanem a gazdasági kérdések kerültek, alakultak a segélypénztárak és a szlovák könyv terjesztésének semmilyen külső akadály nem vetett gátat. Pauliny-Tóth békitő és alkotó egyénisége később is megnyilatkozott: nagy része volt abban, hogy elismultak a vizályok a turócszentmártoni memorandum hívei s az úgynevezett Új iskola politikai csoportja között. Az 1871-ben létrejött megállapodás értelmében mindkét fél elhatározta, hogy aláveti magát a fennálló nemzetiségi törvénynek s csak akkor dolgozik annak megváltoztatása érdekében, ha azt, „a nemzet életérdeke” megkívánja.

A szlovák utókor Pauliny-Tóth szerepét és munkásságát meglehetősen elhanyagolta. Összegyűjtött műveiből mindössze az első kötet (versek) jelent meg. Életrajzát sem írta meg senki. Leveleinek kiadása azt mutatja, hogy a fiatal szlovák nemzedék érdeklődéssel fordul ennek a konstruktív szellemiségű szlovák hazafinak az alakja felé, akinek magatartása mindenki számára sokat mond a magyar-szlovák együttélés mult évszázadának viszonyairól.

Kovács Endre

A magyar irodalom a román folyóiratokban

Míg az első világháború megelőző éveiben az akkor még csekély számú és a kellő kitekintést nélkülöző román folyóiratok ritkán és tisztára csak politikai szempontból foglalkoztak a magyar szellemi élet különféle jelenségeivel, addig az 1918-as összeomlás után a soha nem remélt módon megnövekedett Romániában beállott felpezsdülés időszakában, a megsokszorosodott román folyóiratirodalom követni kezdte a magyarság irodalmi, művészeti és tudományos megnyilatkozásait. Ezek a számszerűleg megsokszorozott, tartalomban kiszélesedett és felduzzadt, a színvonalban ingadozó, kevésbé egységes tekintetű román folyóiratok különösen két szempontból tartották számon az erdélyi magyar kisebbségi és a magyarországi szellemi élet megnyilatkozásait.

Rendkívüli előszeretettel foglalkoztak a régmúlt vagy a jelen oly magyar megnyilatkozásaival, amelyek a felületes tekintet, a látszat, s rányilag könnyű és kézenfekvő lehetősége folytán, a „román ügy” különféle elágazódásainak igazságát látszólag igazolni. Másfelől szívesen adtak teret a román folyóiratok oly elmeszítéseknek, tanulmányoknak és beszámolóknak, amelyek a legtöbbször magyar kezdeményezésből megindult magyar-román művelődési cserére, az egymás értékeit felfedezni és azokkal megismerkedni

akaró szellemi tájékozódásokra és találkozásokra vonatkoztak. Ezek a valóban úttörő jelentőségű, nagyszabásúnak mondható magyar kezdeményezések gyakran találtak a román folyóiratokban szívélyes és őszinte visszhangra, sőt ilyen alkalmakkból nemegyszer elragadtatásuknak adtak kifejezést.

A román annexiót követő első évtized, amely állatnossághban, de különösképpen az itt tárgyalt viszonylatok szempontjából a Gyulafehérvári Határozatok korszakának nevezhető, kedvezett azoknak a románoknak, akik egyfelől a dákoromán folytonosság elméletében, másfelől és gyakorlati oldalról a páriszkörnyéki békekben kifejeződésre jutott nagyromán politikai elvek teljes fenntartásával ugyan, de a régi erdélyi román hagyományoknak is megfelelően, szívesen közeledtek elsősorban a kisebbségbe jutott erdélyi magyarság és rajta keresztül az egyetemes magyar szellemiség felé. Am ez az időszak nem tartott sokáig, egészében talán még egy évtizedig sem. A páriszkörnyéki békek folytán súlyos helyzetbe került európai nemzetekben fellobbanó új nacionalizmus aggodalmat keltett még azokban a románokban is, akik a türelmet és megbékélést hirdették. Mindez könnyen és egyszerűen érthetővé válik, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a román szellemi életet már kezdetétől és alapjaiban

erősen áthatotta a politikai gondolkodást s a mindenkori politikai áramlatok nagy befolyást gyakoroltak rá.

Az 1920—1940. közötti két évtized idején a román folyóiratirodalomban nem találunk következetességet a magyarság és a magyar irodalom általában a magyar szellemi élet megítélése iránt. Előfordult, hogy egy és ugyanazon román folyóirat ez idő alatt kétszer-háromszor is változtatta álláspontját ebben a tekintetben, aszerint ahogy az éppen uralkodó politikai szándék és áramlat megkívánta. Ez időszak román folyóiratirodalma, főként a mögötte álló anyagi erők folytán, gazdagnak vagy előkelőnek nevezhető. Kiviláglott azonban belőle, hogy bár elismeréseméltó szorgalommal igyekeztek elsajátítani az európai ismeretanyagot, mégis ez a folyóiratirodalom túlnyomórészt valami sajátosan panegirizáló hangnemben a mindenkori állami és társadalmi rendszert szolgálta ki és annak nagyságát dicsőítette, erős voltának bizonyítását tekintette első feladatának. Így válik érthetővé, hogy ha ezek a román folyóiratok ritkán, vagy gyakrabban, legfőként az erdélyi magyarság közvetlenül tapasztalható magas színvonalú kultúrája iránt érzett elismerésből foglalkoztak is a magyarság és a magyar irodalom jelentős kérdéseivel, kísérleteivel és jelenségeivel, mégis ezekben a megnyilatkozásokban semmiféle rendszer, sőt egy bizonyos vonalon haladó elgondolás sem fedezhető fel.

A kisebbségi helyzetbe került erdélyi magyarság az egykor önálló erdélyi magyar államiség gyökeréig visszanyúló sajátos magyar erdélyiséget, a transzilvánizmus fogalmába sűrítve, alkotta meg az erdélyi magyar öntudat legfőbb támasztó pillérét, eszmei alapját és kifejezőjét. A románság észreveszi az erdélyi magyarságnak ezt az időszakban építő transzilvánista magatartását és élénken visszahat rá. Az első évtized szinte kizáróan kommentáló és tájékoztató cikkei után a második évtizedben a román folyóiratok már gyakran átesapnak a polemizálásba az erdélyi és magyarországi szellemi élet kérdéseit illetően.

Az *Abecedar* című folyóirat, amely előzőleg is gyakran foglalkozott az erdélyi magyar transzilvánizmus jegyében létrejött helikoni frói csoportosulással (sőt a köréje tömörült fiatal erdélyi román írók megnyilatkozásaiból nyilvánvaló, hogy a Helikon mintájára szándékoztak maguk is megszervezni frói munkaközösségüket), már felígyel és vitába száll a magyar és szász megfogalmazású transzilvánizmussal. A harmincas évek elején Teodor Murășanu, — különben Ady-fordító — Heinrich Zillichnek egy transzilvánista nyilatkozatára kijelenti, hogy a „szászok erdélyiségét zavarosnak és nagyon körültekintőnek” tartja. A magyarok transzilvánizmusáról pedig azt mondja, hogy a benne megnyilvánuló irodalmi elvek, s a ráépülő megvalósulások csak a felszínen mozognak, míg az alap gondolat, a lényeg az egész transzilvánizmusban tisztára politikai. A különben jóakarátú Murășanu, akinek okfejtését aztán számtalanul követik román részről, egyszerűen kisajátítja a transzilvánizmust, s nemcsak a magyaroktól, de a szászoktól is elvitatva az ennek jegyében való élési jogát, kijelenti, hogy „transzilvánizmus csak a románoknál van és lehet” (1934). Nem volt szükség arra, hogy a magyar írók válaszójának Murășanu-nak a transzilvánizmus nevében. Folyóiratában, a *Pagini Literare*-ban — még ugyanebben az évben — Grigore Popa, a lap házi filozófusa „Erdélyi tájkép” című cikkében, ezeket írta: „A románok egyesülésében közreműködő korosztály elvesztette jelentőségét mert egykori céljait nem tudta az idők követelményeire alkalmazni. Ez az oka annak, hogy Erdély Nagyromániává létele óta tulajdonképpen semmi komoly (román) kulturális haladást sem tett”... A *Gând Românesc* húszéves jubileumi számában (1939) pedig Vasile Băncilă az erdélyi románság legnagyobb szellemi alkotásáról, az „erdélyi iskoláról” ezt a megállapítást írta le: „A kultúrán keresztül ez valóban egy politikai vállalkozás volt s ebben a viszonylatban egyike volt a legfanatikusabb és legszervezettebb mozgalmaknak, amelyeket valaha is románok létrehozottak.” Hogyan egyeztethetők össze ezek a kijelentések azokkal a vádakkal, amelyek a magyar meg-

fogalmazású transzilvánizmust vádozták terméketlenséggel, 'alajtalansággal és rejtett politikai célokkal'?

A fentiekkel való egybevetés szempontjából érdekes Alexandru Olteanu „Transzilvánizmus és a magyar kultúra” című cikke (*Familia*, 1934.) A transzilvánizmus eszméjének kialakulása Ady Endre személyiségével függ össze — írja, — majd megállapítja, hogy az erdélyi magyarság nagyobb megértéssel viseltetett Ady eszméi iránt, mint az Alföld népe. Tehát innen származik az erdélyi magyarság demokratikusabb (mai nyelven népi) szemlélete, mely lehetővé tette, hogy a magyarság önálló erdélyi kultúrát akarhasson és teremthessen. A *Revista Fundațiilor Regale*-ben (1935) Ion Chinezu, aki színvonalánál és gazdag tartalmánál fogva figyelemreméltó könyvet írt az erdélyi irodalomról, — megállapítja, hogy az erdélyi irodalom „nem széplelkek műkedvelősködése; az erdélyi magyar irodalom lényegében nemzeti küldetés, nemzetnevelés”. Chinezu írásában a sok elfogult és tájékozatlan hang mellett, az alapos tájékozottság, s az elismeréseméltó tárgyilagosság hangja szólalt meg.

Elég ritka volt az olyan fajta megnyilatkozás is, mint az Eugen Jebeleanu-é. Octavian Goga lapjában, a *Tara Noastră*-ban (1934) így ír a Helikon kiadásában megjelent öt román drámafordításról az Erdélyi Helikon vezetője, Bánffy Miklós gróf „évek óta arra törekszik, hogy minél tisztább és tárgyilagossabb módon mutasson be bennünket a magyar olvasónak”. Ugyanebben a lapban, egy évvel későbbi évfolyamban írja Jebeleanu: „Gyakran meghökkenett az a szenvedély, amellyel az Erdélyi Helikonnál lévő barátaink irodalmunkat vizsgálják, az a szenvedély, ami a román íróemberek többségénél hiányzik”. A *Rampa*, Mihail Sebastian tollából írja, 1935-ben: „Az Erdélyi Helikon feleletet érdemelne tőlünk. Melyik román folyóirat vállalná azt a feladatot, hogy az erdélyi magyarok irodalmával megismeressen minket?”. Látható tehát, hogy az erdélyi magyar öntudatban és irodalomban kifejezésre jutó transzilvánizmus állta a próbát. Ennek a népek közötti szellemi cserének, testvéri közeledésnek sikere érdekében, középhezértükben adott feladatuknál fogva, s a régi erdélyi szellemi hagyományok jegyében, az erdélyi írók felhasználták magyarországi kapcsolataikat is. Így 1937-ben az erdélyi írók, élükön akkor Berde Máriaival, a román költők egyik jeles magyarra fordítójával a budapesti *La Fontaine Társaság* meghívására a *Magyar Tudományos Akadémián* mutatták be, a legnagyobb román lírikust, Eminescu-t a magyar főváros közönségének. A *Familia* szerkesztője, Samarineanu szép szavakkal ünnepli folyóiratában ezt a nagyjelentőségű eseményt és élénk sajnálatát fejezi ki amiatt, hogy ezt a szellemi cserét és közeledést nem lehetett mindkét részről rendszeressé tenni; ugyanakkor pedig felelőssé teszi a román oldalt a kultúrpropaganda elhanyagolása miatt.

A magyar—román szellemi közeledést ugyanezzel az elméleti jóakarattal kezelte a *Hotarul*, amely 1940-ben közölte Gáldi László egyik román versfordítását, az eredeti szöveg mellett magyarul. A közléshez fűzött elmélkedésében pedig megállapította, hogy „a közeledés megvalósításához vezető legbiztosabb út, az irodalmon és művészetén keresztül visz, s csakis az irodalommal foglalkozók vannak hivatva arra, hogy szelidebbé tegyék a népek közötti viszonyt. Ezért önmagától vetődik fel a feladat, hogy irodalmainkat kölcsönösen ismertté tegyék egymás előtt. Nagyon kevesen vannak azonban ma, akik ezekkel a gondolatokkal foglalkoznak”. Valóban a románok két évtized leforgása alatt alig jutottak túl e téren a pium desideratumokon. Egy-egy magyar kezdeményezés felbraztette őket, de a felbuzdulás nyomában járó politikai természetű gyanakvás megbénította szándékolt cselekvéseiket is.

A magyar—román kultúrközeledés ügyének szolgálatából derekasan vette ki részét a kisebbségi évtizedek *kolozsvári Magyar Színháza* is. Kivétel nélkül minden idényében mutatott be darabokat, a régi és új román irodalom legkiválóbb drámai terméséből; ezt a célt szolgálták a fentebb említett román dráma-fordítások is. Így egyebek között a kolozsvári Magyar Színház 1937-ben Victor Ion Popa

„Muscata din fereastră” (Muskátlis ablak) című darabjának bemutatója alkalmából, a *Gând Românesc*-ben, a szerkesztő Ion Chinez, beszámolója elején a következőket írta: „Mindig azon az állásponton voltunk, hogy a környező népek irodalmának megismerése legalább annyira jelentős számunkra (egyébként szomszédainkra nézve is), sőt sokkal sürgetőbbben jelentkező közeledés, mint a nagy nyugati áramlatokkal való megbarátkozás... Sok és különféle indoklás szól ez egészséges realizmus mellett”. A továbbiakban pedig sürgeti a rendszeres kultúrszere megismerését. Ugyancsak ezt a szándékot keltette fel Lucian Blaga „Cruciada copiilor” (Gyermekkeresztesek) című misztérium-drámájának bemutatása, 1940 tavaszán. Nevezetessége volt ennek az előadásnak, hogy a neves román költő-filozófus darabjának ez volt az első előadása (amiért román részről sokan meg is rótták a román színházakat) az akkori Romániában. A *Gând Românesc*-ben ugyancsak Ion Chinez számolt be a bemutató előadásról. Szintén megrója benne a román nemzeti színházakat, amiért oly érdektelenséggel viselkednek Blaga darabjai iránt, holott ő volt az aki „áttörte dráma-irodalmunk alsószintjének vonalát”. „El kell mondanunk ezeket a dolgokat — folytatja, — mert a Gyermekkeresztesek magyar előadásán nagy számban jelentek meg románok is és nem keveset láttunk megjelenni azok közül, akik egy szót sem tudnak magyarul. A Magyar Színház nemes vendégszeretetét élvező Gyermekkeresztesek előadása egyike volt a román—magyar művelődési közzeledés legszerencsésebb pillanatainak. A nézők lelkében hatalmas és fényes benyomást keltett”. Ezekben a viszonylatokban nem érdektelen talán felemlíteni Ion Breazu-nak a fent említett folyóirat 1937. évfolyamában „A román színház kezdetei Erdélyben” című tanulmányát, amely Matei Milo okiráltságbeli színész erdélyi szereplésének méltatásáról szólva a következőket írja: „És végül, 1870-ben eljött (Erdélybe) maga Matei Milo is, a román színpad doyenje, aki mesteri játékaival nemcsak a románok, de a magyarok és szászok csodálatát is felkeltette. A magyarok annyira megtisztelték Milot, hogy meghívták játszani Kolozsvárra, a régi magyar színház színpadára”. Magyar forrásokból is megállapítható, hogy e régi román színész valóban rendkívül megtisztelő fogadtatásban részesült a magyar színházi kultúra ősi városában, Kolozsváron.

Volt a román folyóiratoknak, rendszertelenül ugyan, némi kitekintésük a magyarországi szellemi élet kérdései és jelenségei felé is. Különösen sokat foglalkoztak egy időben az Ady-kérdéssel. A *Familia*-ban, 1939-ben, Alexandru Olteanu „Ady és a románok” címen, Adynak Goga-val való kapcsolatát keresztül vizsgálta a nagy költő emberi, költői és politikai magatartásának a románsággal összefüggő elemeit. „Ady minden megnyilatkozása — írja — nyugtalan inga módjára lengett két szélsőség, Nyugoteurópa és Ázsia között. S bár ez a tragikus ellentmondás sohasem egyenlítődtől ki lelkében, fanatikusán hitt abban, hogy a magyarság nemzeti létéből sugárzó erkölcsi erő és egy mélyreható társadalmi reform útján fenntarthatja magát és elhallgattathatja a nemzetiségek tiltakozásait is. Ady halálának húszéves fordulóján az *Adevărul Literar*-ban nagy cikket írt „Ady Endrének, az igaztalanul sokat bántott nagy költőnek hányatott élete és műve” címen Horia Argeșanu: „Téved, aki azt hiszi, hogy Ady költészetének és prózájának tematikájában semmi embertelen, semmi reakciós nincsen. Nekünk románoknak jó barátunk volt, nyelvünket is beszélt és törekvéseinket felkarolta. Jó barátja volt Octavian Goga-nak is, annak ellenére, hogy a társadalmi, politikai ideológia szempontjából egymásnak ellentett sarkai voltak. Jól ismerték őt Emil Isac és Liviu Rebreanu, akik általában hatása alatt állottak és műveiből nem egy elemet vettek kölcsön. A magyar költők és írók között Ady a legnagyobb románbarát... Halhatatlan érdeme Adynak, hogy személyével azonosná tette, tudatosította a sebet, amely miatt hazája szenvedett, s ezt annyira szuggesztív módon tárta fel, a körismeret tökéletes birtokában, hogy tette egyenlő volt az üdvös orvosi beavatkozással.”

1939-ben Ionel Pop-Minulescu fordításában megjelent

románul Jókai Mór „Szegény gazdagok” című regénye „Fața Neagră” címen. A klasszikus tanulmányok és világrészés ápolására Kolozsváron megindult *Symposion*, ebből az alkalomból V. Copilu-Cheatră tollából cikket közölt „A román paraszt Jókai Mór művében” címmel, amelyben Jókai román szemléletét így méltatja: „Mikor az első Jókai-könyvet olvastam, azt hittem, az a megértés, mellyel román parasztlakjait e könyvben szerepelteti, csupán szerencsés véletlen a legnagyobb magyar regényíró művében. Átfutva azonban az Egy az Isten, Kárpáthy Zoltán, Erdély aranykora, Aranyember és egyéb műveit, meghatódott elismeréssel vettem észre, hogy a román életnek ez a tolmácsolása nem véletlen benyomásból származik. Jókai a román parasztlak meggyőződéssel és megható bátorsággal festi. Onuf, Teodor Ruban, a pap; Tobija Grigore a regény főhősei. A mód, ahogyan (ezekben a vonatkozásokban) Jókai felfedte egy igazságot, parasztirodalmunk fejlődésének teljében még ma és ránk is hat. Onuf például a román pásztor típusa, az ég tisztaságtól kölcsönzi szelíd derűjét; magas, szekérlétra szélességű a válla, nyílt tekintetű, mint a nyitott evangélium, s erős akaratú. Jókai felhasználja a népszokásokat, s a jóságból és a szomorúságból álló parasztlakjain keresztül sikerült neki a legmegbízhatóbban visszatükröztetnie az erdélyi román életet... Művei, amelyek Európa majd valamennyi nyelvére lefordítottak, reális szolgálatokat tettek nekünk. Kérdezzük tehát mért csak alig egy néhányszor kíséreltük meg Jókai Mór műveit románul tolmácsolni?! A Királyi Alapítványokra vár a feladat, hogy a románság e barátjának, a nemes írónak műveit, megismertesse a román olvasóközönséggel”.

A magyar irodalom és kultúra értékeinek román részről való recepciója tekintetében bizonyos egyenlenség, hullámzás vonul végig a román folyóiratok nemü megnyilatkozásaiban. Ez a hullámzás soha nem jutott nyugvópontra, a politikum fekete lovasként mögötte vágató alakja miatt. Ugyanakkor, amikor egyik oldalról elismerték a magyar kultúrának a románra gyakorolt ébresztő és egyébirányú hatását, egyúttal vissza is utasították azt. A *Familia* 1935-ben írta: „A magyar szellemiség megtestesítője, Tisza István megvetette a demokrata Európát és istenítette a nyers német erőt”. A Tisza Istvánban megtestesült magyar kultúra „nem keresztény és nem európai, hanem csak megtért, mint a német kultúra is. A magyarság megkeresztelkedett, de a kereszténység idegen maradt számára. Képtelenség volna azt hinni, hogy a magyar történelmet csak a lázadó pogány szellem határozta meg, de kétségtelen, hogy az erőszak német felfogása és az Európa-ellenesség a magyar közszellemben mindig is jelen voltak”.

Ugyanakkor és ugyanígy írja Octav Solușiu Goga-nak Az Ember Tragédiája románnyelvű fordításának megjelenése alkalmából: „Hálásak lehetnek Goga-nak a román olvasók, hogy alkalmat adott nekik egy világirodalmi értékkel bíró mű megismerésére.” A *Pagini Literare* (1935) írta a fordításról: „... románul csak egy nagy magyar művet, Madách Az Ember Tragédiáját mutathatjuk fel, a lángeszű erdélyi költő, Octavian Goga tolmácsolásában”. A továbbiakban pedig ajánlja, hogy Miron Cristea pátriárkának és akkori miniszterelnöknek a magyar-román szellemi közzeledés előmozdítását célzó, 50.000 lejt kivevő díját annak az erdélyi magyar írónak juttassák, aki irodalmi fordításainak művészi voltával hathatósan képes ezt a közzeledést elősegíteni, Goga fordítói munkásságának szellemében. (A nagy-lelkűen felajánlott díj — amelyet a román sajtó, mint a magyar kisebbség iránti jó bánásmód iskolapéldáját kürtölte világgá — sohasem került kiosztásra!) Ugyancsak ebben az évben a *Gând Românesc*, magyar Madách-tanulmányok nyomán szembeszáll azokkal, akik a Tragédiát Faust-utánzatnak mondták és megállapítja annak „tökéletes eredetiségét”. „A két költemény közti különbség már a probléma feltevésének módjában is megnyilvánul — írja. A Faustban Goethe a magányos ember végzetét akarja megoldani, míg a Tragédia az emberi kollektivitás drámáját ábrázolja. Annyira hangsúlyozott különbségekről van itt szó, hogy már ennél fogva is, bármennyi volna a Tragédiá-

ban a kölcsönzött elem, eredetiségének jegyét még ez sem csorbíthatná. A Faust dimenziója a mélység, a Tragédiáé a szélesség. Közös indulópontja van mindkét költeménynek, de ellenkező irányban fejlenek ki: Faust atemporális, a tiszta gondolat és költészet szférájában lebeg, míg a Tragédia egy forrongó század sok társadalmi súrlódásának visszhangját hallatja, miközben történelmi és utópikus jelenetek sorozatában követi az emberiség sorsának alakulását a teremtéstől az élet kihalásáig. És a fordítás méltatásában: ... Goga fordítása nagy nyeresége irodalmunknak. Anélkül, hogy bármit is feláldozott volna Madách eredetijének lényegéből, sikerült neki másodsor is megteremtenie a Tragédiát. Amennyira ritka, mint művészi teljesítmény, annyira értékes a benne megnyilvánuló nemes indítékoknál fogva. Goga-ról szólva megemlíthjük a *Symposion* egy cikkét (1939), amely leírja, hogy a költő a nagyszombati magyar gimnáziumban magyar költőkkel és írókkal is táplálta szellemét, s Gheorghe Bogdan-Duică román irodalomtörténészét idézve, megállapítja: „Petőfi, a költő, az ő számára is a szabadság apostola volt; Mikszáth, a vidéki élet nagy festője, az ő szemét is felnyitotta a parasztságra, míg a komor Madách növelte előszeretettel, amellyel az élet költő oldalát vizsgálta”...

Az Avram P. Todor, akadémiai könyvtárnok szerkesztésében megjelenő *Preocupări Literare* szinte rendszeresen foglalkozott a magyar irodalom és szellemi élet, főként azonban az erdélyi irodalom kérdéseivel, még akkor is, ha azok nem állottak szerves kapcsolatban a románsággal. Todor lexikális pontossággal közölte több erdélyi író életrajzát, műveinek jegyzékét és jellemzését, s különös gondossággal tartotta számon a fordítói megnyilatkozásokat. Am, e folyóirat esetében is csak azt tapasztalhattuk, hogy szívesen, sőt örömmel vette a magyar kezdeményezéseket, maga azonban nem volt képes azokat román részről élénkebbé, módszeresebbé és rendszeressé tenni. 1939-es évfolyamában báró Jósika Miklósnak a magyar történelmi

regényírás első mesterének a románsággal való kapcsolatait vizsgálva írta: „...mint a korabeli erdélyi főnemesi és nemzeti osztály tagjai általában, Jósika nemcsak jól tudott románul, de foglalkozott a románság eredetének kérdésével is.” Műveiben talált több utalásból Todor arra következtetett, hogy Jósika teljesen tisztában volt a dákdó-román folytonosság tanával, amelyet többször tett vizsgálata tárgyává. „Jósika a szó legteljesebb értelmében élénk rokonszenvennel viseltetett a románság iránt — írja a román Akadémia könyvtárosa — és gyakran emlékezett meg megértő szavakkal a románságról. A román vezetőkől már nem volt ilyen jó véleménye — amit a szerző a 48-as eseményeknek tulajdonít. „Ezeknek az éveknél számos, nemzetére nézve szerencsétlen eseménye akadályozta meg abban, hogy (továbbra is) tárgyilagos maradhasson.”

A felsorolást, a bemutató-idézeteket tovább lehetne folytatni. Am a kép, a magyar irodalomnak a román folyóiratirodalomban való tükröződése ezzel nem válna teljesebbé, hiszen a további bemutatásokban is ugyanazokkal a jellegzetességekkel találkozunk, mint eddig. A román részről megnyilvánuló vélekedések hullámzásának főoka a politikai gyanakvás volt s ez akadályozta meg, hogy a románság műveltebb rétegének, olvasótáborának egységes és helyes képe lehessen a magyarság irodalmáról, s általában szellemi életéről. A régi erdélyi román művelődési hagyományoknak megfelelően, a tisztultabb román elmék továbbra is ihletéseket fogadtak el a magyarságtól, mely a saját jellegzetességeihez alkalmazott nagy nyugati szellemi áramlatokat közvetített feléjük irodalmában, de ennek nyílt megvalósulásával csak szórványosan találkozunk. Az uralkodó politikai áramlatok nem engedték meg s nem engedte meg a közvélemény meglehetősen ideges hangulatát is visszatükröző folyóiratirodalom sem, hogy az adott csapásokon rendszeres s főként őszinte gyanakvásoktól mentes művelődési csereviszony alakulhasson ki.

Szabó István

Magyar irodalom lengyel nyelven

A háború következtében sok lengyel menekült került magyar földre. Világgá szóródásuk első hónapjaiban a teljes bizonytalanságban éltek köztünk. Idegen környezetüket átmenetinek tekintették és ezért nem tanulták meg az ország nyelvét, nem érdeklődtek irodalma, művészete, kultúrája iránt. A feszültség lassan enyhült s akkor — minthogy részünkről hivatalosan sem tanácsot, sem segítséget, sem irányítást nem kaptak — elindultak a maguk módján kultúránk, irodalmunk felé.

Az első lökést az első rendszeres magyar nyelvtan (*Uczny sie po węgiersku — Tanuljunk magyarul!* — Cserépfalvi, Bp. 1940. 160 oldal) adta, amely első kiadásban sokszorosítással, majd bővített és átdolgozott kiadásában nyomtatásban jelent meg. A szerző, (e sorok írója) húsz leckébe sűrítette a magyar nyelvtant és adott hozzá a mindennapi életben szükséges beszélgetést felölelő olvasmányokat. A további öt leckében pedig Magyarország földrajzána, történelmének, irodalmának, művészetének és zenéjének vázlatát adta. Ezzel, de még inkább bilingvis magyar prózai antológiájával utat mutatott a magyar irodalom értékei felé.

A magyar prózai antológia (*Antologia prozy węgierskiej — Magyar prózai antológia*, Cserépfalvi, Bp. 1940—41, 160 old.) a *Biblioteczka Uczny sie po węgiersku — Tanuljunk magyarul* sorozatban öt két-kétfüzetben jelent meg izléses külsőben. Az első füzetben (*Węgierskie bajki ludowe — Magyar népmesék*, Ford. Csorba Tibor) tíz magyar népmesét közölt. A másodikban (*Opowiadania z historii Węgier — Magyar történelmi elbeszélések*, Ford. Z. Kosciuszko, St. Pazurkiewicz és T. Csorba.) Beöthy Zsolt, Jókai Mór, Herczeg Ferenc, Gulácsy Irén, Kállay Miklós, Mikes Kelemen, Petőfi Sándor és Tormay Cecile műveiből adott szemelvényeket, úgyhogy abból a magyar történelem nagyobb

korszakait történelmi folytonosságban szemlélhesse az olvasó. A harmadikban (*Z zycia ludu węgierskiego — A magyar parasztság életéből*, Ford. Z. Kosciuszko, Hanka és T. Csorba.) A magyar parasztság életét szemlélte Móra Ferenc, Gárdonyi Géza, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Illés Gyula, Veres Péter, Tamási Áron írásaival. A negyedikben (*Wybitni politycy Węgierscy — A magyar politika nagyjai*, Ford. B. Jaroszevska, Z. Kosciuszko, Hanka és T. Csorba), a magyar politika nagyjai írásaiból adott ízelítőt. Széchenyi István, Kossuth Lajos, Deák Ferenc, Kölcsey Ferenc, Apponyi Albert, Klebelsberg Kuno, Kornis Gyula és Teleki Pál írásait ismerik meg a lengyel olvasók. Végül az ötödikben (*Wielcy kaznodzieje Węgiersci — Nagy magyar hitvánokok*, Ford.: P. Boharszik, H. Libanski, Z. Nánássy-Gruzevska, Fr. Oleár, A. Rutkowski és T. Csorba), a nagy magyar hitvánokok. Pázmány Péter, Prohászka Ottokár, Tóth Tihamér, Bangha Béla, Buttykay Antal és Schütz Antal szólnak magyar és lengyel nyelven az érdeklődőhöz. — Minden füzet végén jegyzet van az írókról, utalás a fordításra érdemes műveikről és jegyzet a fordítókról.

A prózai antológia után egy ugyancsak bilingvis költői antológiát állított össze a szerkesztő, amely 12—14 ívnyi terjedelemben mutatja be a magyar költészet remekait. A műfordítások jórészt az itt élő lengyel költők végezték. A költői antológia kéziratban van és kiadásra vár. Ugyancsak kiadásra vár a magyar irodalom története lengyel nyelven.

Ennek a szűk keretek között mozgó, de mégis irányító munkának igazolása a hamarosan jelentkező kibővítés, amely önálló művek fordításában és egyéb tanulmányokban, antológiákban jelentkezett. Így jelent meg Herczeg Ferenc: *Pogányok (Poganie)* teljes fordítása. A fordító Stanislaw Pazurkiewicz tanár, aki Herczeg regényét még a háború előtt

lefordította, kiadta. Most újabb kiadásban látott napvilágot, sokszorosító módszerrel. A regény kortörténeti háttérének felvázolására mellékletként, egyidejűleg megjelent *Kornis Gyula: Magyarország helye...* (*Rola Wegier...*) c. tanulmánya. (Ford. *Csorba Tibor*.) Ugyancsak a tanulmány fordítójának tollából jelent meg a *Herczeg Ferenc* és regényére vonatkozó bevezetés.

Komáromi János: Zúg a fenyves (Szunia swierki. Bp. 1941.) c. regényét *Walerian Klafaczynski* fordította lengyelre. Ugyancsak ő készítette el valóságos szizifuszi munkával, nyomorult körülmények között tengődve az első lengyel—magyar szótárt, amely sajtó alatt van. *Zilahy Lajos: Csendes élet (Ciche zycie. Bp. 1942.)* c. regényét, amelyben a lengyel menekült első ízben jelent meg a magyar irodalomban, *Bollé Zsófia* lengyel írónő fordította le. *Zilahyról* és kisregényéről bevezetőt e sorok írója adott. *Antoni Czartor Brosz: Magyar mozaik (Węgierska mozaika. Bp. 1943.)* c. 178 oldalas kötetében szemelvényeket ad a modern magyar novellairodalomból. *Babits Mihály, Dallos Sándor, Gáspár Jenő, Gulácsy Irén, Herczeg Ferenc, Komáromi János, Kosztolányi Dezso, Márai Sándor, Móra Ferenc, Mórlic Zsigmond, Nyírő József, Surányi Miklós, Tamási Áron, Tereszcsényi György* és *Zilahy Lajos* írásait adja az olvasó kezébe jó fordításban. Közli a magyar írók életrajzi adatait és mellékeli fényképeket. A jó ízléssel kiállított kötet a nagyeceni táborban született meg és a *Biblioteka Polska* kiadásában jelent meg. A *Lengyel Könyvtár* bevezető szavait érdemes ide jegyeznünk: Ez a mozaik, mintha Magyarország szívének volna egy kis része, amelybe minden szerző a maga novelláját tette, a fordító pedig a barátság aranyzárával összeerősítette azokat. A „Magyar mozaik”-ot nemcsak azért adjuk ki, hogy a lengyel olvasónak kedvet csináljunk a magyar irodalom gyöngyeinek megismerésére, sem a vendéglátó gazdánk iránti hálából, hanem azért, hogy erősítsük a lelki hidat, amely köztük és köztünk ível.

Jan Kof fiatal és tehetséges lengyel költő tátravidéki gorál nyelvjárásban székely népballadákat szóltatott meg. Eddig anyagiak híján — csak a *Kömfves Kelemenné* jelent meg, amelyhez ugyancsak e sorok írója írt bevezetőt.

A legkiválóbb lengyel írónők egyike, *Kazimiera Illakowiczówna* főleg erdélyi költők műveiből készít antológiát. Ugyancsak lefordította *Tamási Áron: Abel* a rengetegben c. regényét, amelynek kiadásáról most tárgyalnak. *Illakowiczówna* fordította le *Ady 30* költeményét. A kötet elé *Ke-*

viczky Lóránt írt előszót, a magyar olvasó részére pedig *Stanislaw Vincenz* lengyel író nyújt felvilágosítást a fordítóról. *Tadeusz Fangrat* fiatal költő, akinek két önálló kötetete jelent meg itt nálunk, több magyar költő versét fordította lengyelre. Ezek egy része az itt megjelenő lengyel lapokban látott napvilágot. Önálló kötetben jelent meg *József Attila 28* verse valaáit keresek (*Szukam kogos. Cserépfalvi. Bp. 1943. 38 old.* Bevezetőt írt *Csorba Tibor*.)

Megjelent egy „Magyar népdal gyűjtemény I. kötet. (*Zbiór węgiedskich piesni ludowych. I. tom. 32. old.*), *Dívéký Adorján: Magyarország története (Historia Wegier. Bp. 1942. 100. old.)*, amelyben a szerző különösen a lengyel—magyar történelmi kapcsolatokra mutat rá. Végül, *Schätz Antal: Isten a történelemben (Bógow historji. Bp. 1943.)* c. műve.

A magyar kultúra egyéb területéről is megjelentek cikkek, tanulmányok, hangzottak el előadások. A legtöbb a *Wiesci Polskie* c. lapban és a *Materjalny Obozowe* (Tábori anyag) hasábjain jelent meg. Különösen *J. Reychman* lengyel történetíró cikkei érdemelnek nagyobb figyelmet, aki a kulturális, történelmi kapcsolatokat eleveníti fel. E fentebb vázolt munka további menetének irányítása, kiadások sorrendjének olyatén beosztása, hogy az folytatásokban adja irodalmi műveltségünk legjavát — nem lehet számunkra közömbös. A felsorolt műveknek csak elenyésző kis része jelent meg nyomtatásban. Erre a *Cserépfalvi Könyvkiadó-vállalat* vállalkozott, teljes önzetlenséggel szolgálván a magyar irodalom propagálását az itt élő lengyelek között. A többi mű a *Biblioteka Polska — Lengyel Könyvtár* kiadásában jelent meg. A könyvtár lelkes lengyel fiatalok gárdájából áll. Önként vállalták azt az óriási munkát, amely így gazdag kiadás vállalkozás mellett, sokszorosító módszerrel együtt jár. Egyrészt honfitársaiknak akarnak lelki táplálékot, lengyel betűt kézbe adni. Másrészt el akarják mélyíteni, fordítások, tanulmányok kiadásával a magyarság kultúrája iránt egyre növekvő érdeklődést. Már eddig végzett munkájuk is minden csodálatot és elismerést megérdemel. Az ő segítségükkel indult el a magyar irodalom lengyelül az eddigieknél jóval mélyebb megismerés és nagyobb diadal felé. A mi érdekünk azonban, hogy a további munka rendszerét, irányát és vonalát erkölcsi, de anyagi segítségünkkel is előbbre vigyük.

Csorba Tibor

Erdély Browningja

Gál István dr. nemrég értékes kis füzetben összeállította az angol—magyar kapcsolatok jegyzékét. A tanulmány — bizonyára — nem törekszik teljességre, mert semmi esetre sem hagyhatta volna figyelmen kívül azokat a szinte hagyományos és mélyenható kapcsolatokat, melyek évszázadok óta egybekölik *Dávid Ferenc* népét a *socinusi* tanokat valló angolszász világgal. Ezek a kapcsolatok, különösen a XIX. században rendszeressé váltak azáltal, hogy magyar teológusok ösztöndíjas helye rendszeresítették a *Manchester New-College-en*, másfelől az erdélyi unitáriusok konzisztóriumára állandóan képviseltette magát a *Brit és Külföldi Unitárius Társulat* évi közgyűlésein, *Kriza János* püspöksége idején pedig már társadalmi kapcsolatok is létesültek s az angliai egyházi irodalomban tekintélyes helyet kapott az erdélyi unitarizmusmal való törődés. Volt idő, mikor csapatosan érkeztek angliai unitáriusok Erdélybe s tanulmányozták *Tünderország* lelkét, mely a lelkiismeret- s a gondolatszabadság olyan hőseit adta az emberiségnek, mint *Dávid Ferenc* is volt. A múlt század hetvenes éveiben *Kovács János* angliai és amerikai útja után, az erdélyi idegenjárás még inkább fokozódott. Így 1877-ben az angliai unitarizmus vezető emberei szinte testületileg jöttek el Erdélybe s heteket töltöttek hittestvéreik zörében. Ott volt *William H. Shruvsote, H. Blesley, Thomas I. Ward, Rev. I. B. Broadrick, Rev. W. Y.*

Davies, Wilfrid S. Taylor, Rev. T. P. Spedding, Rev. Gardner Preston, Rev. E. Ceredig Jones, W. H. Tagart, Rev. M. Harrison, Rev. Edgar Solly Anthony, John Holt, Rev. I. Dunkerley, Charles A. Ginever, dr. Greavis, T. Lister. A hölgyek közül: *S. Jane Talbot, Mary Fretwell, Ellen M. Lawrence, Eva C. H. Allwork, Miss Eva Allwork, Luisa Marsall, Isabel Cooper-Oakley, Mrs. Funnel, Constance Funnel, Miss Lister, Miss J. M. Mimms, Miss Jeschemacher* és mások. *Kovács János* teológiai igazgató kezdeményezésére 1877 januárjában Kolozsvárott megalakult az „*English Conversation Club*”, mely innentől kezdve hetenkint felolvasó ülést tartott. *Péterffy Dénes, Széki Miklós, dr. Högyes Endre, dr. Choncha Győző, Fındly Henrik* és *Felméri Lajos* voltak rendszerint az előadók, de néha angolok is. Így 1877 május 3-án az erdélyi angoljárások során megrekedt *Georges Browning* is. Ekkor már egy éve élt Magyarországon. *Szalánc*on telepedett le. *Browning* akkor már bejárta a fél világot és érdekes népek folklórját gyűjtötte. Különösen svéd és norman néprajzi relictumok gyűjtésében végzett maradandót. Egy könyve, mely „*Edda-Songs and Sages of Iceland*” címen jelent meg, az izlandi őstörténeti gyűjtések alapvetése s örökbecsű értéke. A XI—XIII. századbeli *Edda*-énekeket s a sagekat, a történelmi alappal bíró legendákat gyűjtötte egybe e munkájában, az utóbbiak során *Kolumbusz* előtti amerikai uta-

zásokot, amelyek bennünket is különösképpen érdekelnek Tyrker személye miatt. Egyébként ő volt az első, aki rámutatott Kolumbusz amerikaelőtti izlandi útjára. 1877 május 3-án kolozsvári előadását is izlandi gyűjtése bemutatásának szentelte. Mielőtt belefogott volna előadásába, lelkesülten beszélt arról a páratlan vendégszeretetről s rokonszenvről, melyet Magyarország népe irányában tanúsított. Ő ezt nem a maga személyének, hanem annak tulajdonította, hogy ő szülöttje egy olyan hazának, mely az emberiségnek Shakespeare, Milton, Byron, Buckle, Faraday, Macaulay, Dickens, Darwin, Smith Ádám kitűnő szellemeket adta. Ezeket a magyarok is nagyra becsülik, mint ezt lefordított műveikből s az angol nyelvnek Magyarországon oly nagymérvű elterjedéséből örömmel következteti. Erős meggyőződését fejezte ki az iránt, hogy eljön az idő, mikor a külföldi nemzetek is tanulmányozni fogják az erőteljes és zengzetes magyar nyelvet, hogy Petőfi, Vörösmarty és Eötvös műveit eredetiben olvashassák. Ő is éppen azért jött körünkbe, hogy népünkkel megismerkedjék. Meghatottan mondta, hogy ő nem tudja szavakban kifejezni azt, amit szívében a magyarok iránt érez, de ígéri, hogy hazájában leendő visszatérése után tetteikben fogja kimutatni. Azután a St. Valentins' s Day alkalmából elszavalta angolul a „To Hungaria” című költeményét, mely ekképpen hangzik:*

*From a far off friendly shore,
Comes a stranger to thy land,
Brave Hungaria, — and thy sons
The sons of Árpád give their hand
In welcome to the wanderer
From the white cliffs of Albion!
Hail to thee, — holy Magyar soil
Bright with the blessings of the sun!
Land of the grape, — land of the free,
Hungaria, a long, long life to thee!*

Hegedűs Sándor tanár akkori fordításában így hangzik: „Szép Magyarhon kebeledbe jött egy vándor messzi földről, s barátilag nyújtsz kezét te, Árpád népe tiszta szívből. És szívéből szól a vándor: szent magyar föld áldva légy te, a ki fénylesz napsugártól, szőlőtermés szép vidéke, szabad haza, soká élj te!” (Közölte „Magyar Polgár” 1877 május 5.)

Browning nemsokáig élvezte Erdély szépségeit és vendégszeretét, 1877. július 24-én Sáromberken, Teleki Samu gróf kastélyának parkjában öngyilkos lett. A hagyomány szerint gyógyíthatatlan betegsége vitte erre a lépésre. Bizonyára ott is van eltemetve. Hagyatéka közjegyzői letétbe került, majd kiselejtezési határidő múltán nagyterjedelmű kéziratú hagyatéka az Erdélyi Múzeum kéziratrárába.

Kegyeletes és hasznos dolgot művel az a kutató, aki azt közkinccsé teszi.

Ács Tivadar

* „The Inquirer”, 1877. szept. 22.

K Ö N Y V S Z E M L E

CS. SZABÓ LÁSZLÓ: HAZA ÉS NAGYVILÁG. Franklin Társulat kiadása, Budapest.

Négy esztendő tanulmányait gyűjtötte össze ebben a kötetben Cs. Szabó László. A magyar tanulmány az utóbbi évtizedben a szépirodalom magaslataira emelkedett, szinte új műfaj vált belőle, belsőtvöződött a művészet megnyilatkozása és Cs. Szabónak nem utolsó része van abban, hogy ez a műfaj idáig emelkedhetett. Költészet és tudomány olvad össze ezekben a „kísérletekben”, ezeken kívül pedig és ebben az esetben tudás is, gazdag tárgyú tudás lexikális tárháza, amely minduntalan kivillog a sorok közül; a szellem világol belőle. És persze írói magatartás is, hitvallás és sorsvállalás is egyben. Egy becsületes magyar férfi és becsületes magyar író emberi hitvallása.

Ami bennünket ebből a kötetből első sorban érdekel, az Cs. Szabónak a kis népekről és a nemzetiségi kérdéstről valótt nézete. A kis népek kérdése s a kisebbségi kérdés (ma visszatérünk a „nemzetiségi” megjelöléshez) nagyon közel áll egymáshoz; a mostani világháború is jórészt azokkal a jelszavakkal indult, hogy Európa mintegy negyven milliónyi kisebbségét meg kell szabadítani ebből az alacsonyabbrendű osztályozásból. A kis népek sorsa azonban valahogy mindig kisebbségi sors is volt; még akkor is, ha „önálló” államban éltek, hiszen ez az önállóság, jól tudjuk, nagyon is függő volt a nagy népek elhatározásaitól és sokszor nem jelentett többet, mint a tényleges kisebbségi sors egy olyan államban, amely a nemzetiségi kérdést becsületesen kezeli — sőt, még ennyit sem. A kisebbségi meghatározást persze sokszor összekeverték a kisebbségi érzéssel, holott a kettő között óriási a távolság s lehet szám szerint egészen „nagy” nép is kisebbségi-

gi érzésben szenvedő, sőt, sokszor ebből fakadnak tragédiák. Viszont egy kis nép vagy kisebbségi nép életében, alkotásban, emberi nagyságban és példaadásban nagyon sokszor felülmúlhatja a nagy népeket. Annyi azonban ma már bizonyos, hogy a pusztán más megjelölés még nem jelenti a lényeg megváltozását, ha tehát ma a kisebbségeket megint nemzetiségeknek nevezzük vagy éppen népcsoportoknak, még nem jelenti a kategorizálás tényleges megváltoztatását, ha a lényegben semmi sem változott. A kialakuló új Európa még nem mutatta meg, mi lesz a negyven millióból (most szándékosan nem írom le a kisebbségi szót), több vagy kevesebb számjegy; mi azt szeretnénk, ha a számjegy lényegileg eltűnnék, de az ember megmaradna s a többi európai embertárs színvonalára emelkedne. (De semmiesetre so sülyedne.)

Itt találkozunk Cs. Szabó hitvallásával, aki a mai nagy számokat hánytorgató és ezekkel a számokkal labdázó korszakban bátran a kis népek mellé áll. És ebben van Cs. Szabó valódi kereszténységének s egyben protestantizmusának is a lényege, hiszen ez volt valaha a kereszténység is, a protestantizmus is; példaadó és teremtő kisebbség, kis szám, azonban etikai súly és többség, amely századokat formált. A tizenkilencedik század a kis népek helyett még csak szétaraboló nagy népeket állított helyre és Cs. Szabó tisztán látja, hogy a versaillesi békeszerződések rossz példaadása a kis népeket is tévútra vezette és az új szabadok a nagy népek bűneit utánozták. Ezért hordta magában az elmúlás csiráját a párizskörnyéki békeszerződések Európája s ezért kellett jönni a második világháborúnak, amely sokkal mélyebb poklokra szállította alá, mint az első. „A mértékeltlen győztes mindig elbukik” ír és figyelmeztet Cs. Szabó, a Versailles utáni

új Európát is a „mértékeltlen győztesek hiusították meg és ebben az elvetelésben a kis népek sokkal többet vétkeztek, mint a nagyok”. Vajjon a most kialakuló új Európában kis és nagy népek együttesen levonják-e a nagy tanulságot, felismerik-e a kis népek valódi szerepét (s egyben a nagy népek feladatát is) olyan kérdések, amelyekre a mai nagy kavargásban még nem lehet becsületes felelet adni.

Cs. Szabó azonban felveti a kérdést, mi lehet a kis népek feladata és meg is felel rá. „A kis népek ne a nagy népek bűneit utánozzák, hanem a maguk erényeit keressék”. Igaz, hogy az erények gyakorlása mindig nehezebb feladat volt, mint a bűnök elkövetése, de azért voltak korszakok, amikor az emberek inkább az erényt gyakorolták s igyekeztek bűneikből felemelkedni. Ezek mindig nagy katasztrófák után jöttek, mert az emberiség nehezen tanul s mindig meg kell ütnie magát, hogy küssé felemelkedjék.

A magyar emberről szólva aztán néhány helyen megvallja nemzetiségszemléletét is Cs. Szabó és úgy vall, ahogyan a kis népekről gondolkozó író és tudós mint magyar vallhat: emberien. A magyar ember természete változatlanul nomád és csak kinnal vállalja az utolsó másfél század nemzetiségi gyűlölködését. „Tehetségtelen idegengyűlölő és hanyag beolvasztó, nemzetiségi uszítói is köztudomásúlag majdnem mind beolvadt magyarok voltak” — írja Cs. Szabó. És a gyűlölködés sem magyar sajátosság s ha van nálunk, idegenből vettük. Egy más helyen Herder végzetes hatásáról ír a mi Dunavölgyünkben, ahol a hungarus-tudat mélyen élt a nemzetiségekben is és ezt a hungarus-érzést bontotta meg tudatán és akaratán kívül Herder s az ő romantikus eszméi torzultak el a Kárpátmedencében türelmetlen nacionalista igazgatás 1848 és 1918 között.

„Egy világrésznék egy kis nép is lehet a „szívetája” írja a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban s jól érezzük, hogy ez a „szívetáj” a mi tájunk, a mi hazánk, amely

nem egyszer szolgált Európának példadással s bizonyosak vagyunk benne, hogy szolgálni fog a közeljövőben is. A vérben és lázban tántorgó Európa lassan rájön, hogy saját magát egy nemzet sem tagadhatja meg, nem lehet mindent uniformizálni s nem lehet tömegekben gondolkodni. Ezt persze Európában nekünk is be kell látnunk, hiszen a mi sorainkban is sokat tévútra esdtak a ránk nem ruházható világnézetek. Az ősi magyar nemzeteszme a nemzetiségi kérdést is befogadja és pedig krisztusi szeretettel és megértéssel, nem pedig gyűlölködéssel, ami távol áll a magyarság ősi sajátosságaitól.

Cs. Szabó tanulmányai úgy helyezik bele a hazát a nagyvilágba, hogy úgy érezzük, a nagy épületben nincsen törés és nincs megrokkolás. A haza elfér a nagyvilágban s a magyar hazában benne van a nagyvilág, harmónia van a kettő között. Jó ezt tudni olyan időkben, mikor kevés harmóniát látunk magunk körül.

Csuka Zoltán

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG KODÁLY ZOLTÁN-EMLEKKÖNYVE

A művelt zenei világ a háború zajában is meleg szeretettel ülte meg a nagy magyar zeneszerző és zenetudós 60. születésnapját. Az ünneplők sorában a Magyar Néprajzi Társaság emlékkönyvbe gyűjtötte Kodály Zoltán híveinek, tisztelőinek és munkatársainak írásait. A kiadott emlékkönyv messze kimagaslik a hasonló konvencionális művek sorából és nagyértékű tudományos eseményé válik azzal, hogy a legirtózatosabb háború borzalmait közt is megtaláljuk benne nemcsak hazánk, hanem a külföld legkiválóbb folkloristáinak cikkei, hódolatát a Mester géniusza előtt.

A Kodály Zoltán-Emlékkönyvet *Szinyei-Merse* Jenő kultuszminiszter előszava vezeti be, s mélyreható gondolatokban emeli ki Kodály művészi és tudományos jelentőségét. A munkatársak közt ott találjuk a legkiválóbb külföldi folkloristák írásait: Danckert Winer (Berlin), Farmer Henry George (Glasgow), Handschin Jacques (Basel), Kunst Jaap (Amsterdam), Krohn Ilmari (Helsinki), Fujii Seisshin (Tokió), Schneider Marius (Berlin), Nordlind Tobias (Stockholm), Schaeffner André (Párizs), Jeppsen Knud (Kopenhága), Nataletti Giorgio (Róma), Zawadzki Marian (Varsó), Wäisänen A. O. (Helsinki), Asunar Ferruh (Ankara), akik a zenetudomány és főleg a folklóre legújabb tárgyköreiből vették magvas és értékes tárgyaikat.

A láthatár olvasóinak különös érdekfűdése tarthatnak számot a közvetlen közelünkben élő nemzetek zenetudósainak munkái. *Božidar Štrela*, zágrábi zenetudós nagyterjedelmű és tudományos alaposággal megírt cikkeiben értekeznek a horvát népi hangszerekről. Különös gondossággal írja le és kitűnő illusztrációkban ismerteti azokat a hangszereket, amelyek a magyarság néprajzában ismeretlenek: a guszlák fajtái a líricát; a kettős és hármas furulyát, a pánsípót, kettős klaritétot, a tömlős dudát, a népi oboák fajtát; a sopila (billentyű nélküli) és a zurla tárogató jellegű típusait. Különös érdeksséget nyújtanak a különböző primitív dobok és kenepőfélék, valamint a töktrombita és a dongából összeállított fakürt formái. Brailou Constantia (Bukarest) a román népzene

stílusairól ír rövid ismertetőt. Érdekesen ismerteti a különböző dallamkategóriákat a colinda dallamokat (a téli ünnepekhez kapcsolódó dallamok; a sirató dallamokat, a temetési szertartáshoz kapcsolódó szimbolikus szövegű fenyőfa-énekeket, amelyek szövegei a szerző szerint a román népköltés legrégebbi maradványai. Leírja a lakodalmos dallamok fajtáit és táncokat: a horát (körítanc egymás vállát érintve), a briut (egymás szíját fogva) és megemlékezik a bolgár ritmusú aszimmetrikus ritmú táncdallamokról is. A többi dallamkategória közül leírja és igen szép példával illusztrálja a bölesodalokat. Végül tárgyal az alkalomhoz nem kötött dallamokról, mindenütt kiemelve Bartók Béla alapvető munkásságát a román népzene terén.

A bolgár népzeneről Kacarova-Kukudova Raina (Szófia) ír cikket, amelyben a bolgár nép végtelen zeneszeretét s egyúttal három korszak dallamstílusát festi egy bolgár család kiváló népekes-tehetségű három nemzedékének ismertetésével.

A magyar zenetudósok közül ki kell emelnünk *Vercs Sándor* írását, aki Kodály Zoltán életművét ismerteti nemcsak a tanítvány rajongó lelkesedésével, hanem a munkatárs tárgyilagos elismerésével. *Szabolcsi Bence* magvas tanulmányában a primitív dallamosság fejlődését írja le a hangjeltestől az ötfokúságig, mint egy készülő dallamtörténet első fejezetét, amelynek eszméjét Kodály Zoltán vetette fel. *Visky Károly*, *Práhacs Margit*, *Vikár Béla*, *Járdányi Pál*, *Dincser Oszkár*, *Petró Sándor*, *Kerényi György*, *Vargyas Lajos*, *Rajeci Benjámín*, *Szentjób Miklós*, *Csenki Imre* és *Sándor* a zenetudomány legkülönbözőbb ágairól értekeznek, komoly reprezentatív értékű tanulmányaikban. Közülük is kiválik *Lajtha László* írása, amelyben szenzációszámra menő újonnan megtalált (tizenhat szótagos dallamszerű) dallamtípust mutat be, amelyet a szolnokdombokai Szék községben lelt fel kiváló folklorista érzeléssel. A visszatért területeken végzett tudományos gyűjtőmunka egyik kiváló eredménye ez a tanulmány, amely a darabokra szét hullt magyar múlt egyik értékes darabját illeszti vissza népi kultúránk egészébe. Ugyancsak visszatért területről való néprajzi kutatás eredményéről számol be *Márkus Mihály*, aki a jolsvai ősi kolompos iparról és annak produktumairól írt tanulmányt.

Öszinte örömmel tölt el minden Kodály-rajongót az az ismertetés, amelyben *Lakatos István* (Kolozsvár) a Mester művészetének diadaláról számol be a kisebbségi, majd a felszabadult Erdélyben. Minden örömmel látjuk, hogy Kodály örökéletű művészetét előtt nem szolgáltak akadályul a trianoni határok, ugyanakkor hálával kell gondolnunk azokra a magyar színelképekre, akik ismertették, terjesztették és az erdélyi magyarság közkinccsévé tették a legmagyarabb Mester örökbecsű műveit. A cikkében az adatok közt szerényen meghűződő Lakatos István éppen egyik legfőbb propagátora volt Kodály művészetének, amivel az egész magyarság hálijára érdemes.

A kisebbségi sorban maradt magyarság népzenejéről *Manga János* kiváló alaposággal megírt tanulmányában a zborvidéki lakodalmos énekekről ír, kiegészítve Kodály világháború előtti gyűjtését adatokkal és értékes dallampéldákkal. E sorok

írója (a *Kalanga* 1941. január 1-i számában) közzétett publikációja kiegészítésképpen a szlavóniai szigetmagyarság népzenejéről ír.

Nem volna teljes beszámoló, ha teljes elismeréssel nem adoznánk *Bartók János* cikkének, amelyben Kodály irodalmi munkásságának adatait páratlan gondossággal állította össze. Ugyancsak a legteljesebb elismerés illeti az Emlékkönyv szerkesztőjét, *Gunda Bélát*. Az 5 fázisban végrehajtott munkásságának köszönhető, hogy Kodály ennyi tisztelője, követője és munkatársa róhatta le hódolatát, illetve háláját a Mester iránt hitet, tétve a művészet és tudomány örök szolidaritásáról.

Kiss Lajos (Ujvidék)

48-AS ERDELY. Zsebkönyv, Kolozsvár, 1943 — Id. Jordáky Lajos könyvgyomdájára, Kolozsvár.

A mai háborús és gyűlölködő világban kissé szoktalanul hat ez az érdekes gyűjtéményes munka. A cikkek íróit, illetőleg azokat, akik régi szerzők munkáiból részleteket közöltek békés, megértő szellem jellemzi. A közölt versek és cikkek mind a magyar álláspont megtartása mellett a nemzetiségeink iránti megértő szellemet sugározzák ki.

E könyv elsősorban nekünk magyaroknak szól, de hazánk és különösen Erdély nemzetiségeinek is tanulságos olvasmány. Megismerjük belőle az 1848–49-es forradalomban résztvevő vezetők egyéniségek nyilatkozatait, amelyekből a magyarság és a nemzetiségek együttműködésének szükségessége tűnik ki. Ezért választották a könyv jellegéül Bem tábornok kiáltványának alábbi sorait: „Magyarok, szászok és oláhok, nyújtsatok egymásnak testvérelget, távoztassatok minden nemzeti gyűlölséget, és — boldogok lesztek.”

Spectator előszavában a 48-as Unió ki-mondásának időpontját a nemzetiségi Treuga Dei kelte pillanatának nevezi, amelyet azonban rövid idő múlva a dinasztia árnyékkodása fölborított. De *Spectator* arra is felhívja a figyelmünket, hogy: „...a jobbágyfelszabadítással 1.600.000 hold került ellenérték nélkül a 80%-ban román jobbágyok kezére, hogy ugyanannyit szerezzen még a kiegyezési korszakban a román altruista bankpolitika s még többet Nagyrománia földreformja révén. Így lett még inkább a nemzetiségi kérdés az erdélyi tragikum tengelye.” Megemlékezik még Kossuth és a vajdasági román emigránsok tárgyalásairól, amely a másik megegyezésre alkalmas pillanat volt, de ezt Hatvani őrnagy szerencsétlen beavatkozása elbukttatta. A végén amiatt panaszkodik *Spectator*, hogy 1848 óta a nemzetiségi kérdést hazánkban e tanulságok ellenére sem tudtuk megoldani. E könyv az örök márciusi eszméket akarja szolgálni. A magyar jövő legfőbb teendője továbbra is a megvalósult 1848 megőrzése és a meg nem valósult 1848 teljes végrehajtása.

Kovács György cikkében ezeket írja: „Magyarország nemzetiségeinek a történelem folyamán legvégtetesebb tévedése volt a 48-as lépés...”, amikor a magyarsággal szembefordultak. Különös az, hogy amíg például ezt cselekedte a helyzet hibás megítélése folytán az erdélyi románság, addig a szomszédos román fejedelemségek kiküldöttjei sokkal tárgyilagosabban látták a helyzetet, mert keresve a dunavögygyi né-

pek egymásra találásának útját, felajánolták segítségüket Kossuthnak.

Jordáky Lajos: „Erdély márciusi ifjúsága” címen részletesen ismerteti a kolozsvári 48-as eseményeket és idézi a román ifjúságnak a magyarokkal együttérző megnyilatkozásait.

Entz Géza: „Kurz Antal” szász író 1848-as leveleit idézi kivonatolva, amelyekből az tűnik ki, hogy a szászoknak egy komoly rétege utolsó percig a magyarság mellett óhajtott közbelépni.

Kovács Katona Jenő idézi Wesselényi Miklós szavait, amelyekkel saját jobbagyainak sorsáról ritka együttérzéssel nyilatkozott. Pl.: „...nincs egy kalászbűzám, amelyre a pergető nap ne az ő ve-rejtékét szárazította volna... sőt, amíg én húss árnyékban henyelek...” Leírja még azt a túláradó lelkesedést, amit Kolozsváron a nemzeti érzések részéről is lehetett tapasztalni 1848-ban az Unió kimondásakor. A menet élén egy magyar, egy székely, egy szász és egy román ment, kezében egy nemzeti lobogóval s a nép Schmidt szász és Leményi püspök román megbízottakat a vállain vitte.

Szenczei László: „Kossuth és Erdély” címen emelkedett szellemben ír Erdély különleges helyzetéről 48 előtt és után. Kossuth eszméivel ma is végzetlenül időszerű Erdély népei számára. 1918. keserű eseményei és hazánk megcsónkítása annak tudható be, hogy 1867 után elfogyottunk Kossuthtól és 48 nagylelkű eszméitől és társadalmi módszereitől.

R. Berde Mária: „Erdélyi balladák”-ja nagyapjának 1848-as szerepléséről emlékezik meg, amikor a magyar haditörvény-szék Stefan Ludvig Rothot, a szászok vezérét halálra ítéli, ő mint egyetlen, ellene szavaz.

Balogh Edgár: „Bem erdélyi politikája” címen igen érdekes megvilágításba helyezi Bem egyéniségét, aki nemcsak kitűnő hadvezér, de előrelátó, tárgyilagos politikus is volt. Mint idegen, hamar felismerte Erdély társadalmi és nemzeti bajait, amelyeknek javítását helyes érzéssel kereste a kölcsönös megbecsülés módszerében. Ezt a szellemet, amely Bem kiáltványában, leveleiben és nyilatkozataiban található meg, valószínűleg a Petőfivel való szoros barátság, a hadvezér és a költő együttműködése teremtette meg. Sajnos, egyes székelykörüli magyar elemek állandóan ellensúlyozták ilyen irányú törekvéseit, sőt az elején néha még Kossuthtal is szembe került ezért. De már 1849-ben, de különösen a forradalom leveretése után Kossuth is Bem felfogását vallotta, sőt azt még tovább is fejlesztette.

Nagy István: „A munkásság Petőfije” címen az elmúlt 22 éves román uralom tapasztalatait hasonlítja össze Petőfi költészetéből kisugárzó szabadságszeretettel és Kossuth dunavölgyi konföderációs gondolatával. Szerinte a román és magyar munkásságot sokszor Petőfi költészetének tisztasága hozta össze és semmilyen uszítás sem tudta a román munkásságot a magyarsággal szembeállítani. Nagy István 3 főokra vezeti vissza a 48-as szabadságharc bukását: 1. a jobbágymilliók követelésének elégtelen teljesítése; 2. a nemzeti érzések egyenjóságának késői elismerése és 3. az európai zsarnokság minden szabadság elleni összefogása. Felteszi a kérdést, vajon száz év múltán megszüntek-e ezek az okok? Vajon 1948-ban, öt év múlva,

őszintén megtarthatjuk-e 1848 március szellemének százéves évfordulóját?

Az említett nemzeti vonatkozású cikkeken kívül vannak még általános, művészeti és társadalmi tárgyú cikkek és versek is. De vannak értékes rövid szemelvények is egy-egy akkori írónak, költőnek írásából, amelyek mind az erdélyi népek békés együttélését és megértő szeretetét hirdelik. Ilyenek többek között az alábbiak: **Bolliac Cézár** román író 1849. március 25-én a brassói Espetratul első számában felismerően az erdélyi románság létezését, így ír:

„Amíg a román aludt, addig a magyar felémelkedett, felbresztette a románt is érzéketlenségéből s tudtán kívül kiszabadította a jobbágyok rablásából, földet adott neki, testvérvé fogadta a törvényt, és ő, ahelyett, hogy felfegyverkezve együtt harcolna szabadítóival, ahelyett, hogy a közös ellenség ellen kelne fel, minden erejével barcol azért, hogy továbbra is ugyanolyan rabságban maradjon, mint amilyenben volt.”

Hasonló megértésről tanuskodik **Gyulai Pál**-nak 1851-ben kelt útinapló-részlete: „A román századok óta együtt szenved, együtt örül a magyarral, s nem egy román név ragyog a magyar történet lapjain. Külön-külön kevésre mehetünk, együtt sokra. A magyar nemzet nem a volt arisztokrácia, s a román nemzet nem azon vérszomjas csoportokból áll, mely fegyverteleneket öldöklött, s mi több kegyetlenül kínozta. ... Ki a békülésre nyújtott jobbot el nem fogadja, éles tört tart kezében, mely a haza szívéért vérzi. Szeretjük-e a hazát, ha egymást gyűlöljük?”

Jellemző, hogy magyar részről a szabadságharc leveretése után is tartós volt a megértés és testvéri kéz keresése a hűlenné lett nemzetiségek irányában, álljon itt **Medgyes Lajos** 1860-ban írt „Békeszózat” c. versének két versszaka:

„Testvérkezett! Testvérkezett!
Magyar-, szlovák- és oldh-elem!
Az átkos külön-szakadás
Örökre száműzött legyen!
Meggútlásunk igéje abban áll,
Ha felszakad köztünk minden viszát.”

„A magyar ép úgy szolga volt,
Ha cizmét nem mutatott:
Mért gyűlölnek hát egymást
Ti külön ajkú népfajok?
Egy a haza, melyben születetek:
Ezért verjen hű lánggal szívetek!”

E könyv olvasása után a hazánk sorsáért aggódó lélek valóban elmélkedhetik afelett, hogy a mai hasonló kritikus időkben, a jövő kiépítésének előkészületekor melyik a helyes út, amelyen az államvezető magyarság és az itélő nemzetiségek megtalálják egymás kezét és szívével 1848–49 eseményeiből valóban ma is sokat tanulhatunk. Ahogyan akkor az osztrák kamarilla ellenünk bujtatta ösz-szes nemzetiségeinket, úgy az elmúlt évtizedekben a szomszédos államok lázították hazájuk ellen nemzetiségeinket, akik a csábító ígéretek miatt nem láthatták tárgyilagosan helyzetüket s engedtek a fajilag rokon szomszédok iránt érzett objektív vonzalomnak. Viszont mi magyarok is igyekezzünk e hűlten magatartásukat az ő lelkivilágukba beleélni, valamennyire megérteni és ne válaszoljunk a tettükre gyű-

lölettel, mert csak a szeretet épít, a gyűlölet rombol.

Törekedjünk arra, hogy az 1848–49-es szabadságharcnak öt év múlva megünnepeleendő százéves évfordulóján az elromlott testvéri viszonyt helyreállítva, a közös haza iránti szeretetben összeforvva, mint megelégedett állampolgárok együttesen ünnepelehesünk.

V. G.

SZLOVÁKIAI MAGYARSÁG KÖNYVEK.

A Szlovákiai Magyarság Élete 1938–1942. Tanulmányok. Esterházy János gr. előszavával. Budapest, Athenaeum, 1942. 216 lap.

Szlovákiai Magyar Írók Anthológiája. 1938–1942. Budapest, Singer és Wolfner, 1942. 304 lap.

Szlovákiai Magyar Irodalmi Füzetek. Szerkesztik Esterházy János és Aixerer László. Kiadja a Toldy-kör. Pozsony, Littera-könyvnyomda és kiadóvállalat, 1942. 11. füzet.

„Szlovákia neves magyar szülőiteiről adunk e füzetben egy kis jegyzéket azért, hogy az itteni magyarság tagjai lássák és tudják, hogy ez a föld a századok folyamán sok magyar értéket is termelt.” — mondja a S. M. J. F. egyik kötetkéjének előszava. A két füzetben aztán 110 nagy magyar egyéniséget sorol fel a füzet összeállítója: Mayer Imre, tudóst, író, művészt, technikus, politikus, diplomatát, hadvezért, akik mind a mai Szlovákiának talajából sarjadtak s nemcsak, hogy a magyar művelődésnek lettek előrelendítői, de egy-ke-másika világtárlatokba állítva sem vesztik nagyságából.

A szlovákiai magyarság szellemi törekvései talán ebben a kis füzetben mutatkoznak meg legkézzeférhetőbben. Kisebbségi életének ebben a második szakaszában úgy látszik levonta ez a magyarság az első szakaszban minden tanulságát s minden ténykedése — a nemzeti egység jegyében — a nemzetiség öntudatának erősítésére, ezzel ellenálló erejének növelésére irányul. Anélkül, hogy ezt a szándékot visszatartóan vagy kiütözően elárulnák a szlovákiai magyarság kulturális, megvalósítási a szórakoztatásra szánt olvasmányban építi, mint a politikai vagy gazdaságtudományi tanulmányban.

Azt írtam: „kulturális”. Abban a lelkiállapotban, amelyben a magyarság Szlovákiában ma — a jelek szerint — él, mindenki, aki a közért dolgozik, kulturális. Mert, — ahogy a „Szlovákiai Magyarság Élete” c. kötet tanulmányaihoz levonjuk a végső következtetést, — az ottani közéletben nincsenek oly élesen elhatárolt munkafázisok, mint amilyenekbe Csehszlovákia különös politikai berendezése belekényszerítette a kisebbségeit. Az ország lakosságának népi csoportok szerint való regisztrálása nem teszi kötelezővé, hogy a politikus visszahúzódjék a kulturális munkától, mert a politika csatamezején élesen hadakozó nemzetgyűlési képviselő pusztán jelenlétével a politizálás vadjába kergethette a „politikamentességre” kötelezett kultúregyesületeket. Az „egy nemzet, egy párt, egy vezér” jelszó, ami az első kisebbségi életünkben mint vágyálom lebeghetett csak előttünk, megvalósulása után egy másik betegségét is meggyógyította a kisebbségi közéletnek. Magyar = magyar. Nincse-

nek pártpolitikailag tagolt rétegek, melyek elveken lovagolva vívtak egymással súlyos testvérharcot, gyöngítve az egész nemzetrész erejét. Azokat a neveket, melyeknek viselői az első kisebbségi sorban inkább szövetkeztek világnézeti alapon az enyomó államhatalommal, sem hogy elfogadták volna az akkori legnagyobb magyar párt politikai és világnézeti alapelveit, ma egy sorban találjuk a védelmi vonal vártáján az első kisebbségi életszakasz legelősebben ellenzéki-skedő egyéniségeivel.

Ez az egység s az egységben rejlő erő nyilatkozik meg egyrészt az imént említett tanulmánykötet értékeisének céltudatosságában, másrészt az irodalmi alkotások értékében. Az első kisebbségi életszakaszban sem a — mondjuk így: „de iure” magyarok, sem a „de facto” magyarok, vagyis sem a politikai ellenzék, sem az aktivista csoport nem tudta teljes erejét kifejteni, mert a szemben álló pártok nem aszerint nézték a munkát — sem tevékenységében, sem eredményében, — hogy mi annak tartalmi értéke, de azt, hogy ki csinálja, vagy csinálta. Így az egyik párt szakértőjének legderekasabb munkája sem érvényesülhetett a másik párt előtt s ha az egyik vagy másik félnek nem volt egy-egy munkatere szakértő, meg kellett a dilettantizmussal elégednie, ami az ügy rovására esett. Ma az erők párton és politikai taktikázáson felüli összességének idején a tanulmánykötet minden értékeése magán viseli a szakértelem, a tudás és fölkészültség bélyegét. Politika, demográfia, néprajz, szociográfia, szórványápolás, iskolaügy, iskolán kívüli népművelés, sajtó, irodalmi, művészeti kritikák, testnevelés — mind szakértő tollalól nyer megvilágítást s a névsorban ma egymást kiegészítően, egymást segítően megtaláljuk azok neveit, akik azelőtt éles tollal hadakoztak egymással. Az is előnyt jelent, hogy a szakértők javarészt az első kisebbségi sors alatt felnőtt fiatalok, akik „nem emlékezhetnek a hűsös fazekakra”, — tehát edzettek, szívósak, igénytelének.

Az irodalom is levelkőzte az első kisebbségi korszak irodalmi fejlődését, gátló irodalompolitikai magatartását. Együtt vannak mind, együtt szerepelnek egy kötetben azok, akik pártállásuk miatt azelőtt nem volt szabad, hogy megértsek és értékeljék egymást. És mégis, talán az irodalomban ismerhető föl leghatározottabban az első kisebbségi életsor szerves folytatottsága. Az írók egy része már akkor is író volt, neve volt, ha csak a belső körében is. Az, hogy nem szállt túl egyesek neve Csehszlovákia határára, nem értékítélet dolga volt, de éppen annak az irodalompolitikai megosztottságnak, melynek következtében egyesek érvényesülése a hírverés ügyességén múltott. Ezek az „idősebb” nemzedék, a „súly alatt pálmá” szokása szerint megizmosodtak, értékesebbekké fejlődtek. Új nevekkkel is találkozunk a névsorban, egyesek ezek közül már akkor is honogatták szárnyait, másokat talán éppen az akkori irodalmi élet tisztázatlansága tartott vissza a közszerepléstől. A fiatalok ma már többet jelentenek, mint ígéretet.

Az anthológia nem szorul sem vállvetésre, sem túlzó jóindulatra. Kiállja a legszigorúbb híralatot is, ha az — természetesen — tárgyilagos s nem kereséltől elvonatkoztatott, abszolút esztéti-

kai szempontokat. A szlovákiai irodalom a szlovákiai magyar élet tükré anélkül, hogy célzatosság vagy ríktó irányzat rontaná el az esztétikai hatást. Komoly, mint maga a kisebbségi élet, szűkszavú, mert minden kimondott szóra vigyázni kell és olyan — sokszor, — hogy igazi mély értelmét csak az érti meg, akit az írójával együttérez!

A tisztultabb közélet, a komoly életfelfogás, a céltudatosság, a szigorú önkritika merik tollamra engedni annak a hitnek kifejezését, hogy a szlovákiai magyarság átvészeli ezt a második kisebbségi életszakaszt is. Ennek azonban — a belső erőn és az áldozatosságon kívül — egyik feltétele az is, hogy a magyarországi magyarság szeresse, támogassa odaküli élő testvéreit. Mert egy magyar sem él, dolgozik önmagáért. Minden magyar emberben az egész magyarság nyilatkozik meg s ha a közöny miatt bárki, bárhol a földön elveszti életkedvét, magyar munkakedvét, abban egy kissé mi magunk is meghaltunk.

Szilágy Ferenc

A TOLDY-KÖR IRODALMI ÉVKÖNYVE 1942. Szerkesztette: Császár István. — (Concordia-könyvnyomda kiadása, Pozsony.)

Külsőségeiben egészen egyszerű könyvet hozott a posta a szlovákiai magyaroktól. Az egyszerű kék fedőlap azonban nagyon szép és irodalmi értéket rejt magában. A szlovákiai magyar írók értékes novelláit, verseit és apró elbeszéléseit adja az irodalmi évkönyv, melynek minden oldaláról a legszebb magyar tehetség sugároz. Immáron rövidesen a hetvenedik esztendőjébe lép a Toldy-kör. Hét évtized — több mint két emberöltő — áll nemsokára mögötte és ez a hetvenesztendő mult a legszebb munkásságban telt el. A szlovákiai magyar írók büszkén tekintenek vissza erre a multra: Pozsony a magyar irodalom és kultúra történelmében magasan fennáll a vártán és mindig hirdette a kultúra diadálát. A most kibocsátott évkönyv is egy seregszemle, számadás, visszatekintés az átdolgozott évre és emlékezés a nagymultú elődökre. Ez a mult kötelez és ezt átérzi minden egyes szlovákiai magyar író, akik nem kőnyvettyélnek el istenadotta örökségüket; a tehetségüket, hanem csendes munkássággal szolgálják mindannyiunk kincsét, magyar kulturánkat. Valóban nagy értéket képvisel e könyv, olyan értéket, melyet az anyagság mércéjével ki sem lehet fejteni. Nem lehet úgy értékelni, hogy igen szép, mert jó olvasmányok és szépen írt versek vannak benne. De igenis nagy érték, mert magyarságunk szellemi tükröképét mutatja. Minden egyes oldala külön tanulmányt érdemelne, amihez — sajnos — nincs terünk. Császár István, a kötet szerkesztője rendszerbe foglalta és három részbe szedte össze az anyagot. Az első rész „Az örök magyar mesgyén” címet kapta és ebben Atxinger László, Duka Zólyomi Norbert, Szalatnay Rezső, Peéry Rezső, Endreffy János, Dallos István, Martonvölgyi László és Császár István írtak. A második részbe (Nyugati harangszó): Cottely Mária, Águthy Erzsébet, Holász Mária, L. Kiss Ibolya, Hevessy Sári, Matzonné Somos Zsuzsi, Pozsonyi Anna, Ggyarky Ákos, Szeredai-Gruber Károly, Kelembéri Sándor, Stelezer Lajos, Klimits Lajos, Thuróczy Tibor, Páll Miklós írtak. A harmadik részbe (Vér és

arany az ősi portán): Csáky József János, Császár István, Elthey Gyula, Hargital Ferenc, Kemény Lajos, Kovács Lajos, Mayer Imre, Neumann Tibor írtak értékesnél értékesebb sorokat. Ha kezébe veszi az ember ezt a könyvet és elkezd barangolni az írók világában, akkor megfedekeznek a máról és egy szép kor tünik eléje. Minden cikk, minden vers újabb és szebb világot tár, az irodalom legszebb világát. Bizonyíték ez a könyv: és pedig azt bizonyítja, hogy a fegyverek dörgése közepette sem hallgatnak a muzsák. A szlovákiai magyar írók, ha esendben is, de természetesen dolgoznak a legválságosabb időkben is.

Bihari Sándor

HANGAY SÁNDOR ÖSSZES VERSEI. Erdélyi Szemle kiadása.

Egy élet költői termésének összegezése ez a kötet s mindgyárt mellé tehetjük azt is, hogy egy korszaké, amely az első világháború előtti évek romantikus hangulatában kezdődött, legfőbb kifejezését még az első világháború lovagias színezetű harcainak megéneklésében találta s a második világháború kitörése előtti halkult a némaságba. Hangay Sándor költészetének legjellemzőbb része az első világháború korszaka, amidőn a pihótköltő (milyen nagy dolog ez akkor), a szárnyas katona érzéseit éneklé meg és verseit hétről-hétre szinte izgalommal várja az újságolvasó közönség. Kora költészetével ellentétben bernikus szemszöghől látja a háborút és már békebeli verseiben ellene szegül a „nyugatosoknak” és a Keletet éneklé (mégis milyen furcsa paradoxon, hogy a „nyugatos” Ady volt végeredményben a Kelet, hába jött Dévény felől új idők új dalaival s végeredményben Hangay vált a Nyugat énekesévé. Míg Ady az új, az énekes Vazul, addig Hangay a keresztet mutatja fel az indulás verseiben. Melyik hát a Kelet s melyik a Nyugat, kérdi az elködösítés korszakában az olvasó).

A világháború előtti korszakban családí verseket írt, feleségét, fiát, fiait éneklé meg s gyermekeiben látja a nyomába lépő katonás jövendőt. Alig huszonöt éves, amikor már a közelgő őszről énekel, „huszonöt év súlya görnyeszté vállát” s ezzel is a világháború előtti korszakot fejezi ki. Az első világháborúban írt verseit a romantikus pátosz, lángoló hazaszeretet jellemzi „hívó és gyermeki” mondja egyik versében önmagáról s mi ezt érezzük egész világháborús költészetében. A hősi életformát akkor még átszővi a lovagiaság és ez az egymásba kapcsolódás jellemzi az első világháborús Hangay-verseket is. A nagy háború negyedik évében, jelentkezik csak egy kis keserűség. „Oh, úgy szeretném kezemet lemosni, hogy lennék embervértől újra tisztá”, de ez a kívánság megáll a gyermekkori visszavágásánál s egy pillanatra sem lesz kiábrándult vagy bizadó. A világháború végén aztán visszazökken az előbbi patetikus hangulatba s ennél megmarad egészen napjainkig.

Szerelmi lírája mellett mi az apa őszinte mély líráját érezzük legigazabbnak. Több versében is foglalkozik a külföldi magyarok sorsával („Üzenet Amerikába”, „A rabló gálya” stb. s néhány helyen a magyarság belső pusztulásának, a szórvány-nak a kérdése is eljut, a Rákosi-féle El-némult harangok hangulatáig. Lírája itt is az őt jellemző patetikus romantikus életszemléletből fakad.

Negyven év költői termése befejezett egészét ad ebben a kötetben s egy korszakot reueli. Ez a költészet egyszerű és tiszta líra, egy becsületes emberi élet megnyilatkozása.

Csuka Zoltán

SZLOVÁKIA A STATISZTIKA TÜKRÉBEN.

A Szlovákiával foglalkozó kiadványok között egy kis kék füzet hívja magára figyelmünket. *Alte und neue Slowakei* — hírdeti a címlap. A stuttgarti kiállítás szlovák kiállítóbizottsága által kiadott munka a régi és az új Szlovákia helyzetét óhajtja feltárni. *Hodál* Györgynek a régi Szlovákiáról írott tanulmánya a honfoglaláselőtti évtizedek szlávosságának birodalomalkotó kísérletét idézi fel s e téren nyitott kapukat döngöl. Mindenestre érdemes megfigyelni, hogyan keres magának ezer év ködén át hagyományt, folyamatosságot a mai szlovákság. Számunkra többet mond a kötet második része, melyben *Horváth Pál* dr. a legújabb statisztikai adatok segítségével rajzolja meg Szlovákia mai képét. A felületi és éghajlati viszonyok tisztázása után megtudjuk belőle, hogy a mai Szlovákiában átlag 71 lakos eszik egy négyzetkilométerre. A köztársaság lakosainak száma a hozzáférhető volt lengyelországi területekkel egyetemben az 1940. december 15-i népszámlálás szerint 2.655.063. Az ország fővárosa, Pozsony 1940-ben 138.462 lakost számlált. A többi város messze elmarad emögött. A legnagyobb sem éri el közülük a 25.000 lakost. (Eperjes 24.394 lakossal.) A szlovák nép szaporodási aránya kielégítőnek mondható, bár 1925—35. között csökkent a születések száma. 1940-ben a természetes szaporulat 25.268 személy volt, 1941-ben 24.987. Ez évi 0,9 %-nak felel meg. A lakosság javarésze szlovák nemzetiségű, az u. n. népcsoportok az összlakosságnak mindössze 15 %-át teszik ki. A lakosság számbeli megoszlása ilyen képet mutat: — szlovákok és csehek száma 2.037.320 (84,78%), ruszinok: 71.045 (2,96%), németek: 134.161 (5,58%), magyarok: 58.481 (2,43%), zsidók: 37.054 (1,57%), egyéb: 17.268 (0,72%), idegen állampolgárok: 47.121 (1,96%). A lakosság kétharmad része római katolikus vallású, az evangélikusok a lakosok 15 %-át teszik ki. Iskolák terén a helyzet a következő: a népiskolák száma az 1940—41. évben 3267, a polgári iskoláké 200, középiskola volt: 76, szakiskola: 150, főiskola: 2. A lakosság a világháború óta nagyobb számban veti magát az ipari, kereskedelmi pályákra. Az 1930. statisztika szerint a szlovákság 57 %-a foglalkozik földműveléssel. Ezzel szemben Szlovákia területének csak egyharmada alkalmas mezőgazdasági termelésre, a föld intenzív kihasználására. A gazdaságok megoszlása meglehetősen kedvezőtlen. Az egytől 5 holdig terjedő gazdaságok száma több mint 150.000, az 5 holdtól 20-ig terjedőé 100.000 fölül van, viszont az egészségesnek nevezhető közép-gazdaság elenyészően csekély. (20—50 h. között hétezer gazdaság van, 50 és 100 közt mindössze vagy ezer gazdaság van.) Szlovákia gazdaságainak tehát több mint a fele nem önálló. Az egy holdon aluli gazdaságok száma: 68.474! A tanulmány szerzője felhívja a figyelmet a kérdésre. Míg az állattartás megüli a kívánt színvonalat,

a növényi élelmiszertermelés — tekintetbe véve a lakosság évi 25.000-es szaporulata — évi 7500 vagon gabona minuszt mutat fel. A cikkíró annak a reményének ad kifejezést, hogy ezt a hiányt a közeljövőben meginduló intenzívebb gazdálkodás s a talaj kihasználására irányuló állami intézkedések némiképp csökkenteni fogják. Szlovákia igazi természeti kincse a fa. Ez az a nagy érték, amelylyel a mai helyzetben a gazdálkodás más területein mutatkozó hiányt pótolni lehet s amelyben a jövő energiagazdálkodása újabb és újabb értékeket lesz hivatva felfedezni és kihasználni.

Kovács Endre

Dr. J. O. PETREAS: NOVÁ EUROPA A SLOVENSKO (Az új Európa és Szlovákia) Bratislava, 1942. 117. oldal.

Ez a könyv a szlovákságnak az új Európában elfoglalt szerepét iparkodik megvilágítani. Petreas azonban nem nyújt önálló elméletet, hanem a vezető szlovák államférfiak, politikusok és írók megnyilatkozásaiból vett idézetekkel világítja meg a kérdést. Tanulmányának fele a szentistváni állameszme ellen fordított és a szerző különösen a Pester Lloyd és Miltay István megnyilatkozásainak szentel figyelmet. A szentistváni gondolatot, a szlovákság politikai vezetőinek nyilatkozatai alapján, elavultnak tartja és elveti a magyarság dunavölgyi hegemoniájának eszméjét. Útal arra, hogy a szlovákság 1939-ben a német birodalom védelme alá helyezte állami létét s ezzel rálépett arra az útra, amely az új Európához vezet. Tiso, Tuka, Mach, Gašpar beszédeiből vett idézetek töltik ki a könyv jórésztét. A tanulmány érdekes kísérlet arra, hogy szembeállítsa egymással a magyar nemzetfogalmat és a nemzetnek német (illetve szlovák) értelmezését. Idézi gr. Teleki Pál nemzet-meghatározását („a nemzethez való tartozás nem azt jelenti, hogy valaki mint magyar jött a világra, hanem hogy részt akar venni a magyar nemzet közös felelősségében”) és mint nem szerves nemzet-felfogást szembeállítja a szlovák, illetve német nemzetfogalommal, melyek az azonos származást, azonos nyelvet, kultúrát, történelmet, lakóhelyet és közös politikai akaratot hangsúlyozzák. Kíváncsún tartanánk a szerzőt, hogy a magyarság is alkalmazkodjék a német felfogáshoz éppen „a Kárpátmedence feszültségének eltűntetése céljából”. Igen messzire visz a szerzőnek az az okoskodása, amely a magyarság nyugat-védő történelmi hivatását egyszerűen tagadja. Eszerint a magyarság volt az, amely ellen az európai népeknek, elsősorban a németeknek minden erejükkel védekezniük kellett ezer évvel ezelőtt. A török elleni harcokban sem a magyarság védte Európát a barbár betörésektől, hanem a német vezérek mentették meg a nyugati civilizációt. — A továbbiakban a szlovák állam érdemeit sorolja fel a szerző az új Európa érdekében (aktív részvétel a háborúban, bolsevizmus ellenes harc). Petreas idézi azokat a sajtóhangokat is, amelyek a szlovák egység meghontásának kísérleteit ítélik el és az államon belül levő széthúzó erők jelenlétét szögezik le. A röpirat elég sokoldalúan mutatja meg a mai szlovák állam vezető politikusaiknak eszmeiségét és politikai irányát.

Kovács Endre

FÁY ANDRÁS: ADATOK MAGYARORSZÁG BŐVEBB ISMERTETÉSÉRE. (Első kiadás: 1854. Beimmel J. és Kozma Vazul nyomdájában, Budapest, a második kiadás: Posner Grafikai Műintézet, Budapest, 1943. március.)

1854-ben jelent meg e könyv eredetije, az akkori időkhöz rendkívüli értékkel, mert még ma is, kilencven évvel a megjelenés után még mindig használható adatokat tartalmaz. Korát megelőzte a rendkívüli széles látókörrrel megalkotott Fáy András. Az országban elsőnek foglalkozott a „népességábrán” és felállította az első magyar halandósági táblázatot. Fáy András sokoldalú és alkotó közgazdász volt, aki sok maradandót valósított meg. A magyar polgári társadalommal együtt fejlődött ki a biztosítási gondolat és ennek egyik legegységesebb úttörője ő volt. Ő alapította a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesületet is, amely most halálából, nagy alapítója emlékére kiadta újból ezt az értékes könyvet. Fáy András, az örökön nyugtalan és mindig keresgélő alkotó, agguló korában, gyengülő látással fogott hozzá, hogy hétszáz levelet szétküldjön az ország különböző paróchiáira és az így szerzett adatokat könyvbe gyűjtve felállítsa az első magyar statisztikát, a halandósági táblázatot s feltárja alaktó körülményeit. Érdekes kulturtörténeti képet kap az olvasó ezekben a sorokban. Elénk tárul a magyar vidék száz évvel ezelőtti, számokkal bizonyított társadalomrajza. Ebből a társadalomrajzból született meg az újabb gondolat; egy biztosító intézetnek a felállítása. Takarékpénztár már volt, hát biztosító intézet is kellett, hogy az elmaradt magyar közgazdaság utóérje a nyugati nemzeteket. Mint gondos gazda fog neki a munkának. Legyen minden jól megalapozva, józsa számláson nyugodjék, ne érhesse meglepetés, összeomlás, kivizsgál minden okot, okozatot. Nemcsak egy vidékről szerez be adatokat, mert országos intézményt akar létesíteni s így országos tapasztalatra van szükség. Ezért küld szét hétszáz levelet az ország minden részébe. Lépésről-lépésre haladva, számolgatva, egybevetve fedezze föl, hogy az akkori magyar viszonyok között legörvendesebb az u. n. közép mező városok népesedése, van orvosok, bábujuk, s az „életet vesztegető fényűzés nem árasztja el őket”. Felfedezni ugyanis nemcsak hirtelen ráocsdudva lehet valamit, hanem tégláról-téglára vizsgálódva is fel lehet ismerni egy új jelenség természetét. Fáy András alkotásai akár közgazdaságiak, akár nevelőiek vagy irodalmiak, csupa ilyen sejtésként épülő szerkezet, ahol hosszadalmas, de biztos az alapvetés és a fejlődésnek, legalábbis lehetőségeiben, nincs határa. Az a jellegzetes, színmagyar, józan egyéniség tekint reánk e lapokról, akinek arca az irodalomban Arany Jánosé, a politikában Deák Ferencé, sugárzik felénk. Fáy András az egész magyar nemzetgazdaság távlatába néző, körültekintő számadó gazdája népének. Elgondolkozunk: ez a könyv 1854-ben jelent meg, olyan időben, amikor Haynau és Bach nyomasztó uralma teremtett síri csendet a magyar égen alatt. Bár lett volna sok Fáy Andrásunk, aki mégis tudott politikától ment munkaterületet találni áldott alkotó kedvének és eszmeiségét illetni százados lombot nyugodt reményével, amikor az

egész műhalárt falomfűkkel ültették tele. Benna épp a legjobbkor, az idők teljességében jelentkeztek a magyar bankár, szervező és vállalkozó. Zsinóros atillája, csizmája és pipája még a hűbéri múlté. Esméi, alkotásai azonban a jövőt jelzik és alakja, ha többet emlegetnék a magyar köztudatban, jelképe lehetne a közgazdasági magyar embertípusnak. Fáy András az, aki óvatosságot hozott a történelem háttérébe, nagyot mérő kortársával egyenlő értékű halhatatlanja a reformkor nemzedékének. Az Első Magyar Általános Biztosító Társaság és a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület nem állíthatott szebb és maradandóbb emléket Fáy András munkásságának, minthogy újból kiadta ezt a könyvet, amelynek minden betűje egy ember alkotó életét bizonyítja.

Bihari Sándor

VIDOR EMIL: KALANDOZÁS A SZAVAK VILÁGÁBAN. (Hungária könyvkiadó kiadása, Budapest)

A szerző maga is érzi, hogy nagyon elkalandozott foglalkozásától és ezért már a bevezetőben céloz erre. Azonban mint építész valóban megközelíti a gondolatot, mert az építészeti stílust csakugyan átveszi majd minden nemzet egymástól, csak legfeljebb ízléséhez, s hazai formájához igazítja. Így van ez a szavakkal is. Hány, de hány szavunk van, amely idegenből eredt, sokszor országokon keresztül érkezett hozzánk és minden ilyen „átutazáson” ragadt rá, vagy kopott róla valami. Ugyannyira, hogy egy-egy ilyen „jövendő” szót elemelve alig lehet visszavezetni eredeti kiindulásához. Sajnos, az utóbbi évtizedekben hazánkban nagyon elterjedt az idegen szavak használata, pedig nekünk mindenre megvan a kellő, jó magyaros csengő kifejező szavunk. Azonban bizonyos körök az idegen szavak használatával „csillogni”, feltűnni akarván, terjesztették úton-útfélen. Vidor Emil ezzel a könyvével nem országos feltűnést akar kelteni, hanem szerényen útmutatással szolgál. Bizony valamennyien úgy vagyunk, hogy sokszor még nevünk eredetével sem vagyunk tisztában. Ezért valóban nem árt, ha figyelemmel olvassuk ezt a kis könyvet. Sok mindenre felvilágosítást kapunk és a szavak renetegében barangolva rájövünk egy-egy szavunk eredetére vagy szavunk vándorlására. Valamikor az ősember beszéde artikulálatlan hangzavar volt, később aztán ez a hangzavar szótagokká vált, majd nonszokóra ragokat kaptak, későbbben képzőket s aztán így nőttek-nőttek szavakká. Ezek aztán még több szó összetétele révén még tovább fejlődtek és így alakult ki a beszélgetés „fonala”. A szó váza a mássalhangzó. Köréjük csoportosul a magánhangzók tömege. Vannak népek, amelyek nem tudnak egyes mássalhangzót kiejteni, a szájbéli szerveik úgy idomultak, azak- és torokhangjuk annyira más kiejtésre rendeződtek be, hogy képtelenek egy ropogósabb mássalhangzót szavukba szúrni. A mi magyar nyelvünk kemény és ropogós, ezért könnyebben is boldogulunk a keményzengésű nyelvekkel. A könyvben érdekesen kimutatja a szerző, hogy bizonyos szavak, amelyek egyébként teljesen hasonlóak a némettel, angolul, görögül, latinul, hogyan keménynek meg a magyar kiejtésben. Egy példa: a görög pentakostát mond, a német Pfing-

sten-t, amíg a magyar már pünkösöd-öt ejt. De így van ez végig a többi példán is. Hogy egyes népek például mennyire nem bírják kiejteni az egyes mássalhangzókat, arra élénk példa a kínai nyelv. A kínai sehogysem tudja kiejteni az r betűt és minden ilyen betűből náluk l lesz. Ezért aztán egy kínai ha meg is tanul más nyelvet, az mindig úgy hangzik, mintha egy kisgyerek beszélné. Rengeteg szót és kifejezést elemez Vidor Emil és mindegyikhez magyarrafordítást fűz. Leghosszabban időzik az idegen szavaknál, melyeket nagyon szívesen használ a főváros népe. De talán nem is annyira a nagyközönség a hibás ebben, mert nem tudhatja mindenki, hogy az, amit ő jó magyaros kifejezésnek gondol, tulajdonképpen germán szavak szolgai utánzása. Rengeteg ilyen kifejezést használ — sajnos — a magyar közélet. De ebben nagyon hibásak hivatalaink is, mert „megkereséseikben” több ilyen nem helyes szót használnak. Bár többen védelmére keltek már a magyar nyelvnek és nem úttörő ebben Vidor Emil, azonban igyekezete nem hiába való, mert aki egyszer elolvasta könyvét s ebből megértette a sok rossz, magyartalan kifejezést, az a jövőben igyekezzék egy magyartalan szóra, ha kicsit gondolkodva is, de jobb kifejezést használni.

Bihari Sándor

HADROVICS LÁSZLÓ: A MAGYARORSZÁGI SZERB KÉRDÉS BALKÁNI GYÖKEREL. *Különlegomat a Magyar Történettudományi Intézet 1942. évi évkönyvéből.* — Budapest.

A magyar történettudomány az utóbbi időben egyre inkább arra az álláspontra helyezkedik, hogy a hazai nemzetiségek öntudatosítása nem csupán a XVII. század utolsó éveiben indul, hanem — első sorban a szerbeknél és románoknál — régi bizánci hagyományokból fejlődött ki és a sajátos vallási és egyházi előfeltételek ezeknél a népeknél a nyugatiaktól eltérő viszonyokat alakítottak ki. Így a Magyarországra menekült szerbek nemzeti öntudata is a török világban kialakult szerb nemzeti egyház privilégiumaiban gyökerezett. Hadrovics ebben a tanulmányában adatszerűen fejt ki ezt a nézetet s bizonyítja a felfogás helyességét. A szerb egyház az oszmán birodalomban mint vazallus állam működött, bíraskodási, adománygyűjtési és más privilégiumai voltak, sőt még bizonyos tekintetben önálló külpolitikát is folytatott. Ez az önálló „külpolitika” természetesen következett abból a vágyból, hogy a keresztény

nép szabadulni igyekezett a pogány világból és ott keresett segítséget, ahol támogatást remélt. Így a századok folyamán hol az oroszoknál, hol Velencénél vagy a Habsburg birodalomban.

Hadrovics László a magyarországi nemzetiségi kérdés balkáni gyökereit tárja fel ebben a tanulmányában és a felsorolt adatok alapján teljesen sikerül is a meggyőzés és a kérdés megvilágítása. Pont-ról pontra haladva bizonyítja a szerb egyház viszonyainak bizánci alapjait a török uralom alatt és tárja fel azokat a gyökereket, amelyek a Magyarországon menedéket kapott szerbséget balkáni házához kötötték. I. Lipót diplomái egy bizánci, teokratikus elveken nyugvó és török állami viszonyok közé beágyazott hűbéres kormányzati rendszert telepítettek át nyugati államrendszerbe és nyugati vallási viszonyok közé. Mindez tisztán kitűnik Hadrovics tanulmányából. De kitűnik az is, hogy míg a szerbek szabadulást kerestek az oszmán uralom alól (amely vallási és nemzeti életükbe nem nyult úgy bele, mint a romantikus történelem eddig tanította) szívesebben fordultak keletre, a szláv rokonokhoz, mint Nyugatra, de különik az is, hogy ez a Nyugat sem mindig a keresztény elveket tartotta szem előtt a felszabadításnál, hanem igen sokszor csak a nyers imperializmus és nem az eszmei meggyőződés vezette délkeleti hadjáratait. Hadrovics bizonyítja, hogy az oszmán uralom alól kikerülő szerb nép rája sorsában sokkal mélyebb szinten állott, mint a nyugati polgárság, de nem szabad arról sem elfeledkeznünk, hogy a nyugati jobbágy-sors sem jelentette az ideális jogi rendezettségét a népek életében. A szerb nép mélykulturájában olyan műveltséget őrzött meg (népköltészet), amelyet később Európa nagy szellemei is megcsodáltak s ha a Balkán nem is mutatott fel olyan magasfokú műveltséget, mint a Nyugat, viszont boszorkánypererekről és szent inkvizíciókról sem tudunk. Szerettük volna, ha az árnyoldfal feltűntetése mellett a Balkán emlegetésénél Hadrovics valamit felmutatott volna a derűs oldalról is, hiszen jól tudjuk, hogy török és bolgár testvéreink is mennyire tiltakoznak a Balkán emlegetésével kapcsolatban az egyoldalú „nyugati” beállítást ellen. Ezzel persze nem vontuk kétségbe azt, hogy az itt menedéket talált és a rájasorsból szabadult szerbek nem kaptak volna jobb sorsot s ezzel nem épen Magyarországról indult volna ki újkori művelődésük a régi hazában maradt nemzetmag felé.

Csuka Zoltán

Ö R H E L Y

SZTEFÁNOVICS SZVETISZLÁV SZERB IRÓ ÉS MŰFORDÍTÓ ELŐADÁSA A MAGYARORSZÁGI SZERB IRODALOM SZERBIAI HATÁSÁIRÓL

Nagy érdeklődéssel várt és figyelemmel kísért előadást tartott Újvidéken a múlt hónapban dr. Stefanovics Szvetiszláv, a belgrádi egyetem tanára és a Szerb Irodalmi Szövetkezet vezetője. Az előadást élénk vita előzte meg az újvidéki szerb vezetők

körében, egyesek ugyanis nem tartották időszzerűnek, hogy ma irodalmi kérdésekről beszéljenek, az előadás megszervezője Popovics L. Milán képviselő azonban mégis megvalósította azt. Hogy mennyire igazra volt Popovics L. Milánnak, azt bebizonyította a hallgatóság többszázasa száma, akik zsúfolásig megtöltötték a szerb egyházközség dísztermét. Talán csak az előadás helye mutatta meg külsőjében, hogy előzőleg viták voltak a kérdésben, mert eredetileg a Szerb Matica nagytermében akarták az előadást megrendezni.

Dr. Szeftanovics Szeftiszláv, aki különben úvidéki születésű, három hetet töltött Budapesten és itt beszélt meg vele Popovics L. Milán képviselő előadását is, aminek a szerb irodalom elismerten kimagasló vezetője készséggel eleget tett. Az előadson Úvidék szerb életének vezetői társadalmi és osztálykülönbség nélkül megjelentek. Feltűnő sok nő volt jelen, ami ismerve a szerb nő nagy befolyását nemcsak a családi, hanem a társadalmi életben is, kedvező jelnek tekinthető, éppen annak az elgondolásnak tekintetében, amit Popovics L. Milán képviselő bevezető beszédében kifejtett. A megjelentek között ott volt dr. Csirics Irinej görög keleti püspök, Popovics Dáka volt miniszter és bán, dr. vitéz Horváth Kázmér a város h. polgármestere dr. Pálos Károly kultúratanácsnokkal, dr. Petrovics Milos a város utolsó szerb polgármestere és az egykori különböző szerb politikai pártok vezetői.

Popovics L. Milán országgyűl. képviselő a szerb olvasókör elnöke üdvözölte a megjelenteket, majd hosszabb beszédben méltatta Szeftanovics Szeftiszláv előadásának jelentőségét. Hangoztatta, hogy az előadás megtartását vita előzte meg, mert egyesek félték az első ilyen kulturális manifesztációtól, mások pedig azt tanácsolták, hogy halasszák el ezt az irodalmi estét, mert a szerb társadalom lelki állapota nem alkalmas ma ilyen rendezés megtartására. Azonban sem a félelemérzetben, sem a szerb társadalom olyan lelki állapotának magyarázatában, mint azt az előadás ellenzői tették, nem volt logika és indok. Azok, akik mindig rettegnek, amikor általános népi érdekekért eszelekedni kell, továbbra is félnék majd, mert hiányzik belőlük az az erő, amely intenzív népi kultúrélethez szükséges. Azoknak pedig, akiknek az volt a véleményük, hogy az úvidéki szerb közönséget ma nem érdeklik irodalmi és kulturális megnyilatkozások, a legbeszédesebb választ a megjelentek adták. A megjelentek nagy száma, akik pedig sem egy párthoz nem tartoznak, sem nem képviselnek egy világnézetet, mutatja a legjobban a szerb közönség igazi lelki hangulatát. Különböző társadalmi osztályokhoz tartozó különböző nevelésben részesült férfiak és nők jöttek el az előadásra és ezáltal ez a terem automatikusan is azt az egységes szellemet sugározza, amely különbség nélkül hozta ide a közönséget hogy láthatóan is bebizonyítsa azt az összhangot, amely a történelem különböző szakaszaiban és a szerb nemzet szenvedéseiben is mindig életben tartotta ezt. Ez a lényege és ez a célja ennek az összejövetelnek akkor is, amikor egyesek kételkedtek a szerb közönség igazi hangulatában.

A mai háborús időkben, amikor mindenkit gondokba ejt a holnap bizonytalansága, mégis lehetővé vált, hogy saját magunkkal találjunk kapcsolatot — hangoztatta Popovics L. Milán és hogy önbizalommal megérezzük a legmegfelelőbb beszédet, hogy a nemzeti kultúra emelkedett fokáról szélesebb látókörben megértjük annak megnyilatkozását. Szeftanovics Szeftiszláv hosszú irodalmi életében különböző irodalmi korokat és befolyásokat ért meg. Itt született Úvidéken és így kétszeresen hivatott arra, hogy a magyarországi szerbeknek a szerb kultúra kifejlésére gyakorolt hatásáról a legmegfelelőbb szavakat mondja. Kiemelte ezután Szeftanovics Szeftiszláv nagy érdemeit a

szerb nemzeti kultúra fejlesztése terén. A magas európai kultúrával feltöltött férfi irodalmi munkásságában mindig megőrizte a nemzeti szellemet. Ez Szeftanovics Szeftiszláv munkásságának legnagyobb érdeme. Munkásságának sokféleségében mindig tudatosan ragaszkodott a szerb nép nagy értékeihez és ezért sohasem vesztett el az idegenség útvesztőjében, mint sokan mások. Nagy szellemi értékeivel fogva mint költő, irodalmár s gondolkodó egyaránt megőrizte szellemi életének kiegyensúlyozottságát és békéjét.

Az ilyen szabályos lelki élet szélesebb látókörrel köleszönd és minden körülmények között az egyensúlyozottság és béke elemeit jelenti. Erre pedig ma különösen nagy szükség van. Az élet folyik és saját fennmaradása érdekében minden népnek meg kell találnia a lehetőségét annak, aminek segítségével mint élő, önálló, összetartó szervezet tovább fejlődhet. Semilyen élőlény nem maradhat életben, ha maga nem akar élni, vagy ha nincsen képessége a tényleg reális megértésre. Mi fiatal nép vagyunk és éppen ezért elég egyszerű és sokat szenvedett. Inkább tömeg és mozgalom, mint alak és szín vagyunk — határozta meg a szerb népiséget Popovics L. Milán képviselő. Nem könnyű népünknek ma az erősebb kulturális összekötések közepette élni és abban az általános történelmi fejlemények törvényei szerint résztvenni.

Az élet azonban mindennél erősebb és élni kell. A magunkba történő visszavonulás, vagy a közösségtől való elkülönülésünk nem tehetik lehetővé az építés folyamatát és a kulturális haladást a tökéletlenből a tökéletesebb felé. Aki ezt ma tudatosan teszi, az súlyos bünt vállal magára, mert minden megállás gyengeségünk és belső romlásunk kifejezője. Nem lehet olyan helyzet, megpróbáltatás vagy olyan történelmi idő, amelyben az életrel való nép nem tudna mindent megtenni, hogy megőrizze szerzett értékeit és saját jövőjét.

— Arról van szó — hangoztatta emelt hangon Popovics L. Milán, — hogy mindent meg kell tenni, hogy megérezzük ennek a kornak, amelyben minden egyes emberünk sokkal jobban érzi a történelmi drámával való egybeforrtságot, sorsdöntő jelentőségét. És, amikor most tényleg arról van szó, lehet-e akkor félreállni, lehet-e lemondani arról a kötelességről, hogy kultúránkat tovább építsük és megmentjük ma azt, ami lényegében változatlan. A legsúlyosabb történelmi időkben a szerb nép mindig bensőleg állott szoros egységben és a legtragikusabb időkben is mindig megtalálta a maga útját és megsejtette saját történelmi kijelölését.

Az alkotó nemzeti szellemet ma sem győzheti le egyesek visszavonulása a népi közösségi életből. Fel kell éleszteni azt a szellemet, amely erőt juttat kifejezésre, inspirációkat ad és a dolgok lényegét megmutatja. Ez a szellem olyan kulturális hagyományokat teremtett, amelyeket megőriztünk és amelyekből ma is élünk. Éppen a mi vidékünk fejtett ki a multban is intenzív kulturális munkásságot és magasabb kultúrfokánál fogva a népi egyéniséget tartósnak és nem átmenetinek tekintette. Úvidék volt az egész szerb népi kulturális élet központja a multban és fenntartotta a szerb népben a tereintő folyamatoságot.

A legyőzhetetlen élniakarás, a megör-

zött népi szellem és a kulturális javaknak minden körülmények között történő megóvása — ez volt általános törekvéseink, szellemi fejlettségünk és erkölcsi erőnk kifejezője. Így akarjuk a jövőben szellemi életünket egészséges úton fejleszteni, hogy megnyilatkozásai aktivitásunkban és ne passzivitásunkban nyerjék igazi és legjobb kifejezésüket. Ez volt a mai összejövetel valódi célja is.

Ha itt a falakon elhelyezett képekről őseink felkelésének, meggyőződésének arról, hogy mindaz, amit népünk érdekében elgondoltak és megtettek, ma is megvan.

Es semmit sem veszítettünk el — fejezte be nagy tetszéssel fogadott beszédét Popovics L. Milán.

A magyarországi szerbek szerepe az újjáépítési szerb irodalomban

Dr. Szeftanovics Szeftiszláv olvasta fel ezután nagy érdeklődéssel várt előadását. A szerb történelem legrégebb korszakáig ment vissza előadása elején és rámutatott arra, hogy a Nemanja-családból származó uralkodók nemcsak a hadseregére és más állami szükségletekre költötték sok pénz, hanem kolostorokat is alapítottak és amikor a szerb hatalom a rigómezei csatában elhullott, ezek a kolostorok mentették át a szerb kultúrát. Amikor a török nyomás elől észak felé tartanak a szerbek, ide, ezekre a területekre átmenetlítették a kolostorokban őrzött kultúrát is. A szerb bevándorlók jutárnak, Győr, Szeged és Miskolcig jutnak el és mind e helyeken nyomuk maradt alkotó munkájuknak. Itt kapcsolódtak be a szerbek az európai kultúrába és járultak hozzá a vidékek kulturájának kiépítéséhez, de egyúttal az itteni népekkel való versenyben megerősítették saját kulturájukat is. Megelégedéssel állapította meg az előadó, hogy ezek a tények úgy az idősébb, mint az ifjabb magyar történetírók műveiben is elismerésre találtak, így Domanovszky tanármak a magyar kultúra történetéről szerkesztett művében és Illyés Gyula legújabb munkájában is.

Itt nőtt ki az új európai és nemzeti szerb kultúra és ennek eredményeként működött itt Radicevics Bránko, a legnagyobb szerb lírikus, aki munkásságával új korszakot nyitott meg nemcsak a szerb irodalomban, hanem kulturában is, mert ő juttatta diadalra Karadzics Vukot, a szerb nyelvújítót. — Radicevics Bránko személye szinte arra kínálkozik, hogy párhuzamba állítsuk Petőfi Sándorral, akinek szláv eredetét senki sem vonja kétségbe és nemcsak a magyar nemzel legnagyobb, hanem a világirodalom egyik kimagasló lírikusa is volt. Mindkettő közél egy időben született, a népi költészetet emelték a legmagasabb tőkélyig és mindkét költő döntően befolyásolta népe költészetét. Radicevics Bránko mellett Petőfi mély hatást váltott ki a Radicevicsét követő összes szerb költőknél. Különösen Jaksics Gyuránál érezhető erősen Petőfi hatása, de nem kevésbé állt a magyar lángész hatása alatt Jovanovics Zmaj, aki emellett Arany műveinek is szorgalmas fordítója volt. Ő ismertette meg a szerb néppel Toldit és Arany balladáit is többek között.

Ezek a fordítások erős nyomokat hagynak a szerb kulturális életben és irodalomban egyaránt. Petőfi és Arany természetes őszintesége közel állott a szerb

néphez és különösen ezért voltak nagy hatással az írókra és költőkre.

Az előadó visszpillantást vetve a szerb irodalom elmúlt száz esztendejére, azt három korszakra osztja. Az első korszak költőit Radicevics Bránkó, Jovánovics Zmaj, Jaksics Gyura, Kosztics Laza és Grscics Milenko, mind délvidékiek voltak. Érdekes, hogy egy másik ismert szerb költő, Ilics Vojislav, aki nem délvidéki, szintén itt merített ihletet legszebb költeményei megírásához.

A második korszak a századfordulókor kezdődik és az első világháború kitöréséig tart. Ennek a korszaknak legnevesebb költői és írói megint csak a Délvidékről származnak: Jaksics Mileta, Sántics Aleksza, Ducsics Jován, Rákics Milán, Szeftanovics stb.

A harmadik korszak a második világháború végével kezdődik. Ennek költőim már érezni más hatásokat is, de legkiemelkedőbb lírikusa Crngánszky Milos szintén erről a vidékről származik, aki mellett földije Manojlovics Todor erősen Ady Endre hatása alatt áll, míg a prózában Petrovics Velykónál Mikszáth Kálmán, Gárdonyi Géza és legújabbban Kosztolányi Dezső befolyása érezhető.

Radicevics Bránkótól mind a mai napig a délvidéki szerbeknek tehát nemcsak nagy befolyásuk, hanem döntő szavuk is volt a szerb irodalom, költészet és általában kultúra kialakulásánál. A magyarországi szerbek az irodalmon kívül a zenében, tudományokban, festészetben és más művészetekben is döntő súlyal bírtak a szerb nyelvterületen.

Nagy érdeklődéssel fogadott előadásából azt a tanulságot vonta le dr. Szeftanovics Szeliszlav, hogy a kultúra mindennél maradandóbb, mert ennek szelleme nemzeteiket túlél, mint azt a görögöknél is láthatjuk.

Előadása végén a mai szerbiai kulturális megnyilvánulással kapcsolatosan elmondta, hogy a Szerb Irodalmi Szövetséget, amelynek ő a vezetője, most adta ki az 5. fordításában megjelent Madách: Az ember tragédiája művét kívül Shakespeare műveit is hét kötetben és ezek a komoly művek teljesen elfogytak.

Az előadást Popovics L. Milán zárószavai fejezték be.

t. s.

MEGTÖRTÉNT A DÖNTÉS A SZLOVÁKIAI MAGYAR IRODALMI PÁLYÁZATOK ÜGYEBEN

Az elmúlt év júniusában Esternázy János, a szlovákiai magyarság vezetőferfia pályázatot hirdetett öt magyar irodalmi műre. A pályázat a múlt év december 15-én járt le és eddig a határidőig összesen 31 mű érkezett hozzá. A pályázat kiírásakor kijelölt háromtagú kuratórium (Aixinger László, Csáky Mihály és Stelczer Lajos) tisztagú bizottságot kért fel a pályaművek elbírálására. A bírálóbizottság Mayer Imrénének, a Toldy Kör főjegyzőjének vezetésével április elején készült el munkájával és bírálata alapján az alábbiak alapján tett javaslatot a pályaművek kiadására, illetve a pályadíjak odaítélésére vonatkozólag:

I. Az Esterházy János által felajánlott 5000 koronás regénypályázatra öt mű érkezett. Ezek közül a bírálóbizottság mind a pályadíjra, mind pedig kiadásra ajánlja Pozsonyi Anna „A háromszínű város” című regényét. Elismerésben és dícséret-

ben részesítendő Merte Márton (álmón) „Örösváltás” előtti és Tihanyi György (álmón) „Lassú Géza hazatért” című regényét. Ezeket is kiadásra ajánlja, azonban mindhárom regényen kisebb-nagyobb változtatásokat és javításokat kívánna végeztetni kiadásuk előtt.

II. A Csáky Mihály által felajánlott 5000 koronás novellapályázatra hét mű érkezett. Ezek közül a pályadíjat Thuróczy Tibor novelláskötetének ítélte oda és ezt ajánlja kiadásra is. H. Hercsuth Hajnal „Vágyölgői legendák” című elbeszélései dícséretre érdemelnek.

III. A Toldy Kör által felajánlott 3000 koronás lírai verspályázatra 10 mű érkezett. Ezek közül a bizottság három pályázót között osztaná meg a pályadíjat. Az illetők a következők: Szeredai-Gruber Károly és Szabó László, Cottely Mária, Erdy Antal, Klimits Lajos és Páll Miklós dícséretre érdemesnek.

IV. A közelebből meg nem határozott műfajú alkotásra a Madách-Könyvesház által kifizetett 3000 koronás pályázatra a

pályadíjra és kiadásra a bizottság érdemesnek tartja Ásguthy Erzsébet „Hajnaldólk” című színművét. Dícséretre ajánlja ugyancsak Ásguthy Erzsébetnek „Franciscus Princeps” című munkáját, valamint Környi Elek filmszenarióját, amelynek címe „A pozsonyi dóm harangja”. Elismerést érdemel Császár István „Fehék alatt” című és Mártonvölgyi László „Vándorhóttal a Zobor alján” című munkája.

V. A Hid kiadóállalat által tanulmánykötetre felajánlott 3000 koronás pályadíjra a bizottság Szalai Rezső „A Duna költői” című művét tartja érdemesnek. Ezt kiadásra javasolja. Egyúttal dícséretben részesítendő Oltváry László „A pacifizmus jegyében” című munkáját.

Az Esterházy János elnöklésével összeült kuratórium elfogadta a bírálóbizottság minden javaslatát és azonosította magát azokkal. A bírálóbizottság részletes bírálata a kuratórium el fogja jutlatni minden egyes pályázóhoz, egyidejűleg visszaadja a pályázóknak pályaműveiket.

S A J T Ó S Z E M L E

SORSUNK. (Pécs, III. évfolyam, 4. száma, április.)

Csuka János: A délvidéki magyar sajtó szerepe a kisebbségi életben címen ír cikket. Csuka János ebben a cikkében visszpillantást vet a küzdelmes kisebbségi életre. Az újságíró élete nem a legrosszabb volt a szerb megszállás alatt. A délvidéki sajtó munkatársai állandó mozgásban voltak, mert minden lapot előbb-utóbb elérte a végzet és vagy a beszűntetés veszélye vagy az irányváltás nehézsége fenyegette. Az 1918. évi katasztrófa talán a délvidéki sajtó és újságírói társadalomra volt a legsúlyosabb. A szerbek egymásután szüntették be az addigi magyar lapokat és volt idő, amikor a Délvidék újságírói Pécs és az ugyancsak szerb megszállás alatt álló Temesvár elégették ki. Később nehezen bár, de lassankint életre kelttek a délvidéki magyar lapok is. Legelőször természetesen a legártatlanabbak kaptak megjelenési engedélyt, legelső volt a Friss Újság. Ennek a legkisebb igényű lapnak volt ideje, amikor 20.000-es példányszámban jelent meg. Természetesen, ahogy megjelenhettek a többi nívós lapok, eszenveződött. Egy ideig eszedesen munkálkodhattak a délvidéki újságírók és ebben az időben az újságírói társadalom egész szép kis irodalmi kört termelt ki magából. Legtöbb délvidéki író ebben az időben jutott először nyilvánosságához. De később, a marseillei királygyilkosság után egészen veszélyessé vált az újságírói pálya. Voltak hetek, amikor a sajtópercek lavínja zúdult a délvidéki újságírók és lapok nyakába. A magyar lapokban olyan cikkeket kellett leközelítniök, amelyet Belgrádban írtak, s ha ezt nem tették, nem jelenhettek meg többet. Nagyon sokszor a jugoszláv újságíróegyesületnek kellett közbe lépnie és a szerb kollégáknak kellett megvédenie a túlrók ellen a magyar újságírókat. És az igazság az, hogy ezt többször meg is tették. Nehéz időköt élt át a magyar sajtó a Délvidéken, de ebből a nehéz időkből nem a megalkuvást, hanem az igazságos, harcos szellemet hozták maguk-

kal a délvidéki sajtó munkatársai. A délvidéki magyar újságok adottságaik és céljaik szerint igyekeztek szolgálni a magyar ügyet, s ennek keretében teret, segítséget adtak a magyar politikának és a kultúrának. A sajtó vezetőinek, akiknek írásai a magyarságot felvilágosították és lelkesítették.

Csuka Zoltán a „Szentelek Kornéli Irodalmi Társaság megalakulásáról” ír. A délvidéki magyarság huszonhárom esztendőse kisebbségi sorsában jutott igazán tudatára, mennyire fontos egy elzárt vidék helyi irodalmának meggyökereztetése. Szentelek Kornéli, ez a rövid életű débrecskai orvos, fáradhatatlanul munkálkodott, hogy a magára maradt Délvidéken életre keltsék az irodalmat. A jólétben élő Bácska népe az összeomláskor ébredt tudatára, mennyire magára maradt, mennyire elszakadt a honi kultúrától. Ebben a nehéz időben vállalta Szentelek a Kazinczy-szerű küldetést és kifülfő tüdővel állt a kis csoport élére. Ez a kis csoport vallotta magát délvidéki írónak és ebből a gyenge csemetéből kellett kiizmosítani a délvidéki irodalmat. Szentelek, aki orvos létére tudta, hogy halálos kór bacillusait hordja magában és tudta, hogy a legteljesebb pihenésre lenne szüksége, mégis vállalta az emberfeletti munkát. A munkának eredménye lett. A délvidéki irodalom megteremtődött, de életre hívója sírba szállt. Ittmaradt kortársai most azzal áldoznak az elköltözött Vezér emlékének, hogy megalakították a Szentelek Kornéli Irodalmi Társaságot.

B.

KALANGYA. (Zombor, XII. évfolyam, 3. szám.)

Bisztray Gyula Szentelek az irodalom-szervező címen ír szép megemlékezést Szentelek Kornélról. A tragikus korán elhalt költő, aki rossz tüdővel, kifülfő lélekkel, mint orvos járta a poros bácskai utcákat, rövid élete alatt maradandót alkotott. Megteremtette a semmiből a bácskai irodalmat. Szentelek, a falusi orvos, fües óráiban rengeteget olvasott. Olvasott olyankor is, mikor más ember a pihenésnek szánja idejét, s azonban még ezt az

időt is az irodalomnak szentelte. Valahogy végzettszerűen érezte, hogy nagyon rövid ideje van hátra és ezt a kis földi létet nem henyéssel akarta eltölteni. Szívtá magába a világirodalom szépségeit, hogy azokból sokat sokaknak visszaadjon. Van az életében sok Kazinczy-szerű. A porosan unalmas, egyhangú bácskai kis faluban, a forró napsütésben behúzódván egy elszórtított szobában levelezni kezdett. Jöttek, mentek a levelek. Irt minden eldugott kis bácskai faluba, ahol csak egy szikrányi kis tehetség is tartózkodott. Szenteloky maga köré gyűjtötte Bácska zseneghajtsú tehetségeit. Harcolt, buzdított, fáradhatatlanul kutatott és nem ayugodott, amíg életjelt nem adott magáról a délvidéki irodalom. Ez a törékeny költő, ez a beteg orvos, arcán a tüdőbaj rózsáival, egymaga többet tett a Jugoszláviához csatolt magyarság szellemének ébresztésére, támogatására és erősítésére, mint százan meg százan mások. A nagyműveltségű Szentelokyt vezérüknek fogadták a délvidéki írók s ezt a nehéz szerepet vállalta. Vállalta, pedig orvos létére tudnia kellett, hogy azt a kimerítő munkát, amit Jugoszlávia félmillió magyarságának szellemi vezetése jelentett, nem bírja el gyenge tüdűje. S ő mégis élre állt. Megteremtődött a „vajdasági” írói rend. Még aranylag ez volt a legkönnyebb feladat. Nehezebb volt azonban abban az időben napot indítani és Szenteloky mégis rövid öt év alatt két jelentős irodalmi folyóiratot is indított s két könyvsorozatot létesített. 1928-ban jelent meg a „Vajdasági Írás”, majd ennek megszünte után rövid ideig, átmeneti megoldásként a *Mi Irodalmunk*, s végül a ma is fennálló és mind izmosabban tekintélyesedő *Kalangya* című folyóirat. Szenteloky frótársai elszoruló szívvel látták, hogy szellemi vezérük a nagy munkában egyre halványul, fogy és fárad, ekkor azonban már túl volt a legnehezebb munkán. A Délvidék közönyös népét felrázta nemtörődömségéből. Az ifjú írók, akik szárnyai alól kerültek ki, már hittel és lelkesedéssel hirdették intő jelszavát: „Nincsen egyébünk, csak ez a föld. Szeressük, mert a miénk...” Délvidék magyarsága magára talált, de Szenteloky Kornél örökre megpihent. Törékeny, gyöngye testben sokszor halhatatlan, erős, nagy lélek lakozik. Az emberi lélek, a teremtő szellem s az önfeláldozó akarat előtt áldozunk mi most, megöröklítve Szenteloky Kornél halhatatlan emlékét s áldozunk valahányszor csak valljuk a szellem erejét a hitvány anyag s a nyers erő fölött! — fejezi be cikkét Bisztray Gyula.

FELVIDÉKI NEVELŐ. (Kassa, 1943. március.)

Kara Mihály „Ruszin gimnáziumban tanítok magyart” címen számol be egy ruszin gimnáziumban történő magyar nyelvtanításról. A ruszin gyerekek már magyar tudással kerülnek az alsóbb osztályokba is. A tanulók 90–95%-a annyira ismeri a magyar nyelvet, hogy a tanár nyugodtan olvashatja előttük a megfelelő magyar osztályokban bevezetett magyar olvasókönyvet. A mostani I. osztályban kb. 10 tanuló magyar nyelvi tudása nem mondható kielégítőnek. Egy tanuló egyáltalán semmit sem tudott magyarul, ennek szülei sem beszélnek magyarul (menekültek), de iskolában sem tanulhatta meg nyelvünket, mert az elemi iskolát magánúton végezte. Ez szinte kirívó jelenség a többi ru-

szin gyerek magyar tudása közül. Az életre készülő ruszin fiatalság tudja, hogy tanulmányai folytatásához, hivatalvállalásához feltétlenül szüksége van a magyar nyelvi tudására és ezért lelkiismeretesen és szorgalmasan tanulja is, már egészen gyerekkorban. Abban a gimnáziumban, ahol Kara Mihály is tanít, már annyira haladtak a tanulók a magyar tudásban, hogy nem volt célszerű a magyar tanítást bizonyos megköthetőségekhez tartani, hanem átugorva az elemi kezdést már komolyabb foglalkoztatással lehetett kezdeni. A ruszin tanuló ifjúságnál az a lényeges, hogy minél több magyar szót, összefüggő szavakat, mondatokat, minél több magyar beszédet halljanak. Természetesen az írást is sokat kell velük gyakoroltatni, mert kisebb korban a tanulók inkább hallomásból tanulnak magyarul (akusztikus tanulásra vannak beállítva), nagyobb korban pedig inkább látásból vagy mozgásból (vizuális vagy motorikus) beállítottságuk. Ezért azután sem az előbbit, sem az utóbbit kell szorgalmazni, vagy olvassatva tanítani, hanem az írásbeli munkát kell velük mindgyakrabban alkalmazni. Öröm tanítani a ruszin fiatalságot magyarra, a velük sokat foglalkozó Kara Mihály, sok tapasztalatot szerzett a tanulás közben legfőbb visszatérő hibákról s ezeket három főcsoportra osztotta: az első a hangtan, a második az alaktan és a harmadik a mondat. Az idegen nyelvet tanuló ember rendszerint a saját anyanyelve hangsúlyát viszi bele a tanult nyelv mondataiba. Így a ruszin gyerekek leginkább azokat a betűket ejtik idegenszerűen, melyek a ruszin nyelvnek nincsenek meg. Ezeket azután nem tudják rendesen kiejteni, mert hiányzik náluk az ajakműködés és esucorítással járó megszokás. Az alaktanban pedig a ragozással van baj, míg a mondatban a határozott és határozatlan névelők használatával. Azonban mindezen hibák felismerésében már úgy lehet kezdeni a tanítást, hogy a tanulással fokozatosan ezek is eltűnjenek. A nyelvi vétségek forrása mindig ugyanaz: a tanulók anyanyelvükön gondolkodnak akkor is, amikor magyarul beszélnek. Ne csak ösztönszerűleg beszéljék a tanulók a nyelvet, hanem igyekezzünk azt tudatosá tenni számukra. A mód az iskolában, de különösen a középiskolákban meg van rá. A magyar nyelv tanítója vagy tanára más nyelvekkel szemben olyan előnyben van, amellyel a latiné vagy franciáé nem igen dicsekedhet. Benne él tanulója abban az embertömegben, amely a nyelvet beszéli, a tanulóknak alkalma van magyar szót hallani, az iskolában ismeretét tudatosítani bővíteni. Csak jóindulat, akarat és szorgalom kell hozzá — fejezi be cikkét Kara Mihály.

NOUVELLE REVUE DE HONGRIE — 1943. február.

A folyóirat ezt a számát túlnyomórészen a 10 éve halott nagy államférfi, Apponyi Albert emlékének szenteli. *Praznovszky Iván* szemlései benyomásait és emlékeit mondja el vele kapcsolatban. Szerinte Apponyi pályáját az jellemzi, hogy folyton emelkedő vonalat mutat s tekintélye, fontossága korával nő. Politikai képességét, széleskörű ismeretét, kivételes műveltségét s tisztelteméltó voltát politikai ellenfelei is elismerték. Külpolitikai pályája békeidegációból elindulással kezdődött. Apponyi felfogása e megbízatásával kapcsolatban az volt, hogy

nem szabad sem megalázkodni, sem síránkozni, hanem meg kell védeni a magyar álláspontot, annak tudatában, hogy Magyarország területi épsége európai érdek. Ezt az elvet fejtette ki a béketárgyaláson mondott nagy beszédében, amelyhez még Lloyd George is gratulált. — Még ennél a feladatnál is nehezebb volt számára, megmagyarázni a magyar nemzet számára a kegyetlen béke kényszerűségét. Apponyi további külpolitikai tevékenysége a béketárgyalásokon való működésének logikus következménye. Ő lett Magyarország népszövetségi megbízottja. Apponyi élete végéig hű maradt a népszövetségi eszméhez, bár sok csalódásban volt része, mikor a Népszövetség egy pár politikai kalandor és rövidlátó politikai befolyása alá került.

Kornis Gyula Apponyi filozófiáját mutatja be szép tanulmányában. Milyen volt a filozófiai felfogása ennek a nagy embernek, kinek élete legalább három nevedszázadot foglal magába? A mindennapi dolgokban is egyetemes látással rendelkezett. Az ideák embere volt. Platóni értelemben vett filozófus. Látta a dolgok egyetemes összefüggését, a leibnizi principium cohaerentiae értelmében. Azonkívül erősen kritikai szemmel. Lényének legéresebb vonása az idealizmus. Megvan az összefüggés Apponyi filozófiai és politikai felfogása között is. Szerinte az államra azért van szükség, mert az egyén csak annak keretében fejtheti ki képességeit s dolgozhat biztonságban. Nagy helyet foglalnak el világfelfogásában a művészetek, különösen a zene. Szerinte: „A művész a létező dolgokon keresztül érkezik el az igazsághoz, az államférfi pedig az igazságon át a valósághoz.” A történelmet is filozófus szemmel nézte s a változóban meglátta az örököt. „A világ nemzetközi törvényszerűei előtt senki sem tett annyit Magyarország életének és tekintélyének felemeléséért, mint Apponyi. Már a béketárgyaláson történetfilozófiai magaslatra tudta emelni a magyar kérdést, a változó és szeszélyes erőkből származó tényezőkkel szemben nagy beszédében megmutatta az állandó történelmi erőket, melyek nem engedik meg az értelem számára egy ezeréves ország feldarabolását.”

Egyed István Apponyi és a közjog címén a nagy államférfi közjogi felfogását ismereti. Apponyi ebbeli munkásságát a Kiegészítés ténye határozza meg. Előnk részt vett a közjogi harcokban. „1918-ig a magyar politikai életet az Ausztriával való viszony kérdése határozta meg. Apponyi gróf is a közjog terén, úgyszintén a politikában s az irodalomban, elsősorban azon fáradozott, hogy ezt a viszonyt megvilágítsa, megmagyarázza. De nem maradt meg természetesen e kérdés vizsgálatánál, melyet ő kezdetben megoldott az ősi hagyományok és a magyar alkotmány szellemében.”

A magyar alkotmány legjellemzőbb vonása szerinte a Szent Korona tana, s legfontosabb elve a jogfolytonosság. A jogfolytonosság elve Apponyi közjogi gondolkodásának s írásainak legjellemzőbb sajátja. Felfogásában a jogfolytonosság biológiai tünet és életszükséglet. A nemzetet egynek veszi a néppel, mert „gyöngye az a nemzet, mely nem zárja kebelébe a népet egészen s a nép, mely nem tömörül a nemzet eszméjében, csöcselékcsapata”. A parlamenti rendszer híve. A területi épséget a magyar alkotmány 16-

nyeges elemének tartja. Apponyi művésze és mestere volt a közjog tudományának", — foglalja össze fejtegetéseit a szerző.

Leopold Boissier, az Interparlamentáris Unió főtákará is hódoló cikkben emlékezik Apponyi interparlamentáris működéséről. „Ha valaki elmondhatta magáról: ember vagyok, és semmi emberit nem tartok magamtól idegennek, akkor az Apponyi volt”, — állapítja meg magasztaló elismerések között.

Edwin Linkomies-nek, Finnország jelenlegi miniszterelnökének hazája 1943-as helyzetét ismertető érdekes cikke tarthat még különösebb érdeklődésre számot.

Tóth Béla

NATION UND STAAT. (Wien, 1943 jan-febr.)

R. Klein (Die Umsiedlung des Deutschum Bosniens) közli, hogy a múlt októberben kötött megegyezés alapján 20.000 német költözik Horvátország délkeleti területeiről és Boszniából Németországba. Pedig csak egy részük került oda Nyugat-Németországból, a többségük a Tomesközéből, Bácskából, Szerémségből, Galiciából vagy Oroszországból költözött — a 19. század folyamán — a folyó völgyekbe. Hasznára voltak a szláv lakosságnak, megismertették velük a vaskézt, fejlesztették az állattenyésztést, a gazdasági növények termelését, a gyümölcstermelést.

W. Hasselblatt cikksorozata, folytatása (Die Völker des Ostens) rövid pillantást vet a litván nép történetére, Gedenntől a nagy litván birodalom megalapítójától a lublini unióig, mikor Litvánia egyesült Lengyelországgal. Osztották ennek sorsában, még a felosztásban is. A porosz területre került Litvánok elnyomásáról a cikk nem emlékezik meg, ellenben kiemeli, hogy a litván nemzeti mozgalom iratait Poroszországban nyomták, s onnan csempészték át Oroszországba. A litvánok ugyanis nem olvadtak be a lengyelekbe, mert szociális helyzetük, parasztvoltuk védte őket; nem ért náluk eredményt az oroszosítás, mert gátolta katolikus voltuk. Sorsukon már a század elején enyhített a cári kormányzat, Mai helyzetüket egy litván közfő így jellemzi: „Csak az uralkodó hatalom változott. Az orosz hullám visszahúzódott, a német pedig ránkzúdult.”

P. Bruck (Die Völker Europas und das Reich) a burgund állam gondolatának négy formáját vizsgálja. Mint ittközállam alakult a 15. században a németalföldiekből és vallonokból, újabb formáját élte ki Orániai Vilmos szabadságharcában. A burgund-államban megvalósult a román- és a germán-együttélés; két nyelven közös kultúra és közös érzelme fejlődött. Ennek az életstílusnak képviselői Erasmus és Marnix van Sint Aldegonde, Erasmus világpolgár, antinacionalista, de hazájának nevezi majd Hollandiát, majd az egész Németalföldet, Van Sint Aldegonde, Orániai Vilmos szabadságharcának az apja, germánul érez. De Németalföldért elhagyja germánosságát, a francia szövetség pártjára áll, mert értékesebbnek látja a spanyolokkal szemben. A burgundi állam harmadik alakját a bécsi kongresszus formálja. Mikor 1830-ban kettéváltak az Egyesült Németalföld, csupán vallási, nem pedig nemzeti okból történik. Napjainkban Joris van Severen újította fel a burgund-gondolatot: Németalföld, Belgium és gyarmatok egyesítésével képzelte el a Dinaso-államot. Hogy

ezt nem szabad tisztán fantázia játéknak vélni, azzal bizonyítja P. Bruck, hogy a burgund-állam gondolata ezredév óta újra és újra megvalósulásra tör.

A. Weingartner (Die deutschen Volksgruppen im Umbau) befejezi cikksorozatát. Előbb Jugoszláviával foglalkozik. Megrohanása után a 700.000 németből csak 200.000 maradt Szerbiában. Jelentős részük a Bánságban él; központjuk Nagybecskerek. A szerb kormány a lehető legnagyobb szabadságot engedélyezte a német népcsoportnak. Ennek főszerve a Pr'inz Eugen-szervezet. Első gondjuk az iskoláig. Minden német község, amelyben 15 német iskolaköteles gyermek van, tartozik iskolát állítani. Számuk máris 100-ra emelkedett. Van kereskedelmi, gazdasági iskolájuk s több tanítóképzőjük. Az „idegen népiségű” tanítókat elavoltították a német iskolákból. Versecen felállították az Institut für Heimatforschung-ot, Van hetilapjuk, a Banater Beobachter. — Romániában is csökkent a németek száma, részint azért, mert a Szovjet és Magyarország területet hasították ki belőle, részint elköltözések miatt. Az itteni népcsoportnak van a legjobban megalkotott szervezete. Ez arra törekszik, hogy a temesközi sávok és az erdélyi szászok közt levő nagy különbségeket eltüntesse, s nemzetiszocialista németeket neveljen, akik önkudatossak lesznek nagynémet magartásukban. A népiség őrzését az erdélyi evangélikus egyház végezte a kiegyezés óta, mert ez megsemmisítette a szászok népi szabadságát. 1940-ben a román állam visszaadta szabadságukat, tehát az egyház visszavonulhatott vallásos feladataihoz. A romániai németek is az iskoláigyre fordítják a legnagyobb gondot, de fontosnak tartják a munkáskérdést is. Sok üzemben különböző nemzetiségű munkás dolgozik, ezért világosan tagolni kell az üzembiztonságot is a nemzetiségi szempontból. A közvélemény végső következtetése az, hogy a német népcsoportok egész Európában egységük tudására jutnak.

A Helyzet-rovat Magyarországról szóló része ismerteti a nemzetiségi kérdés parlamentári megvitatását. Említi többek között, hogy egyik kárpátaljai képviselő felpanaszolta: az ottani tisztviselők — a kormány intenciója ellenére — nem tanultak meg ruténul. A belügyminiszter válaszában azt kívánta, hogy félre kell tenni a kécsényes politikai szempontokat. Ha ezt józan értelemmel nem látják át, ököllel sújt le és megérteti, hogy ma mindannyian magyarok vagyunk, s csak egy célt ismerünk, az ország jövőjének megmentését és biztosítását. — Szinyei-Merse kultuszminiszter kijelentette, hogy „addig van jogunk Európában itt lenni, amíg a tiszta történelmi magyar világnézetet (a keresztény magyar világnézetet) képviseljük. Ennek a világnézetnek minden iskolába, minden kultúrintézménybe be kell hatolnia.” E nyilatkozatról megjegyzi Ph. Böss a Süddeutsche Rundschau-ban: nyílt kérdés, vajjon lehet-e maradéktalanul védeni a kultuszminiszter ez állítását a tárgyilagossá bírálatlalt szemben.

A magyarországi németek 132 óvodát állítottak és 393 nyári gyermekgondozót. A német „Mutterlandból” 8000 gyermeket látott vendégül, ezek egyrésze tére is itt maradt. — Dr. Basch Csávoly-on arról beszélt: A németek el akarják érni, hogy a következő évtizedekben ne kelljen meg-

szüntetniük népi intézményeiket, iskoláikat, megváltoztatni nevüket, érzelmeiket, azt akarják, hogy a „néphatárokat” végérvényesen megjelöljék, s hogy a németiség, mint zárt közösség saját népisége törvényei szerint szabja meg jövőjét, világnézetét. A magyarországi németiség mind örökre elismerje a vezérelt eszmét. Helyzetét pedig a fronton harcoló katonáknak döntik el.

Nánay Béla

DEUTSCHE FORSCHUNGEN IN UNGARN. (1942. január—június. Budapest.)

J. Weidlein (Vödegebiete in der Schwäbischen Türkei) azt vizsgálja, hogy a még török uralom alatt is virágzó Dráva-zug (Baranyában 19 vár, 27 város, 922 helység, Tolnában 13 vár, 27 város, 540 falu) milyen mocsaras, erdős steppévé vált a felszabadítás után, s hogy változott a települők kezelmunkája által ismét művelt területé. — Fr. Zimmermann (Die mundartlichen deutschen Ortsnamen in Ungarn) megállapítja, hogy a hazai németek általában jól beszélnek a magyar nyelvet, helyesen ejtik a magyar helységneveket, ha magyarul beszélnek. Német beszédükben azonban elváltított formában használják azokat. A szabályos hangmegfelelések bizonyítják, hogy nyelvtörvényszerű, német hangjellegű változásokról van szó. — A. Krischan (Von Chumbul bis Hatfeld) Zombolya (Torontál m.) történetét tekinti át. 1333-ban történik róla először említés. Neve ekkor Chumbul. A magyar történészek szerint magyar lakosai voltak. Az idegen kutatók feltevése szerint csak a nemesség volt magyar, a jobbágyok azonban szláv és román. A török kiűzése után sivatár pusztá maradt a helyén. 1766-ban alapítják újra. Erről azonban a tanulmány folytatása szól majd. — E. v. Bonomi (Die Glocken im Leben des deutschen Volkes im Ojner Bergland) apró részletekbe ható, bő tanulmányban foglalkozik a budavideki harangokkal. Főbb pontjai: a harangalkotmány, harangajándékozók, harangöntők, harangfeliratok, harangszentelés, harangnév, harangozók, a harangok használata, a harang a mondában, szólásokban, tréfában. — A. Tafferner (Bartholomäus Szemere's unbekannte Arbeit über Nationalitätenfrage in Ungarn, Österreich und Osten. IV. folytatás) Szemere maró gúnnyal tárgyalja a Habsburgok politikáját. Három szóval jellemzi: abszolutizmus, germanizálás, katolizálás. Egyik sem sikerült. Nem sikerült a katolizálás, hiszen az ország 14 millió lakosából majd 7 millió nem katolikus (1853-ban). Azonkívül nemes még egy állam Európában, amelynek katolicizmusát annyira áthatotta a protestáns szellem, mint a magyart. Az abszolutizmus kitörölle ugyan az országot a független államok sorából, de a nemzet állandóan védte alkotmányát, a török segítségtől a szellemi harcig változó formában; sőt védte akkor is, mikor az alkotmány már nem volt időszerű. Az alkotmány védelme fejlesztette ki a magyar patriotizmust s ebben egyé vált az országot, minden nemzetisége. Ezen a ponton aztán elbukott a germanizálás is.

Az 1848-as törvények megszüntették a nemzetiségek privilégiumait is a többi kiváltsággal együtt, s helyettük megkapták az ország minden lakosát megillető jogokat és szabadságot. Nem közömbös, hogy egy nemzet miként nyeri el jogait. Bécsben barrikádharcokkal kényszerítették ki

az alkotmányt; a magyar nemzet alkotmányos úton szerezte meg jogait. Téves tehát, ha a magyar forradalmat azonosítják az európai forradalmakkal. Nálunk nem volt köztársasági forradalom, mint a franciáknál, sem nacionális, mint a délszlávoknál. A magyarság csak az alkotmányos szabadságért és politikai-nemzeti függetlenségéért harcolt. A dinasztia pedig azon törvények ellen fordult, amelyeket maga szentesített. A magyarság ellenében a hivatalnokokra és a katonákra támaszkodott. Előbb az osztályokat akarta egymás ellen kijátszani, majd — mikor ez nem sikerült — a nemzetiségeket lázította fel. E lázadásnál két dolgot kell szem előtt tartani a tisztánlátás kedvéért: az esztrák politika alkotmányellenességét s a nemzetiségek nacionalizmusát.

H. Rein (*Ella Triebnigg-Pirkhert, die Dichterin der Schwäbischen Türkei*) meglepő rokonszenvvel ismerteti a költőnő életét és munkásságát. Megemlíti, hogy németre fordította Rákosi Jenő Aesopusát. — J. Geréb (*Der Ortsname Ostmach—Aszód*) elemzi Aszód nevét, megállapítja, hogy tősgyökeres magyar szó, kiszáradt, (aszott) völgyet jelent. Az Ostmach óév Aszód elnémetesített formája. Eredeti lakói magyarok voltak. A németek csak a 18. sz.-i településkor költöztek oda, de a szerző felteszi, hogy már a török uralom kezdetén is beszivárogtak. — Kisebbségi közlemények s könyvszemle zárják a folyóiratot. *Nánay Béla*

MAGYAR SZEMLE. (Budapest, 1943. 4. száma)

Bálint Sándor: A szegedi egyetem és a délvidéki táj címen ír arról, hogy mi az egyetem lényege és hivatása. Ebből kiindulva Bálint Sándor azt fejtegeti, hogy a vidéki egyetemek milyen hatással vannak az ott tanulóakra. Tudvalevő, hogy a környezeti ihletése valamiképpen az egyetemen is megérinti. Oxfordnak, vagy Heidelbergnek, Bécsnek, vagy a Sorbonne-nak, Budapestnek, vagy a Columbia-nak az egyetem eszményeinek immanens egyezése mellett is van sajátos jellege, egyéni vonása, a tudományművelődésnek bizonyos helyi, nemzeti karaktere. A szegedi egyetemnek is így megvan a saját íze, zamata. Szegeden már húsz éve van egyetem, de Szegednek csak harmadik éve van saját egyeteme. A szegedi egyetemnek valóban szép feladata van: a szegedi és délvidéki magyar szellemiség méltó értelmezése, nemes öntudatra ébresztése és egyetemes magyar értékke és tulajdonná avatása. A török hódoltság után Szeged népe számos rajl erezett Dél-Magyarországra, ötvennél több falut telepít újra. Szegednek éppen múltjából és földrajzi helyzetéből adódó kötelessége, hogy a Délvidék magyarságával való összetartozás élményét akár áldozatok árán is ápolja. Szeged a világháború előtt nagyon sokat foglalkozott a délvidéki nemzetiségekkel, de ugyanakkor kissé elhanyagolta a délvidéki magyarság gondozását. Most ezt teszi jóvá a szegedi egyetem. A szegedi egyetem nemcsak tudományos intézmény, hanem nemzeti őrhely is; színmagyar környezet középpontja, magyar népi kultúrájában virágzó táj szíve. Minden adottsága megvan ahhoz, hogy a környező paraszti magyarságot a nemzeti önszemlélet és tudatos feladatvállalás heroikus fokára emelje. Másfelől pedig, hogy a magyar kultúra egyetemes újszerű tartalmát, friss ösztönzéseket plántáljon.

DONAUEUROPA (Budapest, 1943 márc)

Tanulmányai közül legjobban érdekel bennünket Fr. Ronneberger-é: *Gedanken zum Volksgruppenproblem*, mert messze elhajlik az államszervezési elvétől és a határok eddigi értékelésétől. Alaptétele az, hogy a jogi gondolkodásnak forradalmi átalakuláson kell átmennie; a kisebbségi kérdést többé nem lehet a szokott állam- és népjog-fogalmakkal megoldani. Hogy a törvény előtt minden polgár egyforma — a liberális és individuális korszak gondolata volt. Vele szemben már 1933 előtt hangoztatta a német jogtudomány, hogy a kisebbségi és nemzeti jogot a „népcsoportjog”-gal kell helyettesíteni, s kifogásolta azt is, hogy az anyaországnak nincs kapcsolata a német kisebbségekkel, s nem segítheti őket. A nemzeti szocializmus és Hitler jogot követelt a Német-birodalomnak, Ausztriának és Csehországon kezdve, hogy a határokon túl lakó németiség érdekeit is képviselhesse és védhesse.

A német jogtudomány ezután a népfejlődési törvényeit, közvetlen életmegnyilvánulásait, kiterjedésének okait és hatásait vizsgálja. A német kisebbség a szemében nem kisebbség, hanem a német néptest egy része, ezer szállal hozzákötve, s közülük csupán egy szál a nyelv. A Nagynémetbirodalom megvalósulásában van, s vele náruhámosan nőnek a birodalmi és a külföldi németek kapcsolatai. A határterületeken lakó csoportokat hazatelepítették. A figyelem most Délkelet-Európa 2 millió németjére irányul. A kisebbségről az államalkotó néppel egyenlő rangra emelte őket a Birodalom, s most a népcsoportjai valamennyi tagjában olyan mentalitást akar kifejleszteni, hogy minden helyzetben úgy cselekedjenek, mint a birodalmi németek.

A népcsoport fogalmát kétféleképpen lehet felfogni: vagy jogi mivoltában, jogállásából következően politikai helyzetére, vagy — a jelenlegi jogi helyzetet megelőzve — világnézeti, szervezési és szociológiai szempontból meghatározni tárgyi helyzetét. Eszerint a „népcsoport” nem a jog alkotása, hanem valami egész, egy tény; a jog csak csatlakozik hozzá. A német vezéri állam a politikailag elrendezett nép szervezeti és jogi formája, jogi tény és hatalmi tény. Ennek mintájára kell tekinteni a német népcsoportnak, mint politikai közösségnek, jogi formáját. A népcsoport jogforrása tehát nem az otthoni állam joga, nem is az állam és az anya-állam államközi jogi viszonya, hanem a népcsoport rendje. A népcsoport mint közösség szüli a jogot. A népcsoportnak mindig és mindenütt elsőbbsége van az állammal szemben. S az európai problémák megoldásában ez a népcsoportjog fog érvényesülni.

A fűzet többi tanulmányai: N. Nahmer A pénz a háborúban, Somogyi József: Dunaeurópa és a tengerszorosok viszonya, K. Haucke: Bulgária történelmi útja, Fr. Benda: Szlovákia belső kereskedelme, Morlin Zoltán: Dunaeurópai filmsere, Kléwényi Lajos: A magyar háborús gazdálkodás-jog alapjai.

Nánay Béla

HITEL. Nemzetpolitikai szemle (Kolozsvár, 1943. 3. szám.)

Deér József: Állam és nemzetiség a régi Magyarország címen tizennyolcadik tanulmányában tárgyalja a régi magyar királyság belső szerkezetét. Ez a régi szer-

kezet lényegesen különbözött a liberális-mus korának nemzeti egységállamától. Az állampolgárság mai fogalma és az egyenlő teherviselés elve éppenúgy ismeretlen volt, akár az egységes jogrendszeren alapuló központosított kormányzás és az államterület egységének mindenben azonos berendezési, kisebb egységekre, megyékre való tagozása. A közigazgatási és igazságszolgáltatási keretek az egyes néprétegek szükségleteinek megfelelően egyénben alakultak s e részeket nem bürokratikus kapcsolat, hanem a király, mint „természetes úr” iránti hűség fogta össze egésszé, állammá. A nemes és jobbágy jogállásának éles elhatárolása a megye életében háttérbe szorult minden egyéb faji, nyelvi, vallási szempontot. A régi Magyarországnak volt román, rutén, szlovák nemessége is, mely azonban a magyarral mindenben azonos jogi helyzetet élvezett. A szorosan vett Magyarország a nagy megyei tömbbel néhány más szervezett közigazgatási kerület áll szemben, melyeket a megyéktől mindenkor világosan megkülönböztettek. Ilyen külön területeket alkotott Erdélyben a székelység, ez a magyarsággal fajlag és kulturális tekintetben rokon, a jellem- és szokás árnnyalában tőle mégis különböző népelem, melyet a magyarság vagy Erdélyben talált, vagy pedig az vele együtt a honfoglalás idején költözött az új hazába. Megyék és területek egységesen egyaránt közösségek, univerzálisok, azonban a közösségképződés elve a két alaptípus esetében egészen más. A megyei univerzálisban az azonos jogú, országos elterjedettségű nemesi, illetve jobbágyi társadalom kizárólag területei, tehát kormányzatechnikai okokból különült a többi megyétől. Ezzel szemben a határvidéki önkormányzatokban a területi elv csak másodlagos jelentőségű, csak kifejezője a lakosság leglényegesebb tulajdonságának, a külön nemzetiségnek. A megye és a területi különbség az oklevelek terminológiájában világos kifejezést nyer: universitas nobilium de Zala — universita Saxonum, Siculorum, Cumanonum. Tehát az országos jogon alapuló megerendszer a magyar, a területi pedig a nem magyar, vagy a magyartól bizonyos vonásaiban különböző nemzetiség szervezete. A régi magyar államszervezetnek ez a népi megalapozása különösen Erdélyben szembeötlő, ahol az újkor elejére a magyar megyei területből, a szász és a székely autonómiából magyar, szász és székely nációnak lesz. A magyar középkor tehát ismerte a nemzetiség fogalmát s az államélet pillérei között annak bizonyos szerepet is juttatott. Kétségtelen az is, hogy a nemzetiség ismertetőjegyei között a középkor utolsó századaiban a külön nyelv mozzanata is helyet foglalt. Mint az egykori Európában, úgy Magyarországon is, a „natio” egyben „lingua” is jelent. Mint-hogy azonban az írásheliség és a magasabb államvezetés nyelve latin volt, a nyelvi különbségnek a nemzetiség fogalmában csak érzelmi, árnyaló szerep jutott. Végül így fejezi be értékes tanulmányát Deér József: „A történetírő, midőn a középkori Magyarország nemzetiségi állapotának képét felvázolja, tisztában van azzal, hogy ebben az esetben az egyedi és egyszéri, tehát visszahozhatatlan jelenségekről és helyzetekről van szó. A magyarság és nemzetiségek életében éppoly kevésbé térhet vissza a nyugalomnak és egyensúlynak középkori állapota, mint ahogy Európa nemzeti sem terelhetők többé a nacionális ke-

resztieny respublika révén. A dolgok visz-szahozhatatlanságának tudatában sem árt azonban arra emlékeznünk, hogy a ma-gyarság egy történelmi helyzetben már meg-találta a nemzetiségekkel való együttélés arkanumát."

Oberding József György: A bányási tele-pítések rövid története címen ír cikket. A magyar Alföldet lezáró Bácska és Bányás ősrégi telepítésével foglalkozik a cikk. A magyar honfoglalás előtti időkben a Bányás legrégebben ismert urai a szig-geenek voltak. A sziggeenek uralmát a dákok váltották fel, majd a Kr. u. 107-274-ig a rómaiak birtokolták. A rómaiak uralmát a gótok, hunok, avarok, gepidák, frankok és bolgárok uralkodása követte, anélkül, hogy bármely hódító is huzamosabb uralmat tudott volna biztosítani magának. 895-ben a magyarok foglalják el a Bányást, de alig szilárdították meg uralmukat, máris megkezdődtek az ellenséges támadások. 1089-ben a kúnok pusztítják végig a Tisza-menti részeket, 1129-ben és 1150-ben pedig a görögök törtek be és pusztítottak. Az 1241. évi nagy mongol betörés, a tatárjá-rás, a korábbi pusztítások révén már amúgy is súlyos csapásokat szenvedett or-szágrészt teljesen felidülte. A mongoldulás legsúlyosabb következménye a már külön-ben is gyér számú lakosság teljes kiirtása. A tatárjárás után IV. László, majd Róbert Károly kúnokat, szlávokat és németeket telepített le a kihalt tartományba. Alig fe-jedőtt be azonban a mongoloktól felidült magyar birodalom újjáépítésének nagy műve, máris újabb veszedelem tolta elő árnyékát a bányási végének, a török fel-hódító néme. Az európai hódító útra kell ozmán hadak 1392-ben jelentek meg elő-ször a Bányás határában. 1302-től 1552-ig úgyszólván állandóan hadszínter volt a Bányás, melynek birtokáért változó sze-renséssel folyt a küzdelem a magyar és török hadak között. 1552-ben Temesvár török kézre került. Temesvár elesésétől 164 évig viselte a Bányás az ozmán ígát, mint török elajel, míg Savoyai Jenő herceg 1716-ban fel nem szabadította. A hosszú török uralom alatt elnéptelenedett a gaz-dag vidék, amelyet azelőtt sűrűn népesített be a magyarság. A felszabadítás után ké-szült térképen 101 teljesen elhagyott lak-atlan községet és 50 gyéren lakottat talál-tak, míg a Hunyadiak korában egyedül csak Temes megyében 29 vár, 22 város és 940 falu állott. Sok község nyomtalanul eltűnt a hosszú idők alatt. A török hor-dák felégették és a szél meg eső eltüntet-tett minden nyomot. Ezt az üres és sivár vidéket kellett aztán betelepíteni újra. A magyarság letelepedése nehezen ment az osztrák elnémetesítő politika miatt a pusztulást követő időkben. De a magyarellenes időben is alakultak magyar alapítású köz-ségek. A XVIII. században már ezekkel a magyar községekkel találkozunk: Monos-tor, Kiszombor, Pusztakeresztúr, Magyar-majdány, Rábé, Klárafalva, Végvár, Dé-zsánfalva, Torontálvásárhely, Széreg, Tö-rökbecse, Ótelek. A XIX. század közepéig még ezek alakultak: Majláthfalva, Magyar-szentmárton, Udvarszállás, Gátalja, Ma-gyarszentmihály, Magyar-szentmihály, Úr-ményháza, Vedresháza. A magyarokkal ve-gyesen települt községek a XVIII. század elejétől a XIX. század közepéig pedig ezek: Fehértemplom, Németlugos, Versec, Karánszécs, Csákvár, Ujbarcelona, Becs-kerék, Opáva, Torontálorszi, Ristopoly, Kanak, Dócz, Pádé, Kübekháza, Gálád, Nagyszilvás, Aurélháza, Bolgártelep, Val-

kány, Deszk, Szanád, Törökkanizsa, Bakó-vár, Nagykövérés, Nákófalva, Vizesd, Nagyszer, Buzaásfürdő, Temesfalva, Naczkfalva, Möriczfeld, Gyertyámos, Da-ruvár, Nagyzám, Ujvár, Jánostóld és még megszámlálhatatlan község, melyeket a magyar főurak és nagybirtokosok ellensú-lyozásként a külföldiek betelepítésére ala-pítottak. Bányás a legjellegzetesebb ma-gyar telepítési vidék. De ezzel talán ki is merítettük a magyar telepítés történelét. Ez a sovány telepítéstípusi történelünk szom-orúan mutatja, mennyire elhanyagoltuk azt a múltban, de intő példa egyben a jövőre nézve is, mikor céltudatos telepítések ré-vén hazánk nemzetiségi térképét kell meg-javítanunk. . .

DEUTSCHTUM IM AUSLAND. (Stut-gart, 1042. szept.—okt.)

E. Meyer (Volksfranzosen und Fremd-stämmige unter den nahhaften Persönlich-keiten Frankreichs) betegezi az előző szá-mban kezdett közleményét. A minden német-et egybefogó törekvéssel szemben van egy másik módszer, amely más államokat történelében, lakosságában, szellemi tel-jesítményeiben atomokra bont. Ezt követve sorolja fel a szerző, hogy a francia élet mely kiválóságai származtak Belgiumból, Hollandiából, Luxemburgból, Dél- és Ke-lei-Európából, a francia gyarmatokról. Sőt külön veszi, s mint idegen területet tekinti Franciaország két megyéjét: Pas-de-Calais-t és Nord-ot. Ez alapokon állítja be a fran-cia kultúrát, mint idegen vér alkotását. A lovagi kultúrában s az ó-francia költészet-ben flamandok, lotharingiaiak, brabantok, a skolasztikában németek, bretonok, a kö-zépkor végén németalföldiek, a 16. század-tól olaszok, az abszolutizmus idején né-metalföldiek, németek és olaszok, a 18. században svájciak, a 19. században a zsi-dók vezettek. Francia így alig marad. En-nek a csodálatos asszimilálásnak azonban vége — írja E. Meyer. A „grande nation” ámbuszja többé nem vonz, s biológiailag sem képes felszívni a bevándoroltakat. Ez után legföljebb csak a „Volksfranzösisch terület” lesz képes alkotni — Franciaor-szág számára.

Az **Eseményzemle** közli Magyarorszá-g-nál, hogy 27.000 német néptárs **önként** ment a frontra, további 10.000 pedig az SS különítményekben szolgált. A Volks-bund ünnepélyesen megnyitotta valameny-nyi bácskai magánközépiszkolóját, a hód-ságit kávéve.

A **Kulturpolitika**-rovat új német folyó-iratokról számol be, mint a magyarországi németek szellemi életének fokozódásáról. A Neue Heimatblätter vezető tudományos folyóirattá lett **Deutsche Forschungen in Ungarn** címmel. Vizsgálódásának főterü-lete: a származás, a tájszólás és a német kultúrhatás kutatása. — Ph. Böss szer-kesztésében havi folyóirat indult, a **Süd-ostdeutsche Rundschau**. Híd lesz Magyar-ország és a Németbirodalom között.

Nánay Béla

MAGYAR HIRLAP (Pozsony, 1943 apr. 6-i száma)

Eredményes szlovák kulturélet folyik Magyarországon címen ír. Elismerést fe-jezi ki a magyarországi szlovákok kultur-munkássága fölött, de elismerés ez Ma-gyarország nemzetiségi politikájáért is. Magyarországon a szlovákok mindenkor megkapták azt a szükséges támogatást, ami kulturéletünk kifejtéséhez szükséges

volt. Beszédes bizonyítékai ennek azok a sikeres kezdeményezések és még sikere-sebb folytatások, amelyek irodalmi és kulturális téren szlovákok részéről Ma-gyarországon történnék. Ezt az elismerést a legjobb szlovák irodalmi folyóirat, a Pozsonyban megjelenő **Elán** küldi felénk, amelynek ismert költő-szerkesztője, Ján Smrek, Magyarországon megjelent szlo-vák verskötetekkel foglalkozik. Erről a kulturumkáról így ír: „Örvendetes, hogy magyarországi társaink ilyen élénk szel-lemi munkát fejtenek ki, ami egyébként napilapjukban, a kiválóan szerkesztett Slovenská Jednotában is megnyilvánul. Csak úgy tűnik fel, ezt a munkát jobban kellene észrevennünk st. st.” Továbbiak-ban foglalkozik a cikk a magyar folyó-iratok szlovák versfordításával és örömet fejezi ki, hogy a két nemzet szellemi mon-kásai kölcsönös igyekezettel közelebbek egymáshoz. A magyarországi szlovák fo-lyóiratok és napilapjuk, a Slovenská Jednotá erősödésével együtt fejlődik köz-művelődési életük. A Slovenská Jednotá beszámolója szerint 1943 január elsejétől március 15-ig huszonkilenc nyilvános ren-dezése volt a magyarországi szlovákság-nak. Ezenkívül a szlovák iskolai ifjúság is nagyon eredményes működést fejt ki anyanyelve és irodalma érdekében, kü-lönösen a nagysurányi és kassai szlovák főgimnáziumok önképzőkörökében. Ugyane számban **Szatnai Rezső** ír a **Toldy Kör** hetven évéről. A Toldy Kör évei mögött műveltség és izlés, munka és építészandék áll. A háromnegyed százados, nagyműltű egyesületből sok nagy név indult útjára, akik valamikor harcos ifjú éveikben a Toldy Kör falai mögött szívták magukba az erőt a későbbi izmosodáshoz. A Toldy Kör a kiváló és bírálo magatartásá-val, hagyományok és érzületek ápolásá-val, Pozsony múltjának és értékének ku-tatásával ott áll szellemi életünk élén. Hetven év böles muzsái keményen egyel-tenek ezzel a munkával. Ritka ünnepség hetven év egy egyesület életében. Mennyi értékes munkát, alkotást és jóindulást jelent hetven esztendő, de különösen na-gyon sokat a pozsonyi Toldy Körnél. Va-lamikor a múlt században az irodalom ápolására alakult a Toldy Kör. Ezt az ápolást pedig pillanatnyilag nem szűnően szem előtt tartották és ez adott erőt im-már hetven esztendő óta az erős munká-hoz és ez ad erőt egy újabb, talán még hetven esztendőnél is hosszabb időre.

A LÁTHATÁR

a tudományosság higgadságával, a tiszta magyarság ezeréves nyugal-mával tárgyalja a nemzetiségi kérdést!

Olvasd!

Terjeszd!

Ajánlható könyvek a nemzetkisebbségi szakirodalom köréből:

<i>Follajtár Ernő</i> : Baranya vármegye eltűnt helységei 30 old. térképmelléklettel (Községi Adattár 4. sz.) füzve	2.— P	<i>Meynen</i> : Amtliche und private Ortsnamverzeichnisse des Grossdeutschen Reiches und der mittel- u. osteuropäischen Nachbargebiete 1910—1941. 162 old.	8.52— P
<i>Krisztics János</i> : Nép, nemzet, állam viszonya korunkban, 28 old., füzve (Szociogr. Értekezések Tára 3. sz.)	2.— P	<i>Moravec</i> : Tatsachen und Irrtümer. Der Weg ins neue Europa. Die Tschechen und der gegenwärtige Krieg	2.13 P
<i>Ruh György</i> : Magyarok Horvátországban, 16 old. térképmelléklettel, füzve (Szociogr. Értekezések Tára 4. sz.)	2.— P	<i>Pfeiffer</i> : Zur Geschichte der Madjarisierung des Sathmarer Deutschtums. 101 old.	9.94 P
<i>Dr. Tóth István</i> : Délvidéki szerbek élete és szokásai, 17 old. füzve (Szociogr. Értekezések Tára 6. sz.)	2.— P	<i>Schneefuss</i> : Donauräume und Donaureiche	5.68 P
<i>Dr. Vörös László</i> : Bonyhád, 24 old. füzve. (Községi Adattár, 6. sz.)	2.— P	<i>Ullmann</i> : Die Völker im Südosten. 297 old.	6.80 P
<i>Dr. Imre Sándor</i> : Háborús élet, megújulás, nemzetnevelés, 348 old.		<i>Köhler</i> : Beiträge zur Ideologie der kroatischen Frage in ihrer Entwicklung bis 1918. 89 old. ...	7.81 P
<i>Mályusz Elemér</i> : A magyar történettudomány. 156 old. Füzve 5.— P. költve	6.50 P	Das Deutschtum in Slawonien und Syrmien. Landes- u. Volkskunde, 595 old. számos ábrával, térképpel	51.12 P
<i>Mályusz Elemér</i> : Erdély és népei		Deutsches Blut im Karpatenraum. 15 old., 7 térkép, 35 képpel	10.65 P
<i>Pukánszky Béla</i> : Erlélyi szászok és magyarok. 196 old. költve	6.80 P	Das ist Suomi. Finnland in Bild und Wort, költve	8.52 P
Carte ethnografiche rumene e loro critica. 41 old. 15 tábla	10.— P	Finnland. Jahrbuch, térképpel, költve	14.20 P
Rumänische ethnografische Landkarten und ihre Kritik. 44 old., 15 tábla	10.— P	<i>Loesch u. Mühlmann</i> : Die Völker und Rassen Südosteuropas	4.97 P
<i>Steinsch Irma</i> : Die Ansiedlung der privaten Grundherrschaften d. schwäbischen Türkei in Ungarn im 18. Jahr.	6.— P	Die Rückkehr der Volksdeutschen aus der Dobrudscha und dem Südbuchenland	6.80 P
<i>Beranek</i> : Die deutsche Besiedlung des Pressburger Grossgaues, 91 old.	11.36 P	Geschichte der Rumänen. Herausg. v. Ladislaus Gáldi und Ladislaus Makkei. 488 old., térképekkel, táblákkal kb.	56.— P
<i>Buckreis</i> : Politik des 20. Jahrhunderts. Weltgeschichte 1901—1936. 792 old.	25.26 P	<i>Hoffmann</i> : Rumänien von heute. Ein Querschnitt durch Politik, Kultur und Wirtschaft. 263 old., füzve 11.36, költve	14.20 P
<i>Goetz</i> : Ungarn. Eine Reise durch seine Städte u. Gemeinden	6.39 P	Osteuropa, historisch-politisch gesehen. T. I. Osteuropa, v. P. Rohrbach. 2. Polen. Von A. Schmidt	14.62 P
<i>Höhn</i> : Reich, Grossraum, Grossmacht. 143. old.	9.23 P	<i>Haucke</i> : Bulgarien. Land, Volk, Geschichte, Kultur, Wirtschaft. 180 old. Képekkel, térképekkel, költve	10.65 P
<i>Lange</i> : Kleine und grosse Völker. 152 old.	1.70 P		

STUDIUM könyvkereskedés

Budapest, IV. Kecskeméti-utca 8. — Tel. 185-616

FIDELIO KONZERVEK
Kiválóak!

Olcsók!

Évtizedek óta

Imperial fügekávét

ADLER IRÓGÉPEK
VASS JÁNOS

Portable és egyéb irodai gépek
vezérlésviselete.

IV., Irányi utca 4 szám.
Telefon: 183-628.